

**ULUSLARARASI BELGELERDE AZINLIK
HAKLARININ HUKUKİ DURUMU**

**2024
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ**

Gülnur SARIÇAM AVCI

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM**

**ULUSLARARASI BELGELERDE AZINLIK HAKLARININ HUKUKİ
DURUMU**

Gölnur SARIÇAM AVCI

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Abdölazim İBRAHİM**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Mart 2024**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI.....	5
ÖNSÖZ.....	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	12
ARCHİVE RECORD INFORMATION.....	13
KISALTMALAR.....	14
ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	16
ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ.....	16
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	16
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM.....	17
KAPSAM ve SINIRLILIKLARI / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	17
1. AZINLIK KAVRAMI, ŞARTLARI, TÜRLERİ, HAKLARI ve ÖDEVLERİ	
1.1. Kavram.....	18
1.2. Sayılma Şartları.....	23
1.2.1. Türleri (Nesnel Özellikler).....	24
1.2.1.1. Dinsel Azınlıklar.....	24
1.2.1.2. Dilsel Azınlıklar.....	27
1.2.1.3. Etnik Azınlıklar.....	29
1.2.1.4. Ulusal Azınlıklar.....	30
1.2.1.5. Irksal Azınlıklar.....	34

1.2.2. Kendi Kimliğini Tanımlama (Öznel Özellik).....	34
1.2.3. Sayı Şartı.....	36
1.2.4. Süre Şartı.....	37
1.2.5. Hakim Konumda Olmama Şartı.....	38
1.2.6. Vatandaşlık Şartı.....	39
1.2.7. Tanınma Şartı.....	42
1.2.8. Vatana Bağlılık Şartı.....	43
1.3. Hakları ve Ödevleri.....	44
1.4. Tanınan Hakların Özellikleri.....	46
1.5. Hakların Kısıtlandırılması.....	49
1.6. Azınlıklara Tanınan Güvence.....	50
1.7. Azınlık – Çoğunluk İlişkisi.....	50
1.8. Azınlık Halk – Yerli Halk Kavramı.....	52
1.9. Self-Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi.....	53
2. AZINLIK HAKLARININ ULUSLARARASI BELGELERDE KORUNMASININ TARİHSEL SÜRECİ	
2.1. Milletler Cemiyeti Öncesinde.....	56
2.2. Milletler Cemiyeti Döneminde.....	58
2.3. Birleşmiş Milletler Döneminde.....	62
2.4. Avrupa Konseyi Düzenlemeleri.....	67
2.4.1. Avrupa Şartı: Bölgesel veya Azınlık Dilleri.....	68
2.4.2. Çerçeve Sözleşme: Ulusal Azınlıkların Korunması.....	70
2.5. AĞİT'in Yapmış Olduğu Organizasyonlar.....	76
2.5.1. Helsinki Nihai Senedi.....	77
2.5.2. 1983 Madrid İzleme Toplantısı.....	80
2.5.3. 1989 Viyana Dokümanı.....	81
2.5.4. 1990 Kopenhag İnsani Boyut Konferansı.....	82
2.5.5. 1990 Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı.....	86
2.5.6. Cenevre Dokümanı.....	87
2.5.7. 1991 Moskova İnsani Boyut Konferansı.....	88
2.5.8. 1992 Prag Belgesi.....	89
2.5.9. 1992 Yılında Gerçekleşen Helsinki-II Zirve Bildirisi ve Sonucunda Oluşturulan Azınlıklara Ait Yüksek Komiserlik.....	89

2.5.10. ODIHR / AGİT İnsani Boyut Konferansları.....	91
2.6. Azınlık Haklarının Antlaşmalar Çerçevesinde Gelişimi.....	93
2.6.1. Avrupa Tek Senedi.....	93
2.6.2. Maastricht Antlaşması.....	94
2.6.3. Kopenhag Antlaşması / Kriterleri.....	94
2.6.4. Amsterdam Antlaşması.....	95
3. OSMANLI ve TÜRK HUKUKUNDA AZINLIKLARIN HUKUKİ DURUMU	
3.1. Osmanlı ve Türkiye’de Azınlık Hakları.....	97
3.2. Milliyetçilik.....	104
3.3. Türk Anayasalarında Azınlık Hakları ve Milliyetçilik.....	105
3.3.1. 1921 Anayasası’nda.....	105
3.3.2. 1924 Anayasası’nda.....	106
3.3.3. 1961 Anayasası’nda.....	108
3.3.4. 1982 Anayasası’nda.....	110
3.4. Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Azınlık Hakları Örneklerinin İncelenmesi.....	112
SONUÇ.....	114
KAYNAKÇA.....	117
ÖZGEÇMİŞ.....	121

TEZ ONAY SAYFASI

Glnur SARIÇAM AVCI tarafından hazırlanan ‘‘ULUSLARARASI BELGELERDE AZINLIK HAKLARININ HUKUKİ DURUMU’’ başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Abdlazim İBRAHİM

.....

Tez Danışmanı, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. Savunma sınavı tarihi 08/03/2024.

nvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ahmet KILINÇ (AYBÜ)

.....

ye : Dr. Öğr. Üyesi Abdlazim İBRAHİM (KB)

.....

ye : Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AŞKAR (KB)

.....

KB Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Gülnur SARIÇAM AVCI

İmza :

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın; konusunun belirlenmesinden başlayıp her aşamasında bana yardımcı olan desteğini hiçbir şekilde esirgemeyen ve öğrencilerini sürekli motive eden Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM hocama sonsuz şükranlarımı sunarım. Tez yazım sürecinde gerek maddi gerekse manevi her zaman yanımda duran bana güç veren canım anneme, babama, ablama ve kıymetli aileme teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte bana olan desteğini her an hissettiren tezin tüm aşamalarında yanımda olan eşim Burak AVCI' ya son olarak da bu yola birlikte çıktığımız sevgili sınıf arkadaşım Sümeyye ÇAM' a yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

ÖZ

Ülkelerde çoğunluklar içinde yaşayan azınlıklar bulunmaktadır. Azınlık olarak ülkeler de tanımlanmak ve kabul edilmek için ise ülke nüfusundan sayısal olarak az bulunmak gibi ülke de egemen konumda olmamak gibi ülke vatandaşı olmak gibi çoğunluktan farklı özelliklere sahip olmak ve kendine ait bu özellikleri koruma içgüdüsüne sahip olmak gibi kabul edilmiş ve ele alınmış birtakım şartlar bulunmaktadır.

Azınlıkların azınlık grubu olarak var olma hakkı, eşitlik ve ayırım gözetilmeme hakkı, azınlık kimliğinin tanınması ve kimlik unsurlarının yaşatılması, geliştirilmesi hakkı bulunmaktadır. Vatandaşlık ödevlerini yerine getirmek ve devletine ve milletine sadakat göstermek her vatandaşın görevi olduğu gibi azınlıkların da görevidir. Azınlıklar bu hak ve ödevlerini yerine getirirken ise birbirlerinin de hak ve ödevleri olduğunu unutmamalı, saygı göstermeli ve haklarını ve ödevlerini kullanırken yasa dışı davranmamalıdır.

I. Dünya Savaşı'na kadar azınlık gruplarının taleplerine yönelik uluslararası kurumsal bir yapı ortaya konulamamıştır. I. Dünya Savaşı sonrası ise azınlık haklarıyla ilgili denetim ilk defa Milletler Cemiyeti döneminde sağlanmıştır. Bu dönemde yapılan sözleşmeler ve bildirimler sayesinde ise azınlıklar azınlık olarak tanınarak MC'nin denetiminde korunmaya başlamışlardır. Birleşmiş Milletler Döneminde ise azınlıkların korunmasının yerini artık insan haklarının korunması kavramı almıştır.

Ulusal azınlıkların korunmasına dair Çerçeve Sözleşme ve bölgesel veya azınlık dilleri için yapılan Avrupa Şartı, Avrupa Konseyi'nde kabul gören sözleşmelerdendir. Azınlıkların haklarıyla ilgili faaliyet gösteren örgütlerin başında ise Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gelmektedir.

AGİT'de ise AK gibi azınlık hakları ele alınmış ve bu çerçeve de Helsinki Nihai Senedi, Madrid İzleme Toplantısı, Viyana Dokümanı, İnsani Boyut Konferansı olarak Kopenhag, Avrupa da yeni bir düzen için yapılan Paris Şartı, Cenevre Dokümanı, Moskova da gerçekleşen İnsani Boyut Konferansı, belge niteliğini taşıyan Prag Belgesi, 1992 yılında yapılan Helsinki-II Zirve Bildirisi ve sonucunda oluşturulan Azınlıklara

Ait Yüksek Komiserlik ve son olarak ODIHR/AGİT İnsani Boyut Konferansları yapılmıştır.

Avrupa Birliği'nde ise insan haklarına yönelik olarak Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması, Kopenhag Antlaşması/Kriterleri ve Amsterdam Antlaşması yapılmıştır.

Türk hukuk sistemini Osmanlı İmparatorluğu açısından ele aldığımızda geçmişte Osmanlı Devleti'nin birbirinden farklı kavimlerden ve milletlerden oluştuğunu görmekteyiz. Osmanlı'da yönetim sistemi ise ümmet sistemine dayanmaktadır. Azınlıklara uygulanan sistem ise zimmet ehli akdine dayanmaktadır ve Müslüman kimlikli insanlar çoğunluk, gayrimüslim kimlikli insanlar ise azınlık statüsünde değerlendirilmektedir. Osmanlı İmparatorluğunda tebaa anlayışı hakimdir ve bu anlayış farklı milletlerin birbirleri ile uyum içinde yaşamalarını sağlamıştır.

Gayrimüslimler ise kendi kurum ve kurumunun kurallarını birçok dalda düzenleme ve belirleme yetkisine sahiptir. Gayrimüslimler başlarında olmasını istedikleri önderlerini seçme yetkisine sahiptir. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nde millet sistemi hakimdir ve bu sistem sayesinde gayrimüslimlere birtakım özerk haklar tanınmıştır.

Devletin oluşması ve gelişmesi sonucunda ise milliyetçilik ilkesi ortaya çıkmış bu da zamanla azınlık olgusunu ortaya çıkartmıştır. Gayrimüslimlere ise bu azınlık olgusu çerçevesinde birtakım haklar tanınmıştır ve bu anlamda ise Lozan da yapılan Barış Antlaşması ve Bulgarların ve Türklerin dostluğu için yapılan Dostluk Antlaşması gayrimüslimlerin haklarını konu edinen önemli sözleşmelerdir. Azınlıklarla ilgili konularda ise Türk Anayasalarına kaynaklık eden belge Lozan Antlaşması'dır.

1921 Anayasasında ise milliyetçilik konusuyla ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. 1924 Anayasasında ise milliyetçilik ilkesi düzenlenmeye başlamıştır. Milliyetçilik ilkesi ile ilgili olarak ise 1961 yılında yapılan anayasada milliyetçilik ilkesi için milli devlet kavramı kullanılmıştır. 1982 yılında düzenlenen anayasada ise milliyetçilik ilkesi kavramının yerini Atatürk milliyetçiliği kavramı almıştır.

Anahtar Kelimeler: Azınlıklar; Azınlık Hakları; Uluslararası Belgeler; Anayasalar; Türkiye; Osmanlı

ABSTRACT

There are minorities living among majorities in countries. In order to be defined and accepted as a minority in countries, there are some accepted and addressed conditions such as being numerically less than the population of the country, not being in a dominant position in the country, being a citizen of the country, having different characteristics from the majority, and having the instinct to protect these characteristics.

Minorities have the right to exist as a minority group, the right to equality and non-discrimination, the right to recognition of minority identity and the right to maintain and develop identity elements. It is the duty of every citizen, as well as the duty of minorities, to fulfill their civic duties and show loyalty to their state and nation. While fulfilling these rights and duties, minorities should not forget that they also have rights and duties of each other, they should respect each other and not act illegally while exercising their rights and duties.

Until World War I, an international institutional structure could not be established to address the demands of minority groups. After World War I, control over minority rights was provided for the first time during the League of Nations. Thanks to the agreements and declarations made during this period, minorities were recognized as minorities and began to be protected under the supervision of the MC. During the United Nations Era, the protection of minorities was replaced by the concept of protection of human rights.

The Framework Convention for the protection of national minorities and the European Charter for regional or minority languages are among the conventions accepted in the Council of Europe. The Organization for Security and Co-operation in Europe is one of the leading organizations operating on the rights of minorities.

In the OSCE, minority rights, like the EC, were discussed and within this framework, the Helsinki Final Act, the Madrid Follow-up Meeting, the Vienna Document, the Copenhagen Human Dimension Conference, the Paris Charter for a new order in Europe, the Geneva Document, and the Human Dimension Conference held in Moscow. , the Prague Document, which is a document, the Helsinki-II Summit

Declaration held in 1992 and the High Commissioner for Minorities established as a result, and finally the ODIHR/OSCE Human Dimension Conferences were held.

In the European Union, the Single European Act, the Maastricht Treaty, the Copenhagen Treaty/Criteria and the Amsterdam Treaty have been made regarding human rights.

When we consider the Turkish legal system from the perspective of the Ottoman Empire, we see that the Ottoman Empire consisted of different tribes and nations in the past. The management system in the Ottoman Empire is based on the ummah system. The system applied to minorities is based on the dhimmah contract, and people with a Muslim identity are considered as the majority, while people with a non-Muslim identity are considered as a minority. In the Ottoman Empire, the concept of subjecthood prevailed, and this understanding enabled different nations to live in harmony with each other.

Non-Muslims, on the other hand, have the authority to regulate and determine the rules of their own institution and institution in many branches. Non-Muslims have the authority to choose the leaders they want. As can be seen, the nation system was dominant in the Ottoman Empire, and thanks to this system, some autonomous rights were granted to non-Muslims.

As a result of the formation and development of the state, the principle of nationalism emerged, which over time revealed the phenomenon of minority. Non-Muslims have been granted some rights within the framework of this minority phenomenon, and in this sense, the Peace Treaty signed in Lausanne and the Friendship Treaty made for the friendship of Bulgarians and Turks are important agreements regarding the rights of non-Muslims. On matters related to minorities, the document that forms the basis of the Turkish Constitution is the Treaty of Lausanne.

There is no regulation on the issue of nationalism in the 1921 Constitution. In the 1924 Constitution, the principle of nationalism began to be regulated. Regarding the principle of nationalism, the concept of national state was used for the principle of nationalism in the constitution made in 1961. In the constitution drawn up in 1982, the concept of the principle of nationalism was replaced by the concept of Atatürk nationalism.

Key Words: Minorities; Minority Rights; International Documents; Constitutions; Türkiye; Ottoman

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Uluslararası Belgelerde Azınlık Haklarının Hukuki Durumu
Tezin Yazarı	Gölnur SARIÇAM AVCI
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	08/03/2024.
Tezin Alanı	Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ
Tezin Sayfa Sayısı	123
Anahtar Kelimeler	Azınlıklar; Azınlık Hakları; Uluslararası Belgeler; Anayasalar; Türkiye; Osmanlı

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Legal Status Of Minority Rights In International Documents
Author of the Thesis	Gölnur SARIÇAM AVCI
Advisor of the Thesis	Dr. Öğr. Üyesi Abdölazim İBRAHİM
Status of the Thesis	High License Theme
Date of the Thesis	08/03/2024.
Field of the Thesis	Department of Public Administration
Place of the Thesis	KBU
Total Page Number	123
Keywords	Minorities; Minority Rights; International Documents; Constitutions; Turkey; Ottoman

KISALTMALAR

I.	: Birinci
II	: İki
XXV	: 25
AB	: Avrupa Birliği
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK	: Avrupa Konseyi
AKGS	: Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği
AVİM	: Avrasya İnceleme Merkezi
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
BK	: Bakanlar Komitesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMÖ	: Birleşmiş Milletler Örgütü
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
MBD	: Mesleki Bilimler Dergisi
MC	: Milletler Cemiyeti
md	: Madde
MSHUS	: BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
no.	: Numara
ODIHR	: Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu
Öğr.	: Öğretim
sy.	: Sayı

SBF	: Siyasal Bilimler Fakültesi
STÖ	: Sivil Toplum Örgütü
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayıncılık

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmada azınlıklar ve azınlıklara uluslararası belgelerde tanınmış olan haklar ele alınmıştır. Çalışmada azınlık kavramı tanımlanarak sırasıyla azınlık olma Şartlarından, hak ve ödevlerinden, haklarının niteliğinden, haklarının sınırlandırılmasından, azınlık rejiminin sağladığı güvenceden, azınlık-çoğunluk ilişkisinden, azınlık halk-yerli halk kavramından ve self-determinasyon ilkesinden bahsedilmiştir. Çalışmada azınlık haklarının uluslararası belgelerdeki tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Çalışmada son olarak ise Osmanlı ve Türk hukukundaki azınlıkların hukuki durumları ele alınmış ve Anayasa mahkemesinden azınlık hakları kararları ile ilgili örnekler verilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Azınlıklara uluslararası belgelerde tanınan hakların ve azınlıkların bu hukuki tarihsel süreç içerisindeki geliőiminin ortaya koyulması bu çalıőmanın amaçları arasında yer almaktadır. Bu alıőma azınlık kavramının ortaya çıktığı dönemden itibaren geliőimini ve kendilerine tanınan haklarını, azınlıkların statülerini açıklamaya çalıőmak için hazırlanmıştır. Çalışmada azınlıklara uluslararası belgelerde tanınan haklar ve tarihsel süreçle birlikte Türkiye ve Osmanlı'da ele alınmış ve azınlıklardan ve haklarından gerek anayasalar gerek antlaşmalar yoluyla bahsedilmiştir. Bu çalıőmanın asıl amacı ise toplumun her kesimine büyük küçük fark etmeksizin azınlıkların kimler olduğunu, hangi haklarının olduğunu veya olmadığını, hangi belgelerle azınlıklara haklar tanındığını ve tarihsel süreç içerisinde azınlıkların toplumda nasıl statü ve hak kazandıklarını açıklamaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Uluslararası Belgelerde Azınlık Haklarının Hukuki Durumu isimli tez çalışması literatür ve kaynak taraması (kitap, dergi, makale, tez ve internet kaynakları) yapılarak sonuçlandırılmıőtır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Her Şey toplumsal hayatta hukuk kuralları ile yönetilmektedir. Azınlıkların varlıkları ise toplumsal hayatta toplumsal bir gerçektir. Bazı azınlıklar gelişmiş/gelişmekte ülkelerde kıyıda köşede yaşayarak bir hayat sürdürürken bazı azınlıklar ise ülkelerin gelişmemiş bölümlerinde bir hayat sürdürmektedir. Azınlıkları dilleri, kültürleri, alışkanlıkları vb. özellikleri ise çoğunluklarla her zaman eş değerde kabul görmezler. Bu nedenle de bu çalışmada azınlıklardan ve azınlıklara tarihsel süreç ışığında uluslararası belgelerde tanınan haklardan bahsedilecektir.

KAPSAM ve SINIRLILIKLARI / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Çalışmada ilk olarak azınlık kavramı tanımlanarak sırasıyla azınlık olma şartlarından, hak ve ödevlerinden, haklarının niteliğinden, haklarının sınırlandırılmasından, azınlık rejiminin sağladığı güvenceden, azınlık-çoğunluk ilişkisinden, azınlık halk-yerli halk kavramından ve self-determinasyon ilkesinden bahsedilmiştir. Çalışmada ikinci olarak azınlık haklarının uluslararası belgelerdeki tarihsel gelişimi; Milletler Cemiyeti öncesi, Milletler Cemiyeti dönemi, Birleşmiş Milletler Dönemi, AK'ne yapılan düzenlemeler, AGİT kapsamında yapılan düzenlemeler, Azınlık haklarının antlaşmalar çerçevesindeki gelişimi olarak ele alınmıştır. Çalışmada son olarak ise Osmanlı ve Türkiye'de azınlıkların hakları, milliyetçilik ilkesi ve Türk Anayasalarında azınlık hakları ele alınarak Anayasa Mahkemesi'nden azınlıklara ilgili örnekler verilmiştir.

Araştırmanın ve kaynak taramasının yapılmasında ise birtakım zorluklarla karşı karşıya kalınmıştır. Covid-19 sonrası üniversitelerin kapatılması, üniversitelerin internet üzerinden erişilen arşiv ve kitaplarına olan aboneliklerin kapatılması gibi nedenler üniversitelerin ana kaynaklarında inceleme yapılamamasına neden olmuştur.

1. AZINLIKLAR KAVRAMI, TÜRLERİ, HAKLARI

1.1. Kavram

Din ve din olgusundan azınlık kavram ve tartışmaları ortaya çıkmıştır ve bu kavram üzerine yapılan tartışmalar da azınlık türleri açısından önemli olan özellikle de ırk, din ve dil temelli azınlıklar ulus devletinin oluşumunda ve gelişiminde bir bütün olarak ele alınmıştır. Günümüzde ise homojen yapı ender olarak görüldüğü halde ulus devletinin oluşumunda ve gelişiminde etkili olan bir etnik yapıdır. Bu yüzden de sadece belli başlı ülkelerde konuşulan dil aynıdır ve bu ülkelerin vatandaşları aynı grubun mensubu olarak kabul görmektedirler. Ulus devletinin oluşumunda ve gelişiminde ortaya çıkan bu belli başlı farklılıklar ise ülkelerdeki azınlıkların ve çoğunlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur ¹.

Devletlerin hemfikir olduğu ve uluslararası hukuk için ise hukuken geçerliliği olan bir azınlık tanımı bulunmamaktadır ². Aslında azınlık kavramı uzun bir geçmişi olan bir kavramdır fakat bu kavramın herkes tarafından bilinen ve kabul edilen uluslararası hukuk çerçevesinde yasal olarak kabul görmüş bir tanımı maalesef ki bulunmamaktadır. Uluslararası hukuk ise bu nedenle azınlık kavramı yerine ulusal azınlık kavramını ele almakta ve bu kavramı uluslararası hukuk sistemi içerisinde kullanmaktadır ³.

Köken olarak azınlık kavramı ‘minor’ kavramından gelmektedir. Minor kavramı ise Latince’de küçük ve az gibi şeyleri temsil etmek için kullanılan bir kavramdır. Bu kavram ise iki açıdan geniş ve dar olarak ele alınmaktadır. Geniş olarak azınlık kavramı ise sosyolojik olarak incelenmektedir ve sayısal olarak azınlıkları oluşturmaktadır. Azınlıklar ülkede hakim güç olarak bulunmazlar ve özellikle de çoğunluktan farklı

¹Yasemin Görüm, “Avrupa Konseyi, AGİT ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu” (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006), 84.

²Olgun Akbulut, “Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar” (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006), 116–117.

³Oğuzhan Bingöl, “Azınlık Hakları (Avusturya Örneği),” *Route Education and Social Science Journal* 2, no. 2 (Nisan 2015): 693.

özelliklere sahiptirler. Dar olarak ise azınlık kavramı hukuksal açıdan ele alınmaktadır
4.

Hukukçu olarak 1928 yılında adalet divanında azınlıkları ve azınlık kavramını ele alan ve azınlıkların kendine has kültür ve özellikleri nedeniyle çoğunluklardan farklı olduğunu düşünen ve azınlıkların çoğunluklarla karşılaştırılarak ele alınmasının mümkün olmadığını söyleyen Toscana'dır⁵.

Adalet divanı ise 1935 yılında yapılan divanda, azınlıkların toplumsal gruplardan oluştuklarını ve azınlıkların yaşadıkları devlette çoğunluk nüfusundan kendilerine has özellikleri nedeniyle ayırdıklarını ve azınlıkların yaşadıkları toplumda yerleşik olarak ele alındıklarını söylemiştir. BM tarafından oluşturulmuş şartlara göre ise azınlık olarak ele alınmak, tanımlanmak ve kabul edilmek için; çoğunluklar içinde azınlık olmak ve yaşadıkları devletlerin vatandaşı olmasalar bile ülke içerisinde yaşam sürdürmek, çoğunluklar içinde azınlıklar olarak da olsa ön planda olmak ve kendine has özelliklerini korumak ve bunları da geleceğe aktarma içgüdüsüne sahip olmak gereklidir
6.

1979 yılında ise Capotorti, İnsan Hakları Komisyonu'na rapor sunmuş ve bu raporunda azınlıkları tanımlamıştır. Ona göre ülkeler de çoğunluklar içinde yaşayan azınlıklar bulunmaktadır. Azınlık olarak ülkeler de tanımlanmak ve kabul edilmek için ise ülke nüfusundan sayısal olarak az bulunmak gibi ülke de egemen konumda olmamak gibi ülke vatandaşı olmak gibi çoğunluktan farklı özelliklere sahip olmak ve kendine ait bu özellikleri koruma içgüdüsüne sahip olmak gibi kabul edilmiş ve ele alınmış birtakım şartlar bulunmaktadır⁷.

Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren kişi veya grupların azınlık olarak tanımlanması ve azınlıklara tanınmış olan haklardan yararlanabilmesi için; çoğunluklardan kendine has özellikleri nedeniyle ayrılması ve toplumda ele alınan ve

⁴Hakan Taşdemir ve Murat Saraçlı, "Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu," *Uluslararası Hukuk ve Politika* 2, no. 8 (2007): 26.

⁵Hasan Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8, sy. 2 (2004): 5.

⁶Mehmet Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* XXV, sy. 1 (2006): 129–130.

⁷Bingöl, "Azınlık Hakları (Avusturya Örneği)," 693-694.

yaşamını devam ettiren bir vatandaş grubu olması, çoğunluğa göre az kişilerden oluşması ve sayısal olarak azınlıkta bulunması, azınlık olarak ele alınan kişilerin çoğunluklar gibi ülkede egemen güç olarak yaşamlarını sürdürmemesi ve kendine has öz kimliklerini koruma ve sürdürme içgüdüsüne sahip kişiler olması Capotorti'ye göre dört önemli kıstası oluşturmaktadır ⁸.

Azınlıkları ele alarak azınlık tanımında bulunan ve azınlıkları objektif ve subjektif özellikleri ile birlikte tanımlayan ise Capotorti'dir. Capotorti'ye göre, çoğunluktan farklı olarak sayıca az olmak, çoğunluktan farklı olarak kendine has özelliklere sahip olmak, ülkede çoğunluk yerine azınlık olarak bulunmak ve ülkede egemen konumda olmamak ve ülke içerisinde kabul edilmiş bir vatandaşlığa sahip olmak objektif kriterler olarak ele alınmaktayken çoğunluklar içinde yaşayan azınlıkların kendilerine has özelliklerini koruma içgüdüsüne sahip olmaları subjektif kriterler olarak ele alınmaktadır ⁹.

Azınlıkları dayanışma ruhu olan kişiler olarak gören ve azınlıkları bir vatandaş grubu olarak tanımlayan ve ülke içerisinde yaşayan vatandaşların sayıca az bulunduğu durumlarda, çoğunluklardan farklı olarak azınlık olarak ülkede hakim konumda olmadıkları durumlarda, çoğunluklardan farklı belli başlı özelliklere sahip oldukları durumlarda bu kişilerin azınlık olarak tanımlanacağını ve ele alınacağı belirten ise Deschênes'tir ¹⁰.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşamlarını sürdüren fakat çoğunluklardan sayısal olarak az olma zorunluluğu bulunmayan ve yaşamlarını sürdürdükleri devletler de devlet vatandaşı olarak kabul edilen kişiler sadece azınlıklara tanınmış olan hak ve yetkileri kullanabilirler. Azınlıkları, çoğunluklar içinde kendilerine has özellikleri nedeniyle toplum tarafından dışlanmaları ve kötü muameleler görmeleri nedeniyle Wirth ise ayrımcılığa maruz kalan nesnelere olarak tanımlamaktadır ¹¹.

⁸Gözde Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları," *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 14, no. 2 (2015): 114.

⁹Dilan Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9, sy. 2 (2018): 634.

¹⁰Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 124.

¹¹Hazar Ege Gürsoy ve Yuliya Biletska, *Azınlık Haklarına Kurumsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan: Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset* (AVİM: Terazi Yay., Haziran 2016), 55.

Azınlıkları ise Eide, kişiler grubu olarak görmekte ve bu şekilde de tanımlamaktadır. Ona göre azınlıklar, ülke nüfusunun yarısından az olan kişilerdir ve bu azınlık olarak görülen kişiler çoğunluktan belli başlı farklı özelliklere sahip olan gruplardır ¹².

Kopenhag Belgesi 1990 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı tarafından ele alınmış ve kabul edilmiş bir belgedir. Bir azınlık mensubu olarak tanımlanmak ve ulusal bir azınlık olarak nitelendirilmek ise bu belgeye göre kişilerin bireysel seçimleri ile ilişkilidir. Kişilerin bu yönde vermiş oldukları kararların da ve yapılan ve yapılacak olan seçimlerin de olumsuz bir durum yaşanmayacağına belirtilmesi ve bunun karara bağlanması ise kişilerin azınlık olarak tanımlanmalarını ve ele alınmalarını sağlamaktadır. Azınlık haklarının azınlıklara tanınması için ise kişiler her ne kadar azınlık olduklarını kabul etseler de devlet ve yetkilileri tarafından da bu kişilerin azınlık olarak tanınması ve kabul edilmesi gerekmektedir ¹³.

Azınlıkları ele alarak azınlık kavramını demokrasi komisyonu ve Assamblesi ile tanımlayan bir diğer kurum ise Avrupa Konseyi'dir. Komisyona göre azınlık olarak ele alınmak ve tanımlanmak için; çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren kişilerin çoğunluklardan sayısal bakımdan az olması, azınlıkta olsa ülke vatandaşı olarak ele alınması ve kabul görmesi, çoğunluklardan farklı kendine has birtakım özellikler taşıması ve bu özellikleri de sürdürme ve koruma içgüdüsüne sahip olması gerekmektedir. Assamblesi ise sadece ulusal olarak nitelik taşıyan azınlık gruplarını ele alarak komisyon gibi azınlık tanımı yapmıştır ¹⁴.

Stoel ise 1993 yılında yüksek komiser olarak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nda görev yapmakta olan ilk komiserdir. Stoel ise diğer düşünürlerin aksine kendine özgü bir azınlık tanımının olmadığını fakat azınlık tanımlarından yola çıktığında nerde bir azınlık veya azınlık grubu görse tanıyacağını belirtmiştir ¹⁵.

¹²Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 127.

¹³Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 634.

¹⁴Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 6-7.

¹⁵Samim Akgönül, "Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye'de Azınlık Meselesi," *Alternatif Politika* 7, sy. 2 (Haziran 2015): 227.

Azınlıkların ise yaşadıkları ülkelerde yurttaş olarak kabul görmeleri durumunda, buldukları ülkeye sadık bir şekilde yaşamaları gerekmektedir. Yaşadığı ülkeye ve millete ihanet eden devlet içinde devlet kurmayı düşünen ve bu anlamda da isteği bulunan ve bunun içinde ülkeyi bölecek eylemlerde bulunan kişiler ülkede azınlık olarak tanımlansa bile azınlık olarak kabul edilemez ve kendilerine sunulan haklardan yararlanamazlar. Azınlıkların bilinç sahibi olmaları ise öznel bir ölçüt olarak ele alınır ve azınlıkların azınlık olarak tanımlanabilmesi ve azınlık olarak kabul görebilmesi için azınlıkların sahip olması gereken bilince sahip olmaları gerekmektedir ¹⁶.

Görüldüğü üzere çoğunluklar içinde azınlıklar olarak tanımlanabilmek için bir gruba mensup olmak, sayısal olarak çoğunluklar içinde azlık olarak kabul edilmek, ülke de yaşamını sürdüren yurttaşlardan olmak, ülkede çoğunluklar içinde önemli bir konumda olmamak, devlete ve millete saygı ve sadakat göstermek ve karşılığında da çoğunluklardan saygı görmek gerekmektedir ¹⁷.

Milletler Cemiyeti döneminde, azınlıklar ilk defa uluslararası örgüt denetiminin ve güvencesinin altına alınmıştır ve bu dönem de ilk defa azınlıklarla ilgili önemli adımlar atılarak, azınlıkların ve azınlık haklarının korunması amaçlanmıştır. Fakat MC döneminde bu anlamda birtakım eksikler de bulunmaktadır. Bu yüzden MC döneminde tam olarak sağlanamayan azınlıkların denetimleri ve güvenceleri, azınlık sisteminin evrensel olmaması ve işleyiş kurallarında tam bir belirsizlik bulunması nedeniyle BM döneminde tekrardan ele alınmış ve azınlıklara belli başlı hak ve güvenceler tanınmıştır ¹⁸.

Uluslararası hukukta kabul görmüş olan bu tanımlar görüldüğü üzere belli başlı farklılıklarla bağlantı kurarak azınlık kavramını tanımlamış ve ele almıştır. Yapılan bu tanımlamalarda ise ülkede yaşayan çoğunlukların içinde azınlıklar olarak bulunan grupların bir 'halkı' oluşturduğu söylenmemiş ya da söylenmekten kaçınılmıştır. Yapılan tanımlamalarda halk kavramının ifade edilmekten kaçınılması gibi sömürge olarak yaşayan halklar da self determinasyon hakkı kavramı ile sınırlandırılmıştır.

¹⁶M. Çağatay Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 59, sy. 2 (2004): 62.

¹⁷Özlem Zerrin Keyvan, "Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Türkleri Sorunu," *MBD* 1, sy. 4 (2012): 2.

¹⁸Taşdemir ve Saraçlı, "Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu," 27.

Ülkeler de sömürge olarak yaşayan halkların bağımsızlıkları ve bağımsızlığa ilişkin olan hakları ise bildirge ile 1960 yılında Birleşmiş Milletler tarafından sağlanmıştır ¹⁹.

Türkiye de ise azınlıklar MC ve BM döneminden farklı olarak, siyasi ve hukuki bir bağ kurularak ele alınmıştır. Osmanlı'nın Batı'ya olan bağımlılığının hatırlanmak istenmeyen unsurları olarak görülen ve geçmiş zaman kalıntıları olan bilenen ve ulusal bir tehdit kaynağı olarak görülen azınlıklara, gayrimüslim halk veya cemaatlere Lozan Antlaşması ile belli başlı haklar tanınmış ve bu grupların varlıkları bu antlaşma ile kabul edilmiştir ²⁰.

1.2. Sayılma Şartları

Azınlık olarak ele alınmak ve kabul edilerek tanımlanmak için, çoğunluktan farklı bir azınlık grubunun olması ve bu azınlık grubunun çoğunluktan sayıca az olması gerekmektedir. Bu kişilerin ülkede vatandaş olarak kabul edilip tanınmaları ve çoğunluklar içinde ülkede egemen bir güçte olmamaları ve kötü niyetli düşüncelerden ve faaliyetlerden ve ülke de bölücü faaliyetler yapmaktan kaçınmaları yaşadıkları topraklara sadakat ve saygı göstermeleri karşılığında da çoğunlukların da onlara karşı saygı duyması gerekmektedir ²¹.

Ülkede çoğunluklar içinde yaşayan azınlıkların çoğunluklardan farklı belli başlı özelliklere sahip olması, çoğunluklardan sayısal olarak azınlıkta olması, vatandaş olarak ülkede yaşaması ve çoğunluklardan farklı olarak ülkede egemen bir güçte olmaması azınlıkların tanımlanmasında ele alınmış objektif unsurları oluşturmaktadır. Çoğunluklar içinde azınlıkların kendi öz kimliğini korumak ve bunun içinde özbilince sahip olmaları ise azınlıkların tanımlanmasında ele alınmış olan subjektif unsurları oluşturmaktadır. Bu iki unsur grubu ise azınlıkların ele alınmasında ve tanımlanarak kabul edilmesinde ele alınan en önemli unsurları oluşturmaktadır ²².

¹⁹B. Ali Soner, "Azınlık Hakları: Ayrılıkçı mı, Çoğulcu mu," *İnsan Hakları Yıllığı* 26, (2008): 85– 86.

²⁰Kerem Karaosmanoğlu, "Türkiye'de Azınlıklar ve Komplo Zihniyeti," *Liberal Düşünce Dergisi*, sy. 50 (2009): 140–141.

²¹Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 7-8.

²²Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 90.

1.2.1. Türleri (Nesnel Özellikler)

Azınlıklarla ilgili genel geçer olarak kabul görmüş ve MSHS'nin 27. maddesinde de belirtilen etnik, dilsel ve dinsel azınlıklar olmak üzere, üç adet azınlık grubu bulunmaktadır. Fakat bu üç adet azınlık türüne ait kavramlar 27. maddede de geçerli olmak üzere, madde ve kararlarda tanımlanarak belirtilmemişlerdir²³. Bu üç kavrama ek olarak konumuz gereği ise incelenmek adına ulusal azınlıklar ve ırksal azınlıklar kavramını da ele alınacaktır.

1.2.1.1. Dinsel Azınlıklar

Çoğunluklar kendilerini yaşadıkları ülkenin toprakları üzerinde doğduklarında ve yaşadıklarında, kendilerini toplumda çoğunluk olarak kabul ederler ve ülke toprakları üzerinde de o şekilde yaşarlar. Azınlıkların ise çoğunluklar, ülkede doğarak yaşamadıklarını ülkeye dışardan bir şekilde geldiklerini düşünürler ve onları azınlık olarak görür ve kabul ederler. Çoğunluklara göre yaşadıkları ülkede ve toplumda dinsel aidiyet önemli bir ölçüt ise o ülke ve toplumda azınlıklar, dinsel azınlıklar olarak ele alınmalı ve kabul görmelidirler²⁴.

Dini azınlıkları ise inanç kavramı üzerine tanımlayarak, toplum tarafından dışlandığını düşündüğü inanç grupları ile uzun bir geçmişi olan ve doğuştan da oluştuğunu düşündüğünü ve bu grupları çoğunluklardan farklı olarak dini özelliklere sahip olsalar bile yaşadıkları topraklar da yerleşik oldukları gerekçesiyle etnik dini gruplar olarak ayıran ve iki ayrı şekilde de tanımlayan Little'dır²⁵.

Dinsel azınlıkların ortaya çıkmalarını Ortaçağ'da, belli başlı büyük dinlerin yayılması ve gelişmesi sağlamıştır. Çoğunlukların içinde azınlık olarak bulunan ve çoğunluklardan farklı olan din ve mezhebi benimseyen azınlıklar ise dinsel azınlıklar olarak ele alınmamış ve birtakım haklardan yoksun bırakılmışlardır²⁶.

²³Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 128.

²⁴Akgönül, "Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye'de Azınlık Meselesi," 227.

²⁵Gürsoy ve Biletska, Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan: Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset, 57.

²⁶Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 132.

Dinsel azınlık kavramı 16. yüzyılda yani reform döneminde ortaya çıkmış bir kavramdır. Avrupa’da yapılan din savaşları ise çoğunluklar içinde bulunan azınlıkların korunması konusunu gündeme getirmiştir. Yapılan savaşlar ve savaşların sonuçları ise dinsel azınlıkların yok edilmesinin mümkün olmadığını göstermiş ve dinsel azınlıklara bu savaşlar sonucunda çıkarlarının korunması adına güvence sağlamıştır²⁷.

Protestanların ayrı bir dinsel grup olarak ortaya çıkmaları ise Protestan-Katolik çatışmaları nedeniyle olmuştur ve bu çatışmalar sonucunda Protestanlar, dinsel olarak Katoliklerden ayrı bir grup olarak ortaya çıkmışlardır²⁸. Bu durum ise reformasyon sürecini beraberinde getirmiştir ve Hristiyanların ikiye bölünerek, Protestanlar ve Katolikler olarak birbirinden farklı iki grup olarak ayrılmasını sağlamıştır²⁹.

Birbirine rakip olan devletlerin ülkelerinde geçerli olan din ve mezhep ayrılıkları, Avrupa’da mezhep savaşlarının yapılmasına ve bu mezhep savaşları sonucunda da azınlıklar sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda da merkezi devlet; köylü, rahip ve soylu sıralamasına sahip olan sınıflar arasında, feodalite döneminde sınıflar arasında yaşanan uyuşmazlıkların ortaya çıkması azınlıklar sorununu da beraberinde getirmiştir. Avrupa’da yapılan mezhep savaşları sonucunda ise antlaşmalar yapılmıştır. Bu antlaşmalar ise ulusal devletlerin oluşması ve güçlendirilmesi sürecini başlatırken beraberinde de dinsel azınlıkların haklarının korunması ilkesini getirmiştir³⁰.

13. yüzyılda sözleşmeler görüldüğü üzere azınlıklarla ilgili olarak din savaşları sonucunda yapılmıştır. Azınlıklar meselesi, 18. yüzyıla kadar dini özelliğiyle ele alınmıştır. Bu yüzyıldan sonra ise azınlıklar meselesi, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan gibi ülkelerin, ekonomik, siyasi ve askeri özellikleri gibi birçok yönden zayıflamaları üzerine güçlü ülkelerin gündemine girmiştir. Azınlıklar için yapılan ikili sözleşmeler ise 20. yüzyıla kadar sınırlı tutulmuştur. Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak bulunan gayrimüslimlere ise 19. yüzyıl sonrası dinsel hakları, Osmanlı ile Batı devletleri arasında

²⁷Görüm, “Avrupa Konseyi, AGİT ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu,” 96.

²⁸Tunç, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye,” 9.

²⁹Ayşe Füsün Arsava, *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi* (Ankara: Anadolu Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, 1993), 1.

³⁰Dalar, “Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz,” 132-133.

yapılan antlaşmalar sonucunda tanınmıştır. Bu antlaşmalar sonucunda ise her anlamda Osmanlı Devleti'nden güçlü olarak ele alınan ve kabul edilen devletlerin baskı yoluyla, Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde yaşayan ve çoğunluklar içinde de azınlıklar olarak yaşamlarını sürdüren gayrimüslimlere birtakım haklar tanınmasına neden olmuştur³¹.

Lozan Konferansı, 1922 yılında başlatılmıştır. İtilaf devletleri konferansta Türkiye'ye, Sevr Antlaşması'nı imzalaması konusunda dayatmalar yapmıştır. Fakat Türkiye bu antlaşmaya, kendini her anlamda zarara uğratacağını düşündüğünden direnmiştir ve 8 ay boyunca itilaf devletleri ve Osmanlı arasında antlaşmanın imzalanması için görüşmeler yapılmıştır. Bu 8 ay süren görüşmeler sonucunda Türkiye, Sevr Antlaşması'nı birtakım nedenler yüzünden kabul edemeyeceğini, Türkiye de ırki azınlıkların ve dinsel azınlıkların bulunmadığını, ülkede sadece gayrimüslim olarak kabul gördüğü azınlıkların olduğunu ve bu azınlık gruplarının da dini bir boyut taşıdığını bildirmiştir³².

Tarihte ilk defa azınlıklara tanınan haklar Milletler Cemiyeti döneminde kabul edilerek uygulama alanı bulmuştur. Bu dönemde ilk defa azınlıklara kolektif, siyasi ve sivil haklar gibi haklar da tanınarak azınlıkların kurumlarını işletebilme, eğitim ve hayır kurumu olarak kurumlarını kendilerine ait olacak şekilde kurabilme, kendilerine ait olan dilleri ise basın da buna dahil olmak üzere kullanabilme ve eşitlik ilkesine uygun olarak ise her vatandaşın bu haklardan yararlanabileceği belirtilmiştir³³.

Dinsel azınlıkları, çoğunluğun kabul ettiği din dışında azınlıklar tarafından kabul edilen ve benimsenen din grupları oluşturmaktadır ve Birleşmiş Milletler'e göre dinsel azınlıklar, belli bir dine inanan ve o dine mensup olan ve savundukları dini inançlarını sürdürmek isteyen gruplardan oluşmaktadır. Ateistlik ise bir din değildir. Bu yüzden de bu şartları taşısa bile kendini ateist olarak gören ve kendisini dini bir azınlık grubu olarak tanımlayan kişiler dini azınlıklar olarak kabul edilemezler³⁴.

³¹Birsen Erdoğan, "Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları," *Avrasya Dosyası BM Özel* 8, sy. 1 (İlkbahar 2002): 79.

³²Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 37-38.

³³Soner, "Azınlık Hakları: Ayrılıkçı mı, Çoğulcu mu," 81.

³⁴Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 97.

Başka bir dini savunan ve benimseyen cemaatler ise Türkiye de Müslümanlığı benimsemeyen gayrimüslimlerdir ve uluslararası hukuk sayesinde gayrimüslim cemaat olarak kabul gören azınlıklara kültürel haklar da geçerli olmak üzere her türlü hak tanınmıştır. Bu haklar çerçevesinde ise Türkiye’de cemaatler, kendilerine ait olan ibadet alanlarını açabilme ve bu ibadet alanlarında ise serbest bir şekilde türlü türlü ayinlerini yapabilme özgürlüğüne kavuşmuşlardır ³⁵.

Görüldüğü üzere dini azınlık grupları; ortak bir tarihe ve kültüre sahip olan, çoğunluklardan farklı olarak azınlıkların savunduğu dini benimseyen ve savunan bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları gruplardır. Dini azınlık olarak kabul görebilmek için ise azınlıklar içerisinde sadece organize olmak, dini bir azınlık olabilmek için yeterli değildir. Bunun yanı sıra bulunduğu grup içinde azınlıkların gruptaki bireylerle de anlaşması ve uyumlu bir şekilde yaşaması gerekmektedir ³⁶.

1.2.1.2. Dilsel Azınlıklar

Bireylerin önce düşünüp sonra da ifade etmelerini sağlayan dil, bireylerin buldukları ülkelerde ait oldukları gruplarla ilişki kurabilmesini sağlayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dil, bu anlamda bireylerin buldukları ülkelerde ülkeler arasındaki bireylerle veya gruplarla topluluk oluşturabilmesini ve bu bireylerin topluluklar içinde kendini ifade edebilmesini sağlamaktadır. Ayrıca bireylerin konuşmuş oldukları dil, kültürün bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır ve bireylerin topluluk için varlıklarını sürdürebilmelerini sağlamaktadır ³⁷.

Çoğunluklar içinde ülke de yaşayan azınlıklar bulunmaktadır ve bu azınlıklar toplumdaki herkesten farklı olarak bir dili konuşmakta ve o dili benimsemektedirler. Bu azınlık gruplarına ise kendi dillerini savunmaları ve benimsemeleri nedeniyle dilsel azınlıklar denilmektedir. Azınlıkların savundukları ve benimsedikleri bu dilleri ise azınlık dilleri olarak, Açıklayıcı Rapor ele almaktadır. Fakat Açıklayıcı Rapor, dilsel

³⁵Tunç, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye,” 41.

³⁶Gürsoy ve Biletska, Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan: Gürcistan’daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset, 57.

³⁷Görüm, “Avrupa Konseyi, AGİT ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu,” 93-94.

boyutuyla azınlıkları tanımlamamakta sadece önlemlerini bu dillerin öğrenim ve kullanılması için ele almaktadır ³⁸.

Müslümanların okuduğu okullarda Sırbistan, derslerin Türkçe olacak şekilde verilmesini, Sırp-İspanya Antlaşması'nın benimsediği dilin ise bu bölgeler de zorunlu olarak verilmesini Sırp-Türk antlaşmasıyla kabul etmiştir. Yunanlılara ait dilin ise ilkokullarda Arnavutça ile birlikte aynı anda öğretilmesi ve Yunanlılara ait olan dilin resmi kurum ve yazışmalarda kullanılabilir dil olması ise Yunan-Arnavut antlaşmasıyla kabul edilmiştir ³⁹.

Azınlıkların hangi azınlık grubuna dahil olduğunun bilinmesi, azınlık grubunun hangi gruba dahil olduğunun tespit edilmesini ve azınlıkların azınlık olarak hangi haklardan yararlanacağına belirlenmesini sağlamaktadır. Dillerin kullanımı ve korunmasıyla sadece dilsel azınlıklar ilgilenebilir ve dilsel azınlıklar sadece kendilerine tanınmış olan dilsel haklardan yararlanabilirler. Ulusal azınlıklar ise dilsel azınlıkların aksine sadece dil hakkına değil de kendilerine ait olan kimliklerini koruma hakkına, dini ve kültürel haklara vb. birçok haklara sahiptirler ⁴⁰.

Özerk topluluklara ait olan ve ülkede yaşayan vatandaşların konuşmuş oldukları farklı diller, İspanya Anayasası'nda da ele alınmıştır ve bu anayasa ile topluluklara belli başlı dil hakları tanınmıştır. Belçika'da ise anayasanın kabul gördüğü ve vatandaşların konuşmuş olduğu dört dil bulunmaktadır. Dilsel haklara sahip olan azınlıklar ayrıca İtalya'da, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nde ve İsveç'te de dilsel hakları konusunda koruma alanı bulmuştur ve anayasada güvence altına alınmışlardır ⁴¹.

³⁸Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 139-139.

³⁹Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 6 – 7.

⁴⁰Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 9-10.

⁴¹Taşdemir ve Saraçlı, "Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu," 31.

1.2.1.3. Etnik Azınlıklar

'Ethos' kelimesi Yunanca'dan gelen ve etnik gruplar için kullanılan bir kavramdır. Anlam olarak ise etnik gruplar, köken olarak ve kültür olarak benzeyen ya da benzemeyen kişilerden oluşmaktadır ⁴².

Ülkede yaşayan çoğunluklar içinde varlığını sürdüren azınlıkların çoğunluklardan farklı olarak ortak bir kültürü benimsememeleri ve kendilerine has bir bağ kurarak kültür oluşturmaları ve buna özgü de bir dayanışma içgüdüsüne sahip olmaları etnik bir topluluk olarak ele alınmalarını sağlamaktadır. Smith ise bu azınlık grubunu etnik azınlık grubu olarak ele almakta ve tanımlamaktadır ⁴³.

Herkesin kabul gördüğü bir siyasal özelliği bulunmayan fakat ortak bir geçmişe olan ve belli başlı kimliksel özelliklere sahip kişiler veya gruplar çoğunlukların içinde azınlıkları temsil eden etnik azınlıkları oluşturmaktadır. Farklılaşma ise karşımıza bu kavramla sadece soy olarak çıkmamaktadır ve farklı alanlarda farklılaşmanın yansıması ile ele alınmaktadır ⁴⁴.

Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlık gruplarının etnik azınlık olarak tanımlanabilmesi ve ele alınabilmesi için ise; azınlık gruplarının azınlıklar içinde kendine ait bir öz kimliğinin olması, azınlık gruplarıyla ortak bir geçmişe ve kökene sahip olması, mensubu olduğu azınlık grubu içinde aynı dili konuşması ve kullanması ve azınlıklar içinde sosyal ilişkilerini ikame edebilmesi kısacası azınlıkların azınlık grupları içerisinde ortak noktalarının olması ve ortak bir şeyler paylaşabilmesi Allardt'a göre gereklidir ⁴⁵.

Bu özelliklere sahip olsalar bile her grubun kendi kimliğine ait özelliklerinin bilincine sahip olması ve bunu korumak için de istek ve gayesinin olması gerekmektedir, aksi takdirde etnik azınlıklardan bahsedilemez. Tüm bu özelliklere sahip olan kişiler ise uluslararası hukukta etnik azınlık olarak kabul görebilirler ve etnik azınlıklara tanınmış

⁴²Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 131.

⁴³Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 99.

⁴⁴Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 9.

⁴⁵Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 54.

olan belli başlı haklardan yararlanabilirler ⁴⁶. Görüldüğü üzere etnik azınlık olarak ele alınmak ve tanımlanabilmek için, kişi veya grupların bilinç sahibi olması ve bunu korumak için de içgüdü sahibi olmaları gerekmektedir. Ayrıca kişiler veya gruplar, farklılıklarını da toplum içinde göstermemelidirler ⁴⁷.

1815 yılında düzenlenen ve Viyana da yapılan kongre de etnik azınlıklara ilk defa birtakım haklar tanınmıştır. Devletin oluştuğu ve geliştiği dönem de ise etnik azınlıklar, çoğunluklar içinde azınlık olarak kaldıkları için çoğunlukların hegemonyası altında baskılanmış ve asimilasyona uğraşmışlardır. Asimilasyona uğramak istemeyenler ise kıyıma ve ülkeden göç ettirilmeye zorlanmıştır ⁴⁸.

1.2.1.4. Ulusal Azınlıklar

Aslında azınlık kavramı uzun bir geçmişi olan bir kavramdır fakat bu kavramın herkes tarafından bilinen ve kabul edilen uluslararası hukuk çerçevesinde yasal olarak kabul görmüş bir tanımı maalesef ki bulunmamaktadır. Uluslararası hukuk ise bu nedenle azınlık kavramı yerine ulusal azınlık kavramını ele almakta ve bu kavramı uluslararası hukuk sistemi içerisinde kullanmaktadır ⁴⁹.

Ulusal bir devletin içinde yaşayan kişiler veya gruplar, ulus olma bilincine ve bu bilincin gelişimine sahip olan kişiler veya gruplar, yaşadığı ülke de uzun bir geçmişi olan ve yaşadığı ülkenin kültürüne ulusal anlamda katkısı olan kişiler veya gruplar ulusal azınlıklar olarak yaşamış oldukları ülkelerde kabul görmektedirler ⁵⁰.

Avrupa Konseyi temsilcisi olan Asamblesi, çoğunluklar içinde varlıklarını sürdüren ulusal azınlıkları ele alan ve çoğunlukların yaşadıkları ülke içerisinde çoğunluk olarak yaşasalar bile başka bir devlet içerisinde azınlık olarak kalmaları ve azınlık olarak

⁴⁶Görüm, “Avrupa Konseyi, AGİT ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu,” 100.

⁴⁷Okutan, “Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı,” 64.

⁴⁸Gürsoy ve Biletska, Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan: Gürcistan’daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset, 53.

⁴⁹Bingöl, “Azınlık Hakları (Avusturya Örneği),” 693.

⁵⁰Akbulut, “Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar,” 145.

yaşamaları durumunda bu kişilerin de ulusal azınlıklar olarak ele alınması gerektiğini söylemektedir ⁵¹.

Etnik grupların ise kendi ülkeleri dışında farklı bir ülkede yaşıyor olmaları ve bu ülkede de ortak bir bağlarının olması onların da ulusal bir azınlık olduklarını göstermektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrası ise azınlıklara yapılan düzenlemeler sayesinde ulusal azınlıkların da varlıkları kabul edilmiş ve ulusal azınlık kavramı hukuktaki yerini almıştır ⁵².

Bu azınlıklar ise birbirinden farklı unsurlara sahiptir. Bu yüzden de yaşadıkları ülkelerde ulusal azınlıklar, ya yaşamlarını sürdürdüklerini sınırları değiştirmek ya farklı bir ülkeye göç etmek ya da yerel olarak özerkliklerini kabul etmek zorundadırlar. Ulusal kimliklerin birbirinden farklı olması ve bunun varlığının kabul edilmesi ise ulusal azınlık olarak kabul edilebilmek ve kabul görebilmek için en önemli olan özelliktir. Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak kabul edilen ve bu şekilde de yaşamlarını sürdüren ulusal azınlıklar ise yaşadıkları ülkelerde toplu veya dağınık bir kentleşme şeklinde de yaşayabilirler. Bu ise ulusal azınlık olarak tanımlanmak ve ele alınmak için ayırıcı bir özellik olarak kabul edilmemektedir ⁵³.

Yapılan savaşlar ve bu savaşlar sonucunda yapılan sömürgeleştirmeler ise ülkelerde yaşamlarını sürdüren kişilerin sıfat değiştirerek ulusal azınlık olarak kalmasına ve ele alınmasına neden olmuştur. Devletlerin egemenlikleri değişmeden önce ülkelerde yaşamlarını ikame ettiren kişilerin ise ulusal azınlıklar olduğunu ve bu grupların da ulusal azınlıkların yararlanmış olduğu haklardan yararlanması gerektiğini söyleyen ise Kymlicka'dır. Bu azınlık grupları ise çoğunluklar içinde sömürge veya küçük bir kesim olarak kaldıkları ülkeler de çoğunluklardan ve çoğunlukların sahip olduğu özelliklerden kendilerini korumak ve kendilerine ait kültür ve geleneklerini sürdürmek ve bunun içinde ayrı bir toplum oluşturarak yaşamış oldukları devletlerden özerklik istemektedirler ⁵⁴.

⁵¹Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 9.

⁵²Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 102.

⁵³Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı," 65.

⁵⁴Gürsoy ve Biletska, Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan: Gürcistan'daki Müslüman Topuluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset, 62.

1815 yılında Avrupa ülkeleri tarafından ilk defa Viyana da yapılan kongre de ulusal azınlık kavramı masaya yatırılmıştır. 19. yüzyıl sonrası ise ulusal azınlıklar ile ilgili yapılan çalışmalar Avrupa da bulunan birçok ülkenin imzalamaması ve BM, AK ve AGİT tarafından da bu çalışmaların bağlayıcının olmaması nedeniyle başarısız olmuştur⁵⁵.

Prenslerin özgürlüğü ilkesinin yerine vatandaşların özgürlüğü ilkesinin esas alınması ve kabul edilmesi ve buna ek olarak da demokrasi ilkesinin kabul edilmesi sonucunda birbirinden farklı olarak birçok olay yaşanmış ve bu da ilk kez ulusal azınlıklar kavramının ve himayesinin Fransızlar'ın yapmış olsun ihtilalden sonra ortaya çıkmasını sağlamıştır⁵⁶.

Avrupa Konseyi 1949 yılında kurulmuştur ve kurulduğu zamandan bu zamana kadar çalışmalarını ulusal azınlıklar üzerine yürütmüştür ve ulusal azınlıklar ile ilgili AİHS'ni hazırlamıştır. Avrupa Birliği ise çalışmalarında üç konuyu temel almıştır: demokrasi, hukuk devleti, insan hak ve hürriyetleri. Avrupa Konseyi'nin de bu anlamda ve azınlıkların korunmasıyla ilgili birçok çalışması mevcuttur ve Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi'nin yapmış olduğu bu çalışmaları da desteklemektedir⁵⁷.

Bu konular üzerine özellikle de azınlık haklarıyla ilgili çıkarılmış başta BM'nin tüm azınlıkları kapsayacak şekilde azınlık haklarıyla ilgili çıkardığı bildirge olmak üzere azınlıkların dilleri ilgili AK'nin çıkarmış olduğu Avrupa Şartı ve ulusal azınlıkları korumak için çıkarılan Çerçeve Sözleşme olarak üç yasal belge bulunmaktadır⁵⁸.

AK tarafından çıkarılan ve ulusal azınlıkları temel alan ve yasal olarak imza atan devletleri de bağlayan Çerçeve Sözleşme de bir denetleme organı bulunmasına rağmen ulusun üstünde bir uygulama alanı kurulamamıştır. Bu yüzden de sözleşmenin uygulanması ulusal yapılar tarafından sağlanmaktadır⁵⁹.

⁵⁵Berna Aksoy Özcan, "Uluslararası Antlaşmalarda Azınlık Hakları ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Yaklaşımları," *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, sy. 11 (2008): 9.

⁵⁶Arsava, "Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi," 5.

⁵⁷Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 139.

⁵⁸Soner, "Azınlık Hakları: Ayrılıkçı mı, Çoğulcu mu," 87.

⁵⁹Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları," 116.

Danışma Komitesi, AK tarafından çıkarılan Çerçeve Sözleşme de ulusal azınlık kavramını ele almıştır. Ulusal azınlıkları ülke vatandaşı olmayan azınlıklar, akraba olmayan devletlerde yaşayan azınlıklar ve göçmenler olarak kabul etmiştir ve bu üç gruba ayırmış olduğu azınlıkları ise sözleşme ile korumuştur. Çerçeve Sözleşme de bu üç gruba ayrılan azınlıklar ise komitenin denetimine tabi tutulmuştur ve komite tarafından denetleneceklerdir. Ayrıca Çerçeve Sözleşme de tüm azınlıkların azınlık ayrımı yapılmayarak sözleşme kapsamında denetleneceği ve koruma altına alınacağı da belirtilmiştir ⁶⁰.

Bölgesel özerklik kavramını esas alan ise Kopenhag Belgesi'dir ve bu belge de ulusal azınlıkların kimliklerini koruyabilmeleri ve geliştirebilmeleri için devletlerin kendi ülkelerinde ulusal azınlıklar için yerel ya da özerk (tarihsel, bölgesel) bir özelliği olan yapılar oluşturmaları istenmektedir ⁶¹. Paris Şart'ı ise ulusal azınlıklar kavramını konu olarak ele almış ve bu azınlıklara Avrupa ülkelerinde birtakım haklar verildiğinde, demokratik yeni bir Avrupa düzeni kurularak oluşturulacağını belirtmiştir ⁶².

Ulusal azınlıklar ile ilgili hükümlerin hemen hemen hepsi kolektif haklardan bahsetmektedir. 1829 yılında Edirne'de imzalanan barış Antlaşmasıyla Moldavya ve Erdel, Osmanlı'ya bırakılmıştır ve bu bölgelerde yönetim muhtar bir şekilde yapılmaktadır. Edirne'de yapılan antlaşma da olduğu gibi bu durum Paris Antlaşması ve birçok anlaşmada da görülmektedir. En önemli bireysel hak ise sözleşmelerde de görüldüğü üzere ulusal azınlıklara tanınan seçenek hakkıdır. 1913 yılında İstanbul'da Osmanlı-Bulgaristan arasında gerçekleşen antlaşmada ise Bulgaristan'da çoğunluklar içinde bulunan Türk azınlıklara ve Türkiye'de çoğunluklar içinde bulunan Bulgaristan vatandaşı olan azınlıklara, çoğunlukların sahip olarak kullandığı haklardan verilmiştir ⁶³.

⁶⁰Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 148.

⁶¹Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 648.

⁶²Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı," 71.

⁶³Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 5-6.

1.2.1.5. Irksal Azınlıklar

İrk kavramı zamanla anlamı tarih içinde değişen ve gelişen bir kavram olmuştur. Ortak bir kökeni bulunan ve birbirlerine kan bağı ile bağlı olan kişileri de, ortak bir kültür, dil ve dine sahip olan kişileri de, yurttaşların fiziksel özelliklerine göre değişkenlik göstermeleri ve bu anlamda sınıflandırılması nedeniyle tanımlamak için de ırk kavramı kullanılmaktadır ⁶⁴.

1950 yılına kadar ırksal azınlıklar kavramı kullanılmıştır ve bu kavram din, dil ve ırk temelli bir kavram olmuştur. Etnik grupların birbirinden farklı olan özellikleri ve renkleri nedeniyle etnik azınlık kavramı, ırk kavramının yerini almıştır. İrka dayalı bir vurgu yerine kültürel farklılığı da kapsayan ve sonucunda daha kapsamlı bir kelime olarak karşımıza çıkan etnik azınlık kavramının ortaya çıkması ise 1950 yılından sonra olmuştur ⁶⁵.

1.2.2. Kendi Kimliğini Tanımlama (Öznel Özellik)

Çoğunlukların içinde yer alan azınlıkların kendilerine has özellikleri olduğu gibi kendilerine ait kimlikleri de bulunmaktadır. Her azınlık birbirinden doğal ve kültürel yönleriyle farklıdır. Azınlıklar ise bir araya gelerek grupları oluştururlar. Gruplar ise kurduğu ilişkiler neticesinde kendi farklılıklarının ve gruplarının bilincine sahip olan kişilerden oluşmaktadır ⁶⁶.

Ülke toprakları içinde yaşayan herkese, yaşadığı toplumun içinde ülke vatandaşı olması dışında kendine ait bir alt kimlik seçmesiyle, ulusal azınlık olma ve bu anlamda da kabul görme ve ulusal azınlıklara sunulan haklardan yararlanma hakkı tanınmaktadır. Çoğunluklar içinde azınlıkları oluşturan bu ulusal azınlık mensupları ise hem ülke vatandaşlarının sahip olduğu vatandaşlık hakkına hem de seçmiş oldukları kültürün alt kimliği sayesinde kültürel haklara ve bu kimlikleri nedeniyle de ülke içerisinde kendilerini geliştirme hakkına sahip olmaktadır ⁶⁷.

⁶⁴Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 129.

⁶⁵Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 84-85.

⁶⁶Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı," 60.

⁶⁷Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 49.

Belli başlı özelliklere sahip olmak, ülke de kendine ait bir kimlik edinmek ve o kimliğin bilincine sahip olarak onu koruyup kollamak ve ülkede sosyal ve ekonomik ilişkilerde birlik içinde yaşıyor olmak yerli haklara ait özelliklerdir. Yaşadıkları ülkeler de azınlık gruplarını çoğunluklardan ayıran azınlık gruplarının kendilerine ait geleneklerine sahip çıkmaları ve geleneklerini asimile olmadan korumaları ve kendi kimliklerinin bilincinde olmalarıdır ⁶⁸.

Kendilerine ait kimlikleri ulusal azınlıkların oluşturmaları, yüzlerce yıl sürmüştür. Ülkelerde çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşayan kişilerin, yaşadıkları ülkelerde bölücü hareketlerde bulunmasını ve azınlıkların zor yoluyla çoğunluklar tarafından bireysel uyum dayatmasıyla asimile olmasını önlenmenin yolu ise azınlıkların toplumla bütünleşmesinden geçmektedir ⁶⁹.

Azınlıklar sahip oldukları öz kimliklere doğuştan sahip olamazlar ve azınlıkların kendilerini azınlık olarak görmeleri ya da görmemeleri, kendilerini öz kimlikleriyle tanımaları ya da tanınamaları, hangi özellikleri ile kendilerini azınlık olarak kabul ettikleri ya da etmedikleri ve hangi özellikleriyle kendi öz kimlikleri ile kendilerini tanımlamaları azınlıkların kendi idaresine bağlıdır ve azınlıklara kendi kimliklerinden farklı bir kimlik, şartlar ne olursa olsun dayatılamaz. Azınlıklar dilerlerse kendi öz kimlikleriyle çoğunluklara uymayarak ve toplumda azınlık olarak varlıklarını sürdürerek toplumda da var olabilirler ya da çoğunluklara uyarak toplumda asimile de olabilirler. Görüldüğü üzere ise azınlık olmanın en önemli şartı azınlıkların kendi tercihleriyle kendi öz kimliklerini tanımaktan geçmektedir ⁷⁰.

Azınlıkların tanınması ve korunmasıyla ilgili bir bildiri düzenlenmiştir ve bu bildiri 1992 yılında onaylanmış ve azınlıkların korunmasıyla ilgili dönüm noktasını oluşturmuştur. Bildiri sayesinde ise azınlıkların korunması ve azınlık türleri ile ilgili, türü ne olursa olsun azınlıkların sahip oldukları kimlikleri korumak ve bu kimliklerin

⁶⁸Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 63.

⁶⁹Deniz Taylan Uysal, “Sınır-Ötesi Soydaş Azınlıkların Korunmasında Uluslararası Örgütlerin Rolü,” *Middle East Journal of Refugee Studies* 5, sy. 2 (2020): 8.

⁷⁰Akbulut, “Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar,” 149.

geliştirilmesini sağlamak adına gerekli tedbirlerin alınması BM’de üyeliği bulunan devletlerden istenmiştir ⁷¹.

Ülkelerinde çoğunluklar içinde azınlıklar bulunan devletler, ülkelerinde yaşamlarını sürdüren azınlıkları ve azınlıkların kendine özgü olan kimliklerini madde 1’e göre korumak zorundadırlar. Ülkelerinde azınlık bulunan devletler azınlıkları da çoğunluklar gibi ele almak ve onlara da ülke içerisinde özellikle de kendileri ile ilgili alınacak kararlarda katılma hakkı madde 2’ye göre vermek zorundadırlar. Azınlıklar ise kendilerine tanınan hakları madde 3’e göre bireysel ya da kolektif bir şekilde kullanabilirler. Çoğunluklar içinde ülkelerde yaşamlarını ikame ettiren kişiler ise madde 4’e göre hem toplum içinde toplum kültürünü ele alıp öğrenmelidirler hem de kendi dillerini toplum içerisinde öğrenebilir ve kullanabilirler ⁷².

30. maddesinde çoğulculuğu, 31. maddesinde ayrımcılığı ve eşitliği, 32. maddesinde çoğunluklar içinde varlıklarını sürdüren ulusal azınlık gruplarının kendilerine has kimlik ve kültürlerini korumalarını, 32. ve 33. maddesinde azınlıkları tanıyan ve koruma yükümlülüğüne sahip olan taraf devletlerin yükümlülüklerini, 34. maddesinde ise çoğunluklar içinde azınlıklara tanınan hakların ortak kullanımına Kopenhag Belgesi değinmektedir ⁷³.

1.2.3. Sayı Şartı

Ülke toprakları üzerinde yaşayan ve çoğunluktan sayı olarak azınlıkta bulunan kişiler, üyeleri birtakım özellikleri nedeniyle çoğunluktan ayrılan ve ülke vatandaşı olarak kabul edilen ve kabul gören kişiler, ülkede çoğunluklar içinde azınlık olarak egemenliği olmayan kişiler ve geleneklerini kendi kimliklerine göre yaşayan ve din ve dilleri de dahil olmak üzere koruyan kişiler çoğunluklar içinde azınlıklar olarak kabul edilirler ve bu kişiler birbirleriyle dayanışma içinde yaşayan kişilerdir ⁷⁴.

⁷¹Bingöl, “Azınlık Hakları (Avusturya Örneği),” 695.

⁷²Erdoğan, “Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları,” 89.

⁷³Mızrak, “Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması,” 649.

⁷⁴Doğan Kılıç, “Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi,” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, sy. 1-2 (2008): 949.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşayan, çoğunluklardan sayısal bakımdan az olan, yaşamış oldukları ülkelerde çoğunluklar gibi egemen konumda bulunmayan fakat ülke vatandaşı olarak kabul gören, çoğunluklardan da gerek dilleri gerekse de dinleri gibi yönleriyle ayrılan ve kendi öz kültür ve geleneklerini çoğunluklar içinde sürdürme içgüdüsüne sahip olan kişiler; Capotorti'ye göre azınlık olarak tanımlanmakta ve ele alınmaktadır. Bu kişiler ve gruplar ise ona göre aynı zamanda kendi içinde de dayanışma gösteren kişilerden oluşmaktadır ⁷⁵.

Yaşadıkları ülkelerde çoğunluklar içinde yaşayan ve sayısal olarak da çoğunluklardan az olarak yaşamlarını sürdüren kişiler veya gruplar, çoğunluklar gibi yaşadıkları ülkelerde egemen olmayan kişiler veya gruplar, ülke vatandaşı olarak ele alınan ve kabul edilen kişiler ve gruplar, çoğunluklardan farklı özelliklere sahip olan kişiler veya gruplar, kendi öz kimlik, kültür ve geleneklerini çoğunluklardan farklı olarak sürdürmek isteyen kişiler ve gruplar azınlıklardan MSHUS'de yer alan 27. maddeye göre oluşmaktadır ⁷⁶.

Yerel yönetimler de ise özerk veya federe bir şekilde azınlıkların toprak parçası üzerinde yaşadıkları bölge yönetilebilir ve bu şekil bir yönetim şeklinin hakim olduğu bölgelerde ise son söz hakkını kullanma hakkına çoğunlukların içinde azınlık olarak yer alan azınlık yerel yönetimleri sahiptir ⁷⁷.

1.2.4. Süre Şartı

Ülke içerisinde çoğunluklar içinde yaşayan kişilerin o ülkelerin vatandaşı olmaları durumunda, devletine ve milletine bağlı olmaları durumunda, kendine özgü birtakım özelliklerinin olmaları durumunda, devlet nüfusu içinde çoğunluklardan sayıca az olmaları durumunda ve kendine özgü özelliklerini yaşatma ve sürdürme içgüdüsüne sahip olmaları durumunda bu kişiler Avrupa Konseyi tarafından ulusal azınlıklar olarak tanımlanmakta ve ele alınmaktadırlar ⁷⁸.

⁷⁵Soner, "Azınlık Hakları: Ayrılıkçı mı, Çoğulcu mu," 85.

⁷⁶Aksoy Özcan, "Uluslararası Antlaşmalarda Azınlık Hakları ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Yaklaşımları," 4.

⁷⁷Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 156-157.

⁷⁸Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 89.

Süre ise azınlıkların tanımlanmasında ve azınlıklara belli başlı haklar tanınmasında önemli olan bir unsurdur. Azınlık sayılabilmek için hangi hakların azınlıklar için geçerli olduğuna hangi hakların geçerli olmadığına ve hangi hakların azınlıklara tanınacağına hangi hakların tanınmayacağına ve azınlıklar için bu hakların hangilerinin uygulanacağına hangi hakların uygulanamayacağına ve azınlıkların ülke de ne kadar bir süredir yaşadığına bakmak gerekmektedir. Bu incelemeler yapıldıktan sonra ise azınlıklara tanınmayan haklarda haklı bir neden bulunmalıdır ve bu nedenin kabulüyle ise azınlıklar kendilerine tanınmış olan haklarından menedilmelidir⁷⁹.

1.2.5. Hakim Konumda Olmama Şartı

İşgal edilen ya da işgale uğraşmış topraklar da yaşayan ve toplumda hakim olan kesimi değil de toplum da hakim olmayan kesimi oluşturan kişiler, yerli hakları oluşturmaktadır. Yerli halkların bir araya gelerek birleşmesiyle ise milletler oluşmaktadır. Kuşaklar boyunca ise yerli halk olarak da bilinen kişiler; kendilerine tanınmış olan haklarını, ülke topraklarındaki arazilerini, sahip oldukları statülerini, kendi öz kimliklerini, dayandıkları hukuk sistemlerini... korumak ve geliştirmek isterler⁸⁰.

Toplumda çoğunluklar ve azınlıklar bulunmaktadır. Azınlıklar Capotorti tarafından ele alınan ve tanımlanma yoluna gidilen bir kavramdır. Azınlıklar Capotorti'ye göre; çoğunluklara nazaran toplumda sayı olarak az bulunan kişilerden, toplumda çoğunluklara nazaran egemen olmayan kişilerden, yaşadıkları ülkelerin vatandaşı olduğu halde kendine has özellikleri nedeniyle çoğunluklardan ayrılan kişilerden ve kendine has bu özelliklerini ve kültürlerini yaşatma ve sürdürme içgüdüsüne sahip olan kişilerden oluşan içinde dayanışma içgüdüğü bulunan bir gruptur⁸¹.

⁷⁹Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 164.

⁸⁰Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 637.

⁸¹Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 43.

Capotorti azınlık kavramını ele alıp tanımlarken ülkede hakim konumda varlığını sürdüren azınlıkları, azınlık haklarına ülkede hakim konumda oldukları zaman ihtiyaç duymayacaklarını düşünerek tanımlamış olduğu azınlık kavramının dışında tutmuştur. Ona göre, azınlıklar hangi koşulda olursa olsun demokratik olarak çoğunluklar üzerinde hakimiyet kurmamalıdır. Çünkü iktidar bir gün azınlık gruplarının elinden alındığı zaman bu gruplar yeniden azınlık olarak tanımlanmak ve azınlık haklarından yeniden faydalanmak isteyebilirler ⁸².

Toplum içinde çoğunluklardan farklı olarak kendine has birtakım özellikleri nedeniyle ayrıştırılan ve bu özelliklerini de toplum içinde korumak ve sürdürmek isteyen kişiler BM'ye göre toplumda hakim olan grubu değil de hakim olmayan grubu oluştururlar ve bu gruplar azınlık grupları olarak tanımlanır ve ele alınırlar ⁸³.

Çoğunlukların içinde azınlık olarak bulunan mülteci ve göçmen azınlıklar ise ülke vatandaşı olsalar bile azınlık olarak kabul edilemezler. Bazı ülkelerde ise örneğin Afrika'da, ülke de sayıca az olarak bulunan beyazlar azınlık olarak kabul edilirler fakat ülke de beyazlar olarak bulunan bu azınlıklar, çoğunluklar üzerinde de yönetimde de baskın güçtedirler. Azınlıkların çoğunluklara yapmış olduğu bu ayrımcılık ise BM'nin azınlıklar ile ilgili yapmış olduğu tanımla ters düşmektedir ⁸⁴.

1.2.6. Vatandaşlık Şartı

İnsanlar yaşadıkları devlet içerisinde vatandaş olarak ele alındıkları ve kabul gördükleri zaman, devletle halkı ya da milleti oluşturan kişileri arasında bir hukuki ve siyasi özelliği bulunan ve kişilerin de hukuki bir statü kazanmalarını sağlayan vatandaşlık bağı kurulmaktadır. Ülke içerisinde vatandaşlar ise yerli, yabancı, çok uyruklu, azınlık... gibi ele alınmaktadır ve bu vatandaş grupları ülke içerisindeki heterojen yapıyı oluşturmaktadırlar ⁸⁵.

⁸²Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 167-168.

⁸³Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 89.

⁸⁴Aksoy Özcan, "Uluslararası Antlaşmalarda Azınlık Hakları ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Yaklaşımları," 4.

⁸⁵Turgay Cin, "Yunanistan'daki Azınlıklar ve Bunların Hukuki Durumları," *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, (2014): 4079.

Çoğunluklar içinde yaşayan ve toplum da azınlık kesimi oluşturan kişiler, kendilerine tanınmış olan hakları iyi niyetle kullanmak zorundadırlar ve bu azınlık gruplarının ülkede ülkeyi bölücü bir girişimde bulunmaları yasaktır. Bu kişiler ise yaşadıkları devlete ve millete sadık olmak ve tüm toplumda var olan ve vatandaşlık görevi olarak da bilinen ödevlerini yerine getirmekle mükelleftirler. Azınlıklara belli başlı haklar tanınması ve bu hakların onlar tarafından kullanılması ise azınlıkların menfaatine göre olmalıdır ve kullanılmalıdır, bu hakların kötü bir niyetle kullanılması ise düşünülemez ve bu şekilde bir faaliyette de bulunulamaz. Ayrıca bu hakların kullanımında ise azınlıklar yaşadıkları devlete ve millete ve kendi dışında var olan herkesin hakkına ve mevzuata haklarını kullanırken saygı göstermek zorundadırlar ⁸⁶.

Çoğunluklar içinde azınlıkları temsil eden kişilerden olabilmek için, somut ve soyut olmak üzere belli başlı özellikleri taşımak gerekmektedir. Azınlıkların somut özelliklerini ele alırsak; çoğunluktan farklı bir dili konuşmayı, çoğunluktan farklı bir etnik yapıya sahip olmayı ve çoğunluktan farklı dini özellikler taşımayı, ülkede var olan çoğunluklardan sayı bakımından az olmayı, ülkede çoğunluklar için de azınlık olmayı yani egemen bir güç olmamayı ve kendilerini yaşamış oldukları toplumların bir parçası olarak görerek kendilerine yasalarla tanınmış olan vatandaşlık hakkına sahip olmalarını sayabiliriz. Azınlıkların soyut özellikleri ise ele alırsak da sahip oldukları somut özellik tanımak ve bu anlamda sahip oldukları bu somut özellikleri korumak için çaba göstermek olduğunu söyleyebiliriz ⁸⁷.

Azınlık olarak ele alınmak ve kabul görmek için Capotorti'ye göre, azınlıkların her şeyden önce yaşamış oldukları ülkelerin vatandaşı olmaları gerekmektedir. Avrupa ülkeleri ise Capotorti'nin bu tanımından yola çıkarak, bir yerden bir yere göç eden göçmenleri ve mültecileri kendi vatandaşları olmadıkları için azınlık olarak ele almazlar ve bu kişileri azınlık olarak tanımazlar. Bu yüzden de göçmen ve mülteci olarak yaşayan bu kişiler çoğunluklar içinde yaşamlarını ikame ettiren azınlıklar gibi azınlıklara tanınan hak ve yetkilerden yararlanamazlar ⁸⁸.

⁸⁶Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 11.

⁸⁷Soner, "Azınlık Hakları: Ayrılıkçı mı, Çoğulcu mu," 85.

⁸⁸Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları," 114.

Azınlık olmak için vatandaş olma şartı gereklidir fakat farklı yerlerden farklı yerlere sürekli göçler yapan ve göçmen azınlıklar olarak da bilinen kişiler, yaşamış oldukları ülkelerde vatandaş olarak kabul görseler ve bir vatandaşlıkları olsa bile ya da göç etmiş oldukları ülke topraklarına kaçak bir şekilde girerek yerleşseler de gerçek olmayan sürekli göç halinde bulunan ve ülkenin yerli vatandaşları olmadıkları için gerçek olmayan azınlıklar olarak görülürler ve maalesef azınlık olarak kabul edilemezler, azınlıkların sahip olduğu haklardan yararlanamazlar. Bunun aksine ise ülke toprakları içinde yaşamayan fakat çoğunluklar için de azınlıklar olarak bulunan kişilerle, aynı kökene sahip oldukları için farklı ülkelerde yaşayan insanlar, gerçek azınlıklar olarak bilinirler ve azınlıkların sahip olduğu haklara ve kullanım yetkisine sahiptirler ⁸⁹.

Eide, azınlık olarak tanımlanmak ve azınlık haklarından yararlanabilmek için gerekli olan vatandaşlık şartını, ülke vatandaşı olmayan kişilerin azınlık haklarından yoksun bırakılmayacağını düşünerek gerekli görmemişken Capotorti ise bu şartı, gerekli görmüştür. Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlıklar ise ülke vatandaşı olmasalar bile tutarsız hal ve hareketler de bulduklarında, buldukları ülke devleti devreye girmektedir ve onları diplomatik olarak Toluner'e göre korumaktadır ⁹⁰.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak tanımlanmak ve azınlıkların yararlanmış olduğu haklardan yararlanabilmek için birtakım şartların sağlanması gerekmektedir. Vatandaşlık şartı ise bu aranan şartlardan birisidir. Vatandaşlık şartını ise gerekli gören kişiler olduğu gibi gerekli görmeyen kişilerde bulunmaktadır. Bu şartı gerekli görmeyen kişilerden biri ise alt komisyonda görev yapan raportördür. Ona göre, vatandaşlık şartı diğer şartlar taşındığında aranması gereken zorunlu bir şart değildir ve ister göçmenler ve mülteciler olsun ister yabancılar olsun bu kişilerde azınlıklara tanınmış olan hak ve yetkilerden yararlanmalıdırlar ⁹¹.

⁸⁹Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 61.

⁹⁰Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 170.

⁹¹Erdoğan, "Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları," 84.

1.2.7. Tanınma Şartı

Yapılan her sözleşme de Birinci Dünya Savaşı sonrası da azınlık sorunları ele alınmıştır. Azınlık sorunları ise önce BM olmak üzere sırasıyla AK tarafından ve AGİT tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrasında ele alınmıştır. MC döneminde ise ilk defa çoğunluklar içinde azınlıklar olarak bulunan kişilerin tanınması ve korunması için düzenlemeler yapılmıştır. Fakat bu konuyla ilgili her ne kadar çalışmalar yapılsa da azınlıklarla ilgili BM ülkelerinin tamamı tarafından genel geçer kabul görmüş maalesef bir tanım yapılamamıştır ⁹².

Çoğunluklar içinde azınlık olarak yer alan kişiler doğrudan 27. maddede kendilerine tanınan haklara sahiptirler. 27. madde dışında ise kendilerine devletler tarafından azınlıklar olarak görülüp belli başlı haklar tanınmasını isteyen kişiler, yaşadıkları ülke devletine kendilerinin çoğunluktan farklı bir dinlerinin, çoğunluktan farklı bir etnik yapılarının ve çoğunluktan farklı olarak konuşmuş oldukları dillerinin olduğunu ileri sürmek zorundadırlar. Devlet ise azınlıklara bu hakları tanıdıktan sonra, gerekli önlemleri alarak ülkesi içerisinde çoğunluktan az sayıda olan azınlıkları korumakla mükelleftir ⁹³.

Devlet, ülkesi içerisinde yaşayan azınlıkları korumakla mükelleftir fakat bireylerin bu anlamda bir hak talep etmeleri ve bu haklarının tanınması, haklarının dağıtılması ve korunması konusunda ve bu haklarının dağıtılması ve korunması konusunda ise devletin hangi yetkilerinin olduğu hangi yetkilerinin olmadığıyla ilgili herkes tarafından kabul görmüş genel geçer bir hukuk birliği bulunmamaktadır. Bu hukuk birliğinin olmamasının tek ve yegane sebebi ise devletlerin ülkelerinde yaşamaktan korktukları egemenlik kaygılarıdır ⁹⁴.

Çoğunluklar içinde kendine has özellikleri ve kültürleri bulunan azınlıklara karşı düzenlenen ayrımcılık yasağı, anayasa hükümleri ve bu gruplara kültür ve özellikleri ile

⁹²Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 13.

⁹³Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 109.

⁹⁴Erdoğan, "Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları," 90.

ilgili kimlik sorulması ve bu sorulara hitaben de istatistik yapılması Capotorti'ye göre hukuki bir tanıma boyutu teşkil etmemektedir ⁹⁵.

Danışma Komitesi tarafından esas alınan Çerçeve Sözleşme'ye azınlıkların yaşamış oldukları ülkeler tarafından ise sorun yapılmaktadır. Çünkü bu sözleşme de Komite'nin 26 devlet hakkında olan düşüncelerinin incelenmesi, çoğunluklar içinde var olan azınlıkların azınlık olarak kabul edilip buna yakışır bir muamele görmeleri ya da görmemeleri, kimliklerinin tanınıp ya da tanınmamaları da ele alınmıştır ⁹⁶.

1.2.8. Vatana Bağlılık Şartı

Yaşanılan toprak üzerindeki bağlılık ve aidiyet duygusu ise çoğunluklar içinde azınlıklar olarak bulunan ve bu şekilde de yaşamlarını sürdüren birçok azınlık için tarihsel kökenlerinin bir parçasıdır ve bu azınlık grupları kendilerini yaşadıkları ülkeler de diğer azınlıklarla da birlik içinde yaşamak zorunda olarak kabul etmektedirler ⁹⁷.

BM'ye göre yerli halklar azınlıklara göre, topraklarına güçlü bir aidiyet duygusu beslemektedirler. Bu da BM'ye göre, azınlıkların bu nokta da yerli halklardan ayrılmasına neden olmaktadır. Kymlicka ise BM'nin bu düşüncesinin yanlış olduğunu söylemekte ve yaşanmış veya yaşanılan topraklara azınlıkların da yerli halklar gibi güçlü bir aidiyet duyduğunu ve bu yaşanılan topraklara değer verdiğini belirtmektedir ⁹⁸.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak kabul edilmek ve azınlıkların yararlanmış olduğu haklardan yararlanmak için kişiler Capotorti ve Deschênes'e göre, yaşamlarını sürdürdükleri ülkelerin vatandaşı olmak zorundadırlar. Onlara göre yaşadıkları ülkelerde ülke vatandaşı olmayan kişiler azınlık sayılma şartlarını taşıyabilirler bile azınlık olarak tanımlanamaz ve azınlık haklarından yararlanamazlar. Nowak ise sadece vatandaşlar için azınlık kelimesinin kullanıldığını ve bu yönde bir algı yaratıldığını bu yüzden de azınlık olarak tanımlanmak ve kabul edilmek için Capotorti ve Deschênes

⁹⁵Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 174.

⁹⁶Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 198.

⁹⁷Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 48.

⁹⁸Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 638.

tarafından vatandaşlık şartında bu yönde bir ısrar olduğunu belirtmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise azınlık hakları kavramı yerine Milletler Cemiyeti'nin aksine insan hakları kavramı ele alınmıştır⁹⁹.

1.3. Hakları ve Ödevleri

Çoğunluklar içinde yaşayan azınlıkların hakları bireylerle ilişkiliyken self determinasyon hakkı azınlık haklarının içsel görünümüdür ve bireyleri de kapsamaktadır. Azınlık haklarından farklı olarak ise self determinasyon hakkı topluluklarla ilişkilidir ve topluluk hakkı olarak ele alınmaktadır. Self determinasyon hakkı olan kişilerin kendini ifade etme haklarının ellerinden alınması ifade özgürlüğünün ihlalini oluşturmaktadır. Azınlıkların kendine has özellikleri bulunan gruplara üye olmaları durumunda ise bu durum, grup haklarının ve self determinasyon haklarının ihlaline neden olmaktadır¹⁰⁰.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak tanımlanan, bu anlamda kabul gören ve kendisine azınlık olması nedeniyle birçok hak tanınan azınlıklar bu haklarının dışında hak talebinde de bulunabilirler fakat azınlıklar tarafından oluşturulan ve evrensel olmayan bir hak talebi, kültürel ve dinsel özellikler taşısa dahi kabul edilemez. Bilindiği üzere ülkelerde çoğunluklar içinde azınlık grupları yaşamaktadır fakat bu azınlıklar içinde yaşadığı halde gruba dahil olmayan bireylerin azınlık haklarından yararlanmak istemeleri ya da istememeleri kendilerine bırakılmıştır ve bu azınlıkların tamamen özgür iradelerine bağlıdır¹⁰¹.

Azınlıkların tanınması ve korunmasıyla ilgili BM, AB, AK ve AGİT esas alınmak üzere uluslararası alanda ve insan hakları alanında birçok antlaşma yapılmış, ilke benimsenmiş, bu anlamda düzenlemeler yapılmış ve sistem içerisinde denetim mekanizmaları oluşturulmuştur¹⁰². Azınlıklara çoğunluklarla eşit muamele edilmeleri

⁹⁹Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 168.

¹⁰⁰Kılıç, "Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi," 977.

¹⁰¹Akgönül, "Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye'de Azınlık Meselesi," 221.

¹⁰²Cin, "Yunanistan'daki Azınlıklar ve Bunların Hukuki Durumları," 4106.

için tanınan eşitlik hakkı ve bütün ülkeler de ceza hukuku ile dolaylı yoldan da olsa verilmesi zorunlu olan Diskriminasyon yasağıdır ¹⁰³.

Çoğunluklar içinde yaşayan ve toplum da azınlık kesimi oluşturan kişiler, kendilerine tanınmış olan hakları iyi niyetle kullanmak zorundadırlar ve bu kişilerin ülkede ülkeyi bölücü bir girişimde bulunmaları yasaktır. Bu kişiler ise yaşadıkları devlete ve millete sadık olmak ve tüm toplumda var olan ve vatandaşlık görevi olarak da bilinen ödevlerini yerine getirmekle mükelleftirler. Azınlıklara belli başlı haklar tanınması ve bu hakların onlar tarafından kullanılması ise azınlıkların menfaatine göre olmalıdır ve kullanılmalıdır, bu hakların kötü bir niyetle kullanılması ise düşünülemez ve bu şekilde bir faaliyette de bulunulamaz. Ayrıca bu hakların kullanımında ise azınlıklar yaşadıkları devlete ve millete ve kendi dışında var olan herkesin hakkına ve mevzuata haklarını kullanırken saygı göstermek zorundadırlar ¹⁰⁴.

Azınlık gruplarının özelliklerine göre grup olarak hangi haklarının olduğu hangi haklarının olmadığı bilmesi azınlıkların varlıklarını sürdürebilmeleri açısından gereklidir. Çoğunluklar içinde azınlıklar ise kolektif ya da bireysel olarak yaşamaktadırlar ve bu iki grup arasındaki fark arttıkça ise yani grupların bireyler içinde ön plana çıkmasıyla, grup olarak azınlık haklarının korunması azınlıkların grup olarak ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Azınlıkların grup olarak değil de bireysel olarak yaşamaları ise grup içinde az olmaları sonucunda tehlike doğurabilir bu nedenle de bu kişilerin grup olarak korunması gereklidir ¹⁰⁵.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak bulunan kişilerin; azınlık olarak var olma hakkı, eşitlik ve ayırım gözetilmemesi hakkı ve kendi öz kimlerinin tanınması bu kimlikleri ile beraber sahip oldukları unsurları yaşatabilmeleri ve bu yönde kendi öz kimliklerini geliştirebilme hakları bulunmaktadır. Azınlık olarak var olma hakkı, uluslararası belgeler sayesinde azınlıklara varlıklarının tanınmasını ve varlıklarının yok

¹⁰³Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 114.

¹⁰⁴Tunç, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye,” 11.

¹⁰⁵Akbulut, “Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar,” 207.

olmaması için korunmasını sağlamaktadır. Eşitlik ve ayırım gözetilmemesi hakkı ise uluslararası belgelerde yer aldığı gibi insan hakları belgelerinde de yer almaktadır ¹⁰⁶.

Görüldüğü üzere kolektif ve bireysel olarak çoğunluklar içinde yaşayan azınlıklar bulunmaktadır ve ülke içerisinde nasıl yaşamak istedikleri azınlıkların kendi özgür iradesine bağlıdır. Azınlıklar kolektif olarak yaşadıkları ülkelerde ise çoğunluklara tanınan ve çoğunlukların belli başlı haklardan yararlanması sağlayan haklardan yararlanmaktadır. Azınlıkların kolektifler içerisinde değil de bireysel olarak yaşamaları ve kendilerine tanınan hakları özgür iradeleri sonucu seçmeleri ise kendi öz kimliklerinin özel niteliklerini çoğunluklar karşısında koruyabilmelerini sağlamaktadır ¹⁰⁷.

1.4. Tanınan Hakların Özellikleri

Kolektif veya bireysel olarak ülkelerde azınlıklar yaşamaktadır. Bu azınlıklardan kolektif olarak yaşamayan bireysel olarak hayatını sürdüren azınlıklar ise doğrudan azınlıkların sahip olduğu haklara azınlık olmayı istedikleri sürece sahiptirler. Bireyler kendilerine tanınmış olan hakları her zaman talep edebilirler. Bireylerin temel haklarını toplum içinde kullanması ve toplumda birey olarak değil de diğer bireylerle birlikte uyum içinde yaşayarak ve topluluk oluşturarak kullanmak istemesi durumunda ise bireylerin grup hakları ortaya çıkmaktadır ve bireyler istedikleri zaman grup haklarından da yararlanabilirler ¹⁰⁸.

Görüldüğü üzere ülkelerde grup halinde yaşayan azınlık gruplarına grup hakkı, bireysel olarak ülkelerde yaşayan azınlıklara ise bireysel azınlık hakkı verilmektedir. Bireylere tanınan bireysel azınlık hakları bireysel azınlıklar tarafından serbestisi bulunan bir haktır yani bu azınlıklar bu haklarını kullanıp kullanmamakta serbesttirler. Bireysel azınlıklara tanınan hakları birkaç bireysel azınlık ise bir araya gelerek kullanmak iste dahi bireysel azınlık hakkı bireysel azınlık hakkıdır, kolektif hak olarak kullanılamaz.

¹⁰⁶Tunç, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye,” 10.

¹⁰⁷Akbulut, “Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar,” 102-103.

¹⁰⁸Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 68.

Kolektif hak olarak bilinen azınlık grup hakları ise azınlıklar için hukuksal bir boyutu da olan bir haktır ¹⁰⁹.

Toplumda bireysel olarak var olan kişiler grup olmayı tercih etmedikleri zaman kolektif haklardan da yararlanamazlar bu yüzden uluslararası hukuk metinleri her zaman bireyleri esas almıştır. Çünkü bireyler kendi kararlarını kendi verebildikleri için kendi kaderlerini de kendileri belirleme yetkisine sahiptirler ¹¹⁰.

Bireysel azınlık hakları ise azınlıkların tanınması ve korunması konusunda sözleşme metinlerinde, devletlerin grup azınlıklarına uluslararası bir kişilik vermek istememeleri ve bireylerin grup oldukları zaman devleti ve milleti parçalayabileceği ve grup olarak bireyleri ezebilecekleri düşüncesiyle bireysel azınlıkları ön plana çıkarmaktadır. Bireyler ise grup olarak birleşerek grup haklarından yararlanabilirler, hangi grubun üyesini olacaklarını seçebilirler ve gruptaki hangi haklarını da kullanacaklarını açıklamakta özgürdürler ¹¹¹.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak bulunan grupların himayesi sayesinde ise kültür kavramı gruplar içinde ortak olarak kullanılmakta, icra ve muhafaza edilmektedir. Kültür kavramı ise sadece grup azınlıkları içinde var olabilmektedir. Çünkü dil, bir kültürdür ve bireysel azınlıklarla birlikte değil de grup azınlıkları içinde ele alınmalıdır ve ders verilirken, dili öğretecek öğretmenler yetiştirirken kullanıldığı gibi gazete, dergi ve radyo televizyonlarda da korunmalıdır ¹¹².

Çoğunluklar içinde yaşayan azınlıklara tanınan ve BM'ler tarafından da ele alınan azınlık haklarını ve kendi kaderini tayin gibi hakları Eide de ele almıştır ve ona göre, azınlık haklarını yerli halklardan ayıran sadece bireyler için tanımlanmış olan ve sadece bireyler tarafından kullanılabilen bireysel haklardır. Ülke içerisinde azınlık olduğu halde kendini geliştiren, kendi kaderini kendi belirleyebilen kişiler ise birlik

¹⁰⁹Akgönül, "Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye'de Azınlık Meselesi," 213.

¹¹⁰Erdoğan, "Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları," 90.

¹¹¹Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 11.

¹¹²Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 69.

olma bilincine sahip olan kişilerdir ve bu kişiler birlik içinde grup haklarından yararlanabilirler ¹¹³.

Ülkede yaşayan yerli halklar; grup hakları yani kolektif hakları talep edebilirler, özyönetim beklentileri vardır ve bu anlamda da kurumsal ayrılıklarını korumak isterler, çoğunluklar içinde bulunan bireysel azınlıklar ise bireysel azınlık hakları talep edebilirler ve kendilerine eşit muamele yapılmasını ve eşitlik ilkesini savunurlar ve bu anlamda da kurumsal bir bütünleşme isterler ¹¹⁴.

Grup azınlıkları kolektif haklarından olan kendine ait eğitim ve hayır kurumlarını açarak işletebilirler, kolektif haklarından olmayan bireysel haklarıyla ise kendilerine ait dilleri her nerede olursa olsun özgürce kullanabilirler ve eşitlik ve eşit muamele ilkesi kapsamında vatandaş olarak sivil haklardan yararlanabildikleri gibi siyasi haklardan da yararlanabilirler ¹¹⁵.

Azınlık hakları yapılan antlaşmalarda pozitif olarak, çoğunluklar içinde varlıklarını sürdüren azınlıkların kendine has dinsel ve dilsel haklarını kullanabilmelerini ve özel haklarını ele almaktayken negatif olarak hakların ister azınlık ister çoğunluk olsun herkese eşit ve ayırım olmaksızın tanınmasını sağlamaktadır ¹¹⁶.

Bireysel haklar sayesinde toplumda bireysel azınlık-çoğunluk azınlık ayrımı yapılmadan sadece negatif haklar toplumun bireysel azınlıklarına tanınmaktadır. Liberal demokrasi normu, bireysel azınlıkların birbirinden farklı kimliklerinin olmasını ve bu kimliklerinden ötürü ayrımcılığa maruz kalmamasını ve eşitlik ilkesinden yararlanmasını sağlamakta ve bu demokrasi normu ile bireysel azınlıkların toplum da var olan grup haklarından yararlanmalarını istememekte ve böylelikle de bireyler için grup haklarını görmezden gelmektedir ¹¹⁷.

¹¹³Erdoğan, “Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları,” 84-85.

¹¹⁴Mızrak, “Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması,” 658.

¹¹⁵Soner, “Azınlık Hakları: Ayrılcı mı, Çoğulcu mu,” 81.

¹¹⁶Tunç, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye,” 15.

¹¹⁷Gürsoy ve Biletska, Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan: Gürcistan’daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset, 54.

Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlıklara hem pozitif haklar hem de negatif haklar tanınmaktadır. Negatif haklar ise ister azınlıklar arasında olsun ister çoğunluklar arasında olsun isterse de her iki grup arasında olsun ayrımcılığın önüne geçilebilmesi için ülkede yaşayan herkese tanınan haklardır. Negatif hakların aksine pozitif haklar ise eşitlik sağlamak amacıyla sadece dezavantajlı olan kişilere tanınmaktadır ¹¹⁸.

1.5. Hakların Kısıtlandırılması

Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren grup azınlıkları, çoğunluk haklarıyla sınırlandırılmıştır ve bu azınlık gruplarına grup azınlıklarına tanınan haklar da tanınarak azınlık grupları himaye altına alınmıştır. Yabancıların ulusal olduğunu ve yabancılara ait grupların olduğunu kabul etmeyenler ise ulusal gruplara karşı çoğunluk anlayışını savunan kişilerdir. Bu sorunun çözümü ise demokrasi ve çoğunluk anlayışından geçmektedir. Bu anlayışa göre ise ulusal gruplar çoğunluk olma şansına sahip olmayan gruplardır ve bu gruplar azınlıklara tanınan belli başlı haklara sahip değildirlir ¹¹⁹.

Çoğunluklar içinde grup halinde bulunan ve grup azınlıkları olarak kabul edilen kişiler, belli başlı haklara sahiptir ve bu haklarıyla ilgili ise zamanla sahip oldukları haklardan daha fazlasını isteyecek ve bununla ilgili talepte bulunacak olmaları ve başkaldırarak devletten kopmak isteyeceklerine dair duyulan endişe nedeniyle kolektif yani grup hakları sınırlandırılmıştır. Azınlıkların ve yerel hakların haklarının korunmasıyla ise devlet duyduğu endişesini bir kenara koyarak devlet içerisinde çıkabilecek devlet içi çatışmaların önüne geçmektedir ¹²⁰.

Demokratik olan bir toplumda başkalarının haklarının korunması ve kamuda ahlakın, güvenliğin ve sağlığın korunması amacıyla azınlıklara tanınan haklar, başka birinin özgürlüğünün başladığı yerde sona ermesi nedeniyle başkalarının haklarına zarar vermeyecek şekilde sınırlandırılabilirler. Çoğunluklar içinde azınlıklar yaşamaktadırlar.

¹¹⁸Akgönül, "Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye'de Azınlık Meselesi," 212.

¹¹⁹Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 79.

¹²⁰Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 659.

Belli bir azınlığa mensup olmayan kişilerin, azınlıkların çoğunluk olarak yaşadıkları bölgelerde kendilerine ait olan dillerini özgürce kullanabilmeleri, kendi dillerinde eğitimler yapabilmeleri ve kendi dillerini resmi işlemlerde kullanabilmeleri sınırlandıramaz ¹²¹.

1.6. Azınlıklara Tanınan Güvence

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşayan kişilere, antlaşmalarla azınlık haklarını tanıyan devletler, azınlık haklarını tanımaları ve güvence altına almaları nedeniyle, kişilerin hak ve özgürlüklerinin ihlalleri durumunda, kişileri güvence altına almak ve gerek yargı yoluyla gerekse de hukuksal açıdan yetkili makamlarca başvuruların karara bağlanmasını ve bu başvurular için yargısal yolların açık olmasını ve bu yargısal yollara da kişilerin başvurulabilmesini sağlamakla görevli ve sorumludurlar ¹²².

Bireyler arasında ayrımcılıkların yapılmaması, ister kadın olsun ister erkek olsun hakların eşit ve ayrımcılık olmadan uygulanması, sözleşmeler yoluyla devletlerin yükümlülüklerini olağanüstü durumlarda askıya alması, yargılamaların adil bir şekilde yapılması, ifade ve düşüncelerin özgürlüğü, yaşam ve yaşama dair haklar, işkence yasağı, güvenlik, özgürlük, yargılama, insanca yaşama hakkı, aile ve aile kavramının korunması, çocukların ve çocuk haklarının korunması, azınlıkların ve azınlık haklarının korunması ve tanınması gibi hak ve özgürlükler BM tarafından düzenlenen haklardır ve sözleşme de siyasal hakları ve medeni hakları ele alarak kişilere güvence sağlamaktadır ¹²³.

1.7. Azınlık – Çoğunluk İlişkisi

Çoğunluklar içerisinde yaşamlarını sürdüren azınlıklar ve azınlık grupları bulunmaktadır. Devletler ise antlaşmalar ve anayasalar ile tanımış oldukları azınlıkları

¹²¹Tunç, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye,” 11-12.

¹²²Akbulut, “Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar,” 247.

¹²³Nilgün Atıcı Köktaş ve Hakkı Büyükbaş, “BM Kapsamında Yapılan Azınlık Hakları Düzenlemeleri,” *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sy. 2 (Ekim 2015): 9–10.

korumakla ve azınlıklara tanınmış olan hak ve yetkileri azınlıklara tanımakla mükelleftirler. Çoğunlukların ise böyle bir yükümlükleri bulunmamaktadır. Bu yüzden de bazı çoğunluklar azınlıklara karşı sempati besleyerek yardımcı olmuştur bazı çoğunluklar ise azınlıkların toplum içinde var olmasını istememiş ve bunun içinde kendi içlerinde bazı azınlıkları baskı ve zor yöntemine başvurarak bazı azınlıkları ise asimile etmeye çalışarak yok etmeye çalışmışlardır ¹²⁴.

Ülke içerisinde yaşayan ve azınlık olarak kabul edilen tüm yurttaşlar özellikleri ne olursa olsun çoğunluk-azınlık ayrımı yapılmazsa ve kullanabilmeleri adına da belgelerle tanınmış olan haklardan eşit bir şekilde yararlanabilirlerse hangi ülkede yaşıyor olurlarsa olsunlar azınlık haklarından yararlanabilirler, böylelikle de azınlık sorunu çözülmüş olur ¹²⁵.

Çoğunluklar içinde bireysel azınlık grupları ve grup azınlık grupları bulunmaktadır. Çoğunluklar içinde farklı nitelikleri olması ve sayı olarak ülke vatandaşları olan çoğunluklardan az sayıda olmaları nedeniyle bireysel ya da grup azınlık grupları ülke içerisinde özellikle de çoğunluklar içinde kendilerini baskılanmış ve bastırılmış olarak hissetmektedirler ¹²⁶.

Bütün ülke toplumlarında azınlıkların bu tarz bir tutumla baskılandığının ve bastırıldığının ve bununla birlikte azınlıkların çoğunluklar içinde korku ile yaşadığının gözlemlenebilecek olması ise azınlıklara karşı devlet tarafından bir tutum geliştirilmesini ve devletin azınlıklarını koruyarak güven vermesini ve bu sorunu çözmesini gerektirmektedir. Toplumda bu sorunun çözümü ise çoğunlukların azınlık olarak algılanmaması, azınlıkların ise çoğunluklar olarak algılanmaması ve bu iki grubun birbirlerine dönüşmemesi ile sağlanmış olacaktır ¹²⁷.

Çoğulculuğu esas alan ve azınlıkların tanınmasına ve varlıklarının sürdürülmesine olanak sağlayan demokratik toplumlar da bulunmaktadır. Bu tarz toplumlarda ise belli başlı haklar tanınarak çoğunluk-azınlık ayrımının yapılmasını yasaklayan kurallar ve çoğunluklar içinde azınlıklar olarak varlığını sürdüren kişilere

¹²⁴Dalar, “Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz,” 131.

¹²⁵İlker Hasan Duman, “Azınlık Hakları ve Lozan Antlaşması,” *TBB Dergisi*, sy. 57 (2005): 317.

¹²⁶Tunç, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye,” 7.

¹²⁷Taşdemir ve Saraçlı, “Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu,” 35.

kimliklerini özgürce yaşatabilmeleri için verilmiş hak ve kurallar bulunmaktadır. Bu kurallar ve haklar sayesinde ise bu iki grup arasında eşitliğin sağlanması hedeflenmektedir ¹²⁸.

1.8. Azınlık Halk - Yerli Halk Kavramı

Azınlıklar yaşadıkları belli başlı ülkelerde yerli halk yani özel azınlık olarak bilinmektedirler. Özel azınlıkların yani yerel halkların çoğunluklar içinde kültürlerini yaşatabilmelerinin tek yolu ise toprak sahibi olmalarından ya da o toprak üzerinde var olmalarından geçmektedir ve bu özel azınlıklar için varoluş sebebi olarak kabul edilmektedir ¹²⁹.

Özel azınlıklar olarak da bilinen yerli halklar ise kendilerinin yaşamış oldukları toprakların atalarından kaldığını ve bu toprakların kendilerine ait olduğunu düşünmektedirler. Bu yüzden de kendilerini çoğunluklar içinde yaşayan azınlıklar olarak kabul etmezler ve azınlıklara uluslararası sözleşmelerle tanınmış olan haklardan kendi haklarının farklı olduğunu ve bu haklardan kendi haklarının daha fazla olduğunu düşünürler ¹³⁰.

Anadolu'da özel azınlıklar olarak bilinen yerli halkların yanına, farklı ülke ve milletlerden göçen kişilerin gelmesiyle ise bugün Osmanlı topraklarında birbirinden farklı dinsel olmasa bile mezhepsel özellikleri olan 34 farklı devlet ve millet yaşamaktadır. Dine ve mezhebe bakılmaksızın ise Müslümanlar azınlık olarak Lozan Antlaşması'yla kabul edilmezken Hristiyanlar, bu antlaşma ile azınlıklar olarak ele alınarak bir azınlık statüsü kazanmış ve azınlıklara tanınan haklara tabi olmuşlardır ¹³¹.

¹²⁸Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 132.

¹²⁹Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 185-195.

¹³⁰Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 637.

¹³¹Duman, "Azınlık Hakları ve Lozan Antlaşması," 314.

Atalarından kalan topraklar üzerinde yaşayan ve özel azınlıklar olarak da bilinen yerli halklar ise zamanla bu topraklar üzerinde çoğunluklar içerisinde azınlıklar olarak kalmışlardır ve azınlıklar olarak ele alınmaya ve kabul görmeye başlamışlardır ¹³².

Özel azınlıklar olarak da bilinen ve ele alınan azınlık grupları, yaşamış oldukları ülkelerin topraklarını uzun süre o toprak üzerinde geçmişten geleceğe yaşamlarını sürdürdükleri için ata yadigârı olarak gören ve bu nedenle de yaşamış oldukları topraklara aidiyet besleyen yerli halklardır. Bu da bu azınlık gruplarının çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlıklardan ayrılmalarını sağlamaktadır. Bu düşüncenin doğru olmadığını söyleyen ve eleştiren ise Kymlicka'dır. Kymlicka'ya göre ise ister yerli halk olsunlar ister çoğunluklar içinde yaşayan azınlıklar olsunlar toprak ve toprak parçasına duyulan aidiyet duygusu, uzun süre o toprakta yaşanılsa bile herkes için aynıdır ¹³³.

1.9. Self-Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi

Devletlerden, ülke içerisinde yaşayan yurttaşlara eşit haklar tanımaları ve saygı çerçevesinde ise de kaderlerini ve statülerini özgür bir şekilde bu yurttaşların kendilerinin belirleyebilmeleri istenmektedir. Yapılan savaşlar ve işgaller sonucunda ise sömürge olarak devletler de yaşayan ve self-determinasyon hakkına sahip olan kişiler veya halklar, azınlıklardan farklı olarak içinde buldukları federasyondan ayrılma hakkına sahiptirler ¹³⁴.

Self-determinasyon hakkı, yurttaşların kendilerini ilgilendiren konular da karar alıp verebilmelerini ve kendi kaynakları üzerinde tasarruf sağlayabilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca insanların kendi kaderlerini kendilerinin belirleyebilmeleri

¹³²Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 130.

¹³³Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 638.

¹³⁴Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı," 70.

azınlıkların yaşamış oldukları ülkelerde sürekliliği olan bir barışın olmasını ve devlet içerisindeki istikrarın korunmasını sağlamaktadır ¹³⁵.

Halk kavramıyla ilgili olarak uluslararası boyutu olan sözleşmelerde tanımı bulunan bir halk kavramı bulunmamaktadır. Halkların bir araya gelerek yapmış oldukları halk hareketleri ise yaşadıkları ülke topraklarında baskılar ve zulümler gören kişiler tarafından bir araya gelinerek yapılmıştır. Bu halk hareketleri sonucunda ise insanlar kurtuluşlarını self-determinasyon ilkesine dayanarak gerçekleştirmişlerdir. Bunun sonucunda ise halklara ülke içerisindeki yönetim biçimini seçme hakkı tanınmıştır ¹³⁶.

Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren ve kendine has özellikleri bulunan azınlık grupları için azınlıkları tanıyan ve kabul eden devletler tarafından bu azınlık gruplarına self-determinasyon hakkı tanınmıştır. Bu hak sayesinde ise azınlıkların yaşamış oldukları ülkeye zarar vermeyecek şekilde istediklerinde federasyonlardan ayrılmaları istediklerinde ise yaşamış oldukları ülkelerin ulusal sınırlarının yeniden düzenlenmesi adına bu haklarını kullanabilmeleri sağlanmaktadır ¹³⁷.

Üyesi oldukları devletlerden ayrılma hakkı ise azınlıklara self-determinasyon hakları nedeniyle tanınmamıştır. Bu hak sadece sömürge olarak yaşayan kişilere self-determinasyon hakkı tanınmıştır. BM Anayasası'na göre ise ülke bütünlüğünü bozacak herhangi bir şey self-determinasyon hakkı da olsa azınlık hakları da olsa ele alınamaz ¹³⁸.

Azınlıklar için tanınmış olan bilindiği üzere belli başlı haklar bulunmaktadır. Bu haklara örnek olarak ise içsel ve dışsal self-determinasyon hakkı verilmektedir. Herkes için geçerliliği bulunan içsel self-determinasyon hakkını ele alırsak bu hakla ülke yönetimine, ülkede yaşayan ve çoğunluklar içinde azınlıklar olarak görülen kişilerin katılması hedeflenmektedir. Ülke içerisinde toprak parçası üzerinde geleceğini toplum içinde ortak özellikler taşıdıkları halde kimseye özellikle de yabancı güçlere bağlı

¹³⁵Derya Bayır, *Türk Hukukunda Azınlıklar ve Milliyetçilik*, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Mart 2017), 13.

¹³⁶Kılıç, "Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi," 953-954.

¹³⁷M. Akif Kütükçü, "Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 12 (2004): 262.

¹³⁸Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 19.

olmadan yaşayan azınlıklara ise devlet kurabilmeleri ve kendi devletlerini ve egemenliklerini koruyabilmeleri için dışsal self-determinasyon hakkı verilmiştir ¹³⁹.

Çoğunluklar içinde azınlıklar yaşamaktadır. Bu azınlıklar ise birbirinden farklı özellikler taşımaktadırlar ve böylelikle de birbirinden farklı özellikleri bulunan azınlık gruplarını oluşturmaktadırlar. Bu birbirinden farklı özellikler taşıyan azınlıklara ise uluslararası sözleşmeler ile belli başlı haklar tanınmıştır. İçsel self-determinasyon hakkı ise bu haklardan biridir ve bu hak sayesinde ise azınlıkların tanınması, demokratik hakları ile ise yönetime katılabilmeleri hedeflenmiştir. Bu hakkın azınlıklara tanınmasını istemeyen devletlerde bulunmaktadır. Bu devletler ise içsel-self determinasyonu inkâr ederek ve demokratik hakları hiçe sayarak katılım yollarını kapattıklarında, azınlıklar bu devletlerden göç etmektedirler ¹⁴⁰.

Azınlıkların kendi statülerini kendilerinin belirlemelerini ve dışsal-self determinasyon hakkı ile kendilerini yabancıların yönetimlerinden korumalarını ve bu yönetimden bağımsız olmalarını sağlamak hedeflenmektedir. Bu hak sayesinde vatandaşlar bağımsız bir devlet kurabilirler, halk oylaması ile ise yaşadıkları ülkelerden ayrılarak istedikleri devletlerde vatandaş olarak yaşayabilirler. Fakat bu hakka güvenerek ülkeden topluluk olarak ayrılmak ve bir araya gelerek yeni bir devlet kurmak bu hakkı geçersiz kılmaktadır ¹⁴¹.

¹³⁹Kılıç, “Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi,” 956-957.

¹⁴⁰Mustafa Koçak, “Self Determinasyon Hakkı ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri,” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 23, sy. 38 (2018): 110.

¹⁴¹Yaşar Ehtibarlı, “Uluslararası Hukukta Self Determinasyon Hakkı ve Hakkın Ekonomik Boyutu” (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2016), 146.

2. AZINLIK HAKLARININ ULUSLARARASI BELGELERDE KORUNMASININ TARİHSEL SÜRECİ

Azınlıklar tanınmalı, korunmalı ve azınlıklara tanınmış olan haklar insan hakları olarak evrenselleştirilmelidir. Azınlıkları tanıyan devletler kendi soyundan olan kişileri başka devletlerde yaşasalar bile koruma içgüdüsüne sahiptirler. Azınlıkları tanıyan devletler yandaşları olan kişiler veya gruplardan başka ülkelerde yaşasalar bile yararlanmaya çalışmaktadırlar. Azınlıkları tanıyan devletler kendilerine rakip veya düşman olarak gördükleri devletlerin içişlerine karışarak ülkede yaşanan azınlık sorunlarını çözmeye ve bu grupları kışkırtarak da yaşamış oldukları devlet ve millete karşı kullanmaya böylelikle de stratejik kazanımlar elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu yüzden de azınlıkların tanınması ve korunması sorunu, sadece azınlıkların yaşamış oldukları devletlerin sorunu değildir, bu sorunlar diğer devletleri de etkilediği için uluslararası bir sorun olarak kabul edilmektedirler ¹⁴².

2.1. Milletler Cemiyeti Öncesinde

Üç farklı belge; dini olmayan ve yabancı olarak görülen kişileri esas alan ve onların haklarını düzenleyen belgeler, Katolikler ve Protestanlar arasında yaşanan din savaşları sonucunda bu iki grubu esas alan belgeler ve azınlıklar ve azınlık haklarıyla ilgili Osmanlı Devleti'ni bağlayan belgeler; bu dönemin oluşturulmasına ve bu dönemin sonuçlandırılmasına giriş, gelişme ve sonuç olarak neden olmuştur ¹⁴³.

İkili olarak yapılan sözleşmelerde ulus-devlet anlayışının olduğu ve geliştirilerek uygulandığı görülmektedir. Fakat bu sözleşmelerle kurulan ve çoğunluklar içinde yaşayan azınlıkların isteklerini karşılayan ve uluslararası boyutları olan kurumsal bir yapı Birinci Dünya Savaşı'na kadar kurulamamıştır. Bu antlaşmalar ile ise sadece dinsel azınlıklar korunmuştur, diğer azınlık türleri ise ele alınmamıştır ¹⁴⁴.

Ülke içerisinde köleler ve yurttaşlar yer almaktadır. Köleler hiçbir zaman yurttaş olarak algılanmamışlardır. Özgür insanlar ise sadece ülkede az sayıda bulunan

¹⁴²Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 13.

¹⁴³Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 8.

¹⁴⁴Soner, "Azınlık Hakları: Ayrılıkçı mı, Çoğulcu mu," 81.

yurttaşlardan oluşmaktadır. Yurttaşlar ise ülke içerisinde hiçbir zaman bunlar azınlık bunlar çoğunluk olarak birbirlerinden ayrılmamışlardır. Azınlık kavramı ise ne Antik Çağ'da ne de Orta Çağ'da kullanılan bir kavram değildir. Tek sığınılacak yer ise dinsel bir bütünlük yarattığı düşünülen ve Orta Çağ'da yer alan kilisedir. Dinsel azınlık gruplarından olan Yahudiler ise azınlık olarak seslerini duyuracak güçleri olmadığı için her zaman aşağılanan ve dinsel bir bütünlük yaratan kişiler olmuşlardır ¹⁴⁵.

Görüldüğü üzere Antik Çağ'da da Orta Çağ'da da ülkelerde belli başlı yapısal değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ise nüfusta ve ülkenin otoritesinde olmuştur. Yapılan bu değişiklikler ise azınlıkların azınlık olarak ortaya çıkmasını ve azınlık kavramının doğmasını sağlamıştır. Tarihte azınlıklar, temelde imparatorluklar ile özdeşleştirilmişlerdir. Avrupa'da yaşanan din savaşları ise Roma'dan beri azınlıkların uluslararası planda ele alınmasını sağlamıştır ¹⁴⁶.

Dinsel azınlıkların korunması sorunu reform döneminde, Avrupa'da ilk defa gündeme gelmiştir. Bu anlamdaki ilk uygulama Nantes Fermanı'yla 1598 yılında Protestanlara yapılmıştır. Protestanlık mezhebi yaygınlık kazanınca ise kilise hâkimiyetine karşı direnmeler baş göstermiştir. 30 yıllık mezhep savaşları sonucunda ise Avrupa'da 1648 yılında Westphalia Antlaşması yapılmıştır. 1678 yılında yapılan Nijmegen ve 1714 yılında yapılan Utrecht Antlaşmaları ise azınlıkların korunmasını ve azınlıklara karşı hoşgörülü olunmasını sağlamıştır ¹⁴⁷.

Protestanlığın gelişmesi Aristokrasinin Katolikliğine karşı meydana gelmiştir. Mutlakiyetçi krallığın oluşması ve bu krallığın bir arada kalmasını ise Katoliklik sağlamaktadır. Katoliklikten kısmen de olsa kurtulmak ve daha elverişli bir değer oluşturmak ve bu değer sayesinde ise kraldan ve kiliseden özerk olarak ayrılmak ise burjuvazi sayesinde mümkündür. Dinsel azınlıklar ise dünyada ilk olarak millet kavramının oluşmasıyla, İngiltere ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmıştır. İktidarlar için Katolikler ise önüne geçilmesi gereken ve ülkenin ve milletin huzur ve bütünlüğünü bozan bir gruptur. İktidarlar ise bu yüzden toplumda iç ve dış huzuru

¹⁴⁵Baskın Oran, *Türkiye'de Azınlıklar (Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama)* (İstanbul: İletişim Yay., 26 Haziran 2004), 17–18.

¹⁴⁶Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 4.

¹⁴⁷Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 132-133.

sağlayabilmek için ya topluca katliamlar yapmıştır ya da koruma belgeleri çıkartmışlardır ¹⁴⁸.

Bireyin devlet karşısında önem kazanması ise 1648 Westfalya Barışı ve sonrasında yapılan antlaşmalar ve Fransız Devrimi ile olmuştur. Sonucunda ise bireylere devlet otoritesi karşısında anayasal koruma güvenceleri tanınmıştır ¹⁴⁹.

Uluslararası belgelerde ise azınlıkların korunmasına dair hükümler bulunmaktadır. Ülkenin sahip olduğu güçle ise belgelerde kullanılan dil doğru orantılıdır. Bu yüzden de yapılan antlaşmaların çoğunda, ortak sorumluluk anlayışı bulunmamaktadır. Devletlerin nüfusuna bağlı olarak ise bu antlaşmaların hükümleri uygulanmıştır. Herkes için geçerli bir azınlık koruma sistemi ise bu nedenler yüzünden bu dönemde yapılamamıştır ¹⁵⁰.

2.2. Milletler Cemiyeti Döneminde

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan antlaşmalar ve tek taraflı olarak yapılan bildiriler sayesinde koruma alanlarını, Birinci Dünya Savaşı öncesinde nadir de olsa korunan azınlıklar sağlamıştır ve bu anlamda ise denetimi sağlayacak ve uygulayacak olan yapılar bu savaşlar sonrasında Milletler Cemiyeti'nde kurulmaya başlanmıştır ¹⁵¹.

Azınlıklar korunması gereken unsurlar değildir, azınlıkların korunması bu sistem için en fazla amaçtan çok araç olabilir. Bu dönemde 13 metin sadece azınlık ve azınlık haklarıyla ilgili düzenlenmiştir. Bu 13 metnin ise tek taraflı geçerliliği olan bildiriler 5'ini, iki taraf arasında geçerliliği olan bildiriler 1 tanesini, çok kişiyi bağlayan ve antlaşma niteliği bulunan antlaşmalar ise 6 ve 7'sini oluşturmaktadır. Bu dönemde asıl korunması gereken ise devlet, millet ve bu sistemde olması gereken istikrardır ¹⁵².

¹⁴⁸Oran, *Türkiye'de Azınlıklar (Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama)*, 19.

¹⁴⁹Atıcı Köktaş ve Büyükbaş, "BM Kapsamında Yapılan Azınlık Hakları Düzenlemeleri," 2.

¹⁵⁰Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 19.

¹⁵¹Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 640.

¹⁵²Akgönül, "Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye'de Azınlık Meselesi," 213.

Bu dönemde korunan ve korunması gereken sadece dinsel azınlıklar olmamıştır, dilsel ve etnik azınlıklar da bu dönemde ele alınmışlardır. Azınlıklara kendilerine özgü olan dinsel inançlarını koruma ve sürdürme hakkı ve mülkiyet hakkı tanınmıştır. Azınlıklara kendi öz kimlikleri ile resmi dilden farklı olarak konuştukları kendi dillerini kullanabilmeleri için alanlar tanınmıştır. Azınlıklara kendilerine özgü kurum ve kurumları kurabilme hakkı tanınmıştır. Son olarak ise çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşamlarını sürdüren kişilere bütçeden özel bir ödenek devlet tarafından ayrılmıştır¹⁵³.

Musevi azınlıkları korumak adına bu dönemde verilen hakların soykırıma karşı Musevileri koruyamaması, işgal gerekçesiyle Alman azınlıkların yerleşik olarak yaşadıkları ülkelerin Naziler tarafından kullanılması ve bu dönemde yapılan savaşlarda sadece kaybeden devletlerin ele alınıp kazanan devletlerin ele alınmaması azınlık ve azınlık haklarıyla ilgili bu dönemde ortaya konulan ve uygulama alanı bulan hakların uygulama da sonunun gelmesine zemin sağlamıştır¹⁵⁴.

Bu dönemde yapılan antlaşmalarda azınlıklara belli başlı haklar tanınmıştır. Bu haklar ise negatif ve pozitif olarak ele alınan haklardan oluşmaktadır. Azınlık haklarının herkese eşit ve ayırım yapılmadan tanınması ise negatif haklara bir örnek oluşturmaktadır. Pozitif haklar ise özel haklardır ve azınlıkların kendi dinlerini ve dillerini birçok alanda özgürce ve sınırları bilerek kullanabilmesini ve yerleşik olarak kendini kabul ettiren azınlıkların azınlıklar için oluşturulmuş kurumlardan kamuya ait olan gelirlerini eşit bir şekilde alabilmesini sağlamaktadır¹⁵⁵.

Uluslararası bir yapılanmanın, büyük ve küçük devletlerin bağımsızlıkları ve toprak bütünlerinin korunması için özel bir sözleşme ile yapılarak oluşturulmasından ise Wilson tarafından 1918 yılında hazırlanmış olan 14 ilkenin son ilkesinde bahsedilmektedir. Bu uluslararası yapılanma ise ilk defa savaş sonrasında Paris Barış Konferansı sonrasında kurulabilmiştir. 1919 yılının haziran ayının 28'inde ise Versailles Antlaşması, Paris Barış Konferansı sonrasında imzalanmıştır¹⁵⁶.

¹⁵³Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 134.

¹⁵⁴Soner, "Azınlık Hakları: Ayrılıkçı mı, Çoğulcu mu," 81.

¹⁵⁵Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 15.

¹⁵⁶Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 20.

Azınlıklar için yapılmış olan bu dönemdeki en önemli antlaşma Lozan Antlaşması'dır. Bu antlaşma sayesinde Türkiye'de azınlıklara; hayatlarını ve özgürlüklerini koruyabilmeleri adına, Türkiye vatandaşı olarak kabul görmeleri ve Türk vatandaşlığını alabilmeleri adına, eşit olarak kendilerine tanınmış olan siyasi ve medeni hakları kullanabilmeleri adına, dillerini özgürce ve sınırları bilerek kullanarak eğitim yapabilmeleri ve okul açabilmeleri adına birtakım haklar tanınmıştır. Ulusal veya uluslararası herhangi bir yasa veya işlemle azınlıklara Lozan Antlaşması ile tanınan hak ve hükümler değiştirilemez. Ayrıca azınlıklar, Türkiye vatandaşlarına tanınmış olan her haktan ırk ve din fark etmeksizin Türkiye vatandaşlıkları olduğu için eşit bir şekilde yararlanabilirler ¹⁵⁷.

Bölgesel niteliklere sahip haklar ise Lozan Antlaşması'nda yer almamaktadır ve bu antlaşma Türkiye'de yaşayan ve vatandaş olarak kabul gören bütün herkesi ilgilendirmektedir. Azınlıklar ve azınlık haklarıyla ilgili Lozan Antlaşması'nda ise azınlık hakları her ne kadar yer alsada uygulama alanı bulamadığı için Lozan Antlaşması'nın tam içeriği ne kamuyla ne de okullarda öğretilerek paylaşılmıştır ¹⁵⁸.

Gayrimüslim azınlık olarak tanınan ve sadece din ve dil özellikleri ile kabul gören Rum, Ermeni ve Musevi azınlıklara Lozan Antlaşması'yla birtakım haklar tanınmıştır. Ulusal hukuk garantisini ise sadece ama sadece bu azınlık grupları dışında yer alan kişilere tanınmıştır. Görüldüğü üzere hem bir azınlık belgesi hem de insan hakları belgesi niteliği olan hem de bir antlaşma niteliği taşıyan Lozan Antlaşması'nda sadece Rum, Ermeni ve Musevi azınlıklara yani gayrimüslimlere hak tanınmakla kalmayıp diğer azınlık gruplarına da belli başlı haklar tanınmıştır ¹⁵⁹.

Ülke toprakları üzerinde sömürge olarak yaşayan kişilerin; kamu düzenlerinin sağlanması, vatani görevlerini yerine getirme zorunluluklarının olması, belli başlı temel hak ve hürriyetlerden yararlandırılmalarının sağlanması, köle muamelesi yapılarak bu kişilere silah ve alkol alım-satım ticaretlerinin yaptırılmasının yasaklanması Milletler

¹⁵⁷G. Bozkurt, "Türk Hukuk Tarihinde Azınlıklar," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 43, sy. 1 (1993): 58.

¹⁵⁸Akgönül, "Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye'de Azınlık Meselesi," 214-215.

¹⁵⁹Duman, "Azınlık Hakları ve Lozan Antlaşması," 307-308.

Cemiyeti döneminde azınlıklar için tanınan haklar ve küçümsenmemesi gereken yükümlülüklerdir ¹⁶⁰.

Azınlıkların tanınması ve korunması koşuluyla yapılan savaşlar sonrasında galip gelen devletler, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden olan Polonya ve Çekoslovakya'nın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Milletler Cemiyeti'ne üye olmak isteyen Arnavutluk, Irak ve Litvanya devletlerinin üyelikleri ise azınlıklara birtakım haklar tanınmaları koşuluyla kabul edilmiştir. Barış sağlanması ise savaştan galip olarak çıkan değil de mağlup olarak ayrılan Avusturya, Türkiye ve Macaristan devletlerine azınlıkların tanınması ve korunması için bir ön koşul sağlamaktadır ¹⁶¹.

Kural ihlalleri ile ilgilenen, devletleri şikâyetlerin haklı bulunması durumunda uyarıcı, gerektiğinde uzlaşma sağlamak için çabalayan ve görüşlerini Adalet Divanı'ndan alan Milletler Cemiyeti Konseyi'dir. Divana gelen şikâyetlerde verdiği kararların bağlayıcılığı olan, azınlıkların korunmasını sağlayan ve ilk uluslararası denetim mekanizması olarak görev yapan ise Adalet Divanı'dır. Özellikleri belirtilen bu iki organ ise bu dönemde uygulamadan sorumlu olarak görev yapmakta olan organlardır ¹⁶².

Tasarıların hazırlanıp üyelere sunulması ise Milletler Cemiyeti Konseyi'nde yapılmakta iken 1921 yılında ise Milletler Cemiyeti üyelerinin çoğunluk olarak bir araya gelerek kurdukları ve statü verdikleri çözüm yeri olarak da uluslararası sözleşmelerde ve kendisine Milletler Cemiyeti Konseyi ve Genel Kurul tarafından danışılan konular da Adalet Divanı görev yapmaktadır ¹⁶³.

Milletler Cemiyeti sistemi ise savaştan mağlup olarak çıkan devletlerin, galip devletler üzerinde baskı kurmasını sağladığı için, azınlık haklarından bahsederken devletlere karşı azınlıkların sorumluluklarından bahsetmediği için, bu dönemde yapılan yargı ve denetimin zayıflığı için, koruma mekanizmalarında bir sistem olmamasından kaynaklı sorunlar oluştuğu için, arabuluculuk görevini devlet ile azınlıklar arasında yapmadığı ya da yapamadığı ve bu nedenle de bu iki taraf arasındaki gerginliği

¹⁶⁰Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 134.

¹⁶¹Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları," 111-112.

¹⁶²Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 16.

¹⁶³Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 22.

dengeleyemediği aksine arttırdığı için ve sonucunda ise taraflar arasında düşmanlık oluşturduğu için eleştirilmektedir ¹⁶⁴.

2.3. Birleşmiş Milletler Döneminde

İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını sağlayan nedenlerden biri de azınlıklara antlaşmalarla belirlenmiş hiçbir özel himaye verilmemesini sağlayan muamelelerdir. Her fırsatta ise çoğunluklar içinde yaşayan azınlıklar, çıkan savaşa ve savaşın sonuçlarına güvenerek himayelerinin genişletilmesini kendilerine özel himayelerin de tanınmasını savaştan galip çıkan Almanya, Çekoslovakya ve Polonya devletleri gibi belli başlı ülkeler sayesinde talep etmişlerdir ¹⁶⁵.

Capotorti, 1979 yılında etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların haklarıyla ilgili bir Birleşmiş Milletler raporu hazırlamıştır. Bu raporda ise uluslararası boyutu ile azınlık kavramını ele almıştır ve herkes için genel geçer olarak kabul edilmiş bir azınlık tanımı yapmıştır. Capotorti ise Birleşmiş Milletler'in insan haklarını ele alan ve çalışmalarını eşitlik ve ayrımcılık üzerine yapan alt komisyonunda üye olarak çalışan bir raportördür ¹⁶⁶.

Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlıklar bulunmaktadır. Azınlık olarak tanımlanmak, ele alınmak ve azınlıkların yararlanmış olduğu haklardan yararlanabilmek için Capotorti'ye göre; çoğunluklar içinde azınlıkların kendine has birtakım farklılıkların olması, çoğunluklardan azınlıkların sayısal olarak azınlıkta olması, çoğunluklar içinde azınlıkların ülkede egemen konumda olmaması, ülkede azınlıkların sürekliliği bulunan bir vatandaş olması ve azınlıkların kendine has özelliklerini çoğunluklar içinde koruma ve sürdürme içgüdüsüne sahip olması gerekmektedir ¹⁶⁷.

BM'nin ve Capotorti'nin azınlıkları ele almaları ve tanımlama şekilleri birbirinden farklıdır. Başka bir ülke de yaşadığı halde iş gibi nedenlerden kaynaklı göç

¹⁶⁴Erdoğan, "Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları," 81.

¹⁶⁵Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 16.

¹⁶⁶Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları," 114.

¹⁶⁷Karaosmanoğlu, "Türkiye'de Azınlıklar ve Komplo Zihniyeti," 140.

eden kişiler veya gruplarda, başka bir ülkeden göç ederek ülkede geçici olarak yaşayan kişiler veya gruplarda, ülke de yabancı olduğu halde yaşamını sürdüren yerleşiklerde, ülke vatandaşı olmasa bile çingeneler ve çingeneler gibi yaşamlarını sürdüren kişiler veya gruplarda BM'ye göre azınlık olarak ele alınmalı, azınlık olarak tanımlanmalı ve bu kişiler veya gruplarda azınlık haklarından yararlanmalıdır. Capotorti ise azınlıkları sadece belirli şartları taşıdığı takdirde azınlık olarak ele almakta ve değerlendirmektedir¹⁶⁸.

Milletler Cemiyeti ile azınlıklara ve azınlık haklarına yer verilmiştir. Fakat Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan şartta Milletler Cemiyeti gibi azınlık hakları ele alınmamıştır ve azınlık haklarının korunması kavramının yerini insan haklarının korunması kavramı almıştır. Uluslararası boyutta eşit bir şekilde hakların tanınması, barışın ve güvenliğin sağlanması, azınlık olarak görülen halkların kendi kaderlerini kendilerinin belirleyebilmeleri adına ilişkilerini dostane bir şekilde yapabilmelerinin sağlanması, azınlıkların haklarını kullanırken saygı ve sevgi çerçevesinde insan haklarından ve temel özgürlüklerinden yararlanabilmeleri ise şartta tanınan haklar arasındadır¹⁶⁹.

Bireylerin ekonomik ve sosyal haklarını da medeni ve siyasal haklarının yanında ele alan ve otuz madde olacak şekilde düzenleyerek açıklayan ve bu konuda ilk defa düzenlenen ve evrensel bir niteliği bulunan fakat devletler için yükümlülükleri olmasına rağmen ulaşılmaması istenilen bir ideal olan görülen ilk bildiri ise BM Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'dir¹⁷⁰.

Üye devletler tarafından 1945 yılında BM Antlaşması yapılarak imzalanmış ve yürürlüğe girmiştir. 1, 13, 55, 62 ve 76. maddeler ise BM Antlaşması'nda yer alan ve sadece negatif hakları ele alan maddelerdir. Bu maddeler sayesinde ise azınlıkların ayrımcılıklar ile ilgili korunması hedeflenmektedir. BM Antlaşması'yla ise herkesten bu antlaşmada yer alan hükümlere dayanarak ayırım yapmadan insan haklarına ve temel özgürlüklere farklılıklar ne olursa olsun saygı duyması istenmiştir¹⁷¹.

¹⁶⁸Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı," 63.

¹⁶⁹Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 84-85.

¹⁷⁰Atıcı Köktaş ve Büyükbaş, "BM Kapsamında Yapılan Azınlık Hakları Düzenlemeleri," 5.

¹⁷¹Bingöl, "Azınlık Hakları (Avusturya Örneği)," 694.

Azınlık haklarını insan hakları çerçevesinde ele alan ve sadece fiziksel azınlıkların tehdit altında olmadığını ve çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşayan azınlıkların da kendilerine ait kimliklerini ve kültürlerini devam ettirebilmeleri için bunun gerekli olduğunu söyleyen ve BM bünyesinde düzenlenmiş olan bu sözleşme ilk kez uluslararası hukukta yer alan bir belgedir ¹⁷².

1948 yılında soykırım suçunu ele alan ve soykırım suçunun önlenmesi ve soykırım suçunu işleyen kişilerin cezalandırılması için 1969 yılında ise ırkçılığın yapılmaması ve kaldırılması için sözleşme yapılmıştır. Azınlıkları ve azınlık haklarını ise tam olarak ne 1948 yılında yapılan sözleşme ne de 1969 yılında yapılan sözleşme ele almıştır. Azınlıkları ve azınlık haklarını, düzenlenen sözleşmeler arasında uluslararası doküman olarak asıl ele alan 1976 yılında BMÖ bünyesinde yapılan kişisel ve siyasi hakları ele alan sözleşmedir ¹⁷³.

Çoğunluklar içinde bilindiği üzere bireysel ve grupsal azınlıklar bulunmaktadır. BM bünyesinde düzenlenen Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile ise grup hakları ve bireysel haklar ele alınmıştır ve bu sözleşme ile azınlıkları birer grup olarak tanıyarak grup hakkı tanımak yerine azınlıkları bireysel bir azınlık olarak tanıyarak tek tek bütün azınlıklara bireysel azınlık hakkının tanınması sağlanmıştır ¹⁷⁴.

BM Şartı'nda yer alan belli başlı kurumlar bulunmaktadır. En yetkili organ ise insan haklarının himaye edilmesini sağlayan ve BM Şartı'nda da yer alan Genel Kurul'dur. Herkesin ayırım gözetilmeksizin insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanabilmesini ise bu kurul sağlamaktadır. İnsanların haklarını kullanırken ise gerek kendileri arasında gerekse de devletlerarasında sorunlar çıkmaktadır bu sorunların çözümünde ve sorunların ele alınmasın da ise yetkili olan 3. Komitedir. İnsan hakları ve temel özgürlükler ile ilgili tavsiyeler verebilen, tasarılar hazırlayabilen ve komisyon kurabilen ve ilk toplantısında da İnsan Hakları Komisyonu'nu kurarak bünyesinde 54 üye barındıran kurum ise Ekonomik ve Sosyal Konsey'dir ¹⁷⁵.

¹⁷²Taşdemir ve Saraçlı, "Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu," 27.

¹⁷³Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 17.

¹⁷⁴Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 644.

¹⁷⁵Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 19.

İnsan hakları ihlallerinin yapıldığına dair ihbarların alınmasını ve denetlenmesini sağlayan ve 1970 yılında Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından oluşturulan ve geliştirilen bir yapı bulunmaktadır. Yapılan ihlal incelemeleri sonucunda ise insan hakları suçları ile ilgili suçlamalar haklı bulunurlarsa Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından inceleme raporları Alt Komisyon'a sevk edilmekte ve konuyla ilgili çalışma grubu Alt Komisyon tarafından oluşturulmaktadır. Gizli olarak ise rapor hazırlanana kadar bu iki kurum arasında yapılan haberleşmeler tutulmaktadır ve Alt Komisyon hazırlamış olduğu rapor sonucunda Ekonomik ve Sosyal Konsey'e bilgi ve tavsiye vermektedir ¹⁷⁶.

Farklı kökenlere sahip olan insanlara yapılan insan hakları ihlallerine karşı BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Uluslararası Misak ise üye devletler tarafından imzalanarak 23 Mart 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Misak hükümlerinin uygulanmasını denetlemek için ise 18 üyeden oluşan İnsan Hakları Komitesi oluşturulmuştur. Uluslararası Misak'a taraf olan ve ihlali yapan devletlere karşı ihlalde bulunmayan ve haklı olan devlet tarafından İnsan Hakları Komitesi'ne gidilerek başvurular yapılmaktadır. Dostça bir çözüm yolu ise insan hakları ihlalleri ile ilgili başvuruların incelenmesi sonucunda ve ihlalin gerçekleştirilmiş olduğu devletten, İnsan Hakları Komitesi'nin, ifade ve görüşlerini alması sonucunda gerçekleşmektedir ¹⁷⁷.

İlk toplantısını, New York'ta 1947 yılında yapan İnsan Hakları Kurulu Komitesi'nin gündeminde, uluslararası boyutta insan haklarının ele alınması, azınlıkların bilgi ve basın özgürlüğü yoluyla korunması ve alt komisyonlar tarafından ayrımcılığın önlenmesi ve şikâyetlerin nasıl ele alındığının insan hakları açısından belirlenmesi olarak üç konu bulunmaktadır ¹⁷⁸.

Devletlerin iradelerine göre nasıl davranacakları ve sunulan çözüm önerilerine karşı nasıl tepki verecekleri çözüm önerilerine uymayan devletlere bir yaptırım düzenlenemediğinden değişkenlik göstermektedir. Görüldüğü üzere İnsan Hakları Komitesi'ne sadece ama sadece devletler başvuru yolunu kullanarak başvuru yapabilirler. Bu yüzden de şahısların böyle bir kişisel başvuru hakları bulunmamaktadır.

¹⁷⁶Erdoğan, "Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları," 83.

¹⁷⁷Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 135.

¹⁷⁸Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 86.

Fakat bireylerin de İnsan Hakları Komitesi'nin aksine Seçmeli Protokol'e tüm başvuru yollarını tükettikleri takdirde haklarını aramak istedikleri devletlere karşı başvuru yapma hakları bulunmaktadır. Başvurularla ilgili görüşlerini ise taraflara bildirmekten başka karar alma yetkisi ise Komite de bulunmamaktadır ¹⁷⁹.

İnsan Hakları Komisyonu'nda ise azınlıkların himayeleriyle ilgili düzenlemelerin bulunmasını ve bildiriye alınmasını ABD, Fransa ve İngiltere gibi temsili sağlanan devletler istemezler ve gerekli itirazlarını yaparken de Ukrayna, Yugoslavya ve Danimarka gibi temsil edilen devletlerin talepleri kabul edilmese de metne alınmasını bu devletlerden talep ederler ¹⁸⁰.

Azınlıkların tanınması ve korunması ile ilgili görev yapan ve çalışmalarını Birleşmiş Milletler bünyesinde Alt Komisyon toplantılarına katılarak sunan başta UNESCO gibi dışlanan azınlıkların çocukları ile ilgili çalışan ve ILO gibi hukuki metinler hazırlayarak çalışmalarını ayrımcılığa karşı yürüten ve göçmen işçilerin korunmasını sağlayan ve Alt Komisyon ile sürekli iletişim halinde bulunan birçok organ bulunmaktadır ¹⁸¹.

1949 yılının haziran ayında yapılan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nden önce Alt Komisyon'un yapmış olduğu ikinci toplantıya göre azınlıkları hukuken tanıyarak ve kültürlerini koruyacak olan azınlıklara yapılan yargılamaların yaşamış oldukları bölgenin dilinde yapılmasını sağlayacak olan ve azınlıkların konuşmuş oldukları dillerde verilen eğitimlerin özellikle de devlet okullarında verilmesini sağlayacak olan komisyona üye ülkelerdir. Hazırlanan taslak kararlarını ise Alt Komisyonlar, insan haklarını ele alan ve çalışmalarını bu yönde sürdüren komisyonlardan Genel Kurullar'a göndermelerini isterler ¹⁸².

¹⁷⁹Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 135.

¹⁸⁰Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 21.

¹⁸¹Erdoğan, "Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları," 86.

¹⁸²Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 96.

2.4. Avrupa Konseyi Düzenlemeleri

Avrupa Konseyi 1949 yılından bu zamana kadar çalışmalarını azınlıkların korunması, hak ve hürriyetlerin azınlıklar adına sağlanması ve ulusal azınlık grupları üzerine yapmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ise azınlıklar üzerine yaptığı çalışmalarda da görüldüğü üzere Avrupa Konseyi düzenleyerek hazırlamıştır. Avrupa Birliği ise Avrupa Konseyi tarafından çıkarılan belgeleri onaylayan ve destekleyen bir birlikdir¹⁸³.

AİHS, 1953 yılında kabul edilmiştir ve Avrupa Konseyi tarafından azınlıklar için azınlıklara dair ayırım gözetmeme ilkesini düzenlemek için oluşturulan ve temel alınan fakat azınlık haklarına yer vermeyen ve Avrupa Birliği ile kabul edilen insan hakları belgesidir. Başvurularını ise azınlıklar AİHS'ne güvenerek AİHM'ne yapmışlardır. Yapılan şikâyet başvuru davaları ise Avrupa Konseyi tarafından ele alınarak incelenmiştir ve incelenen bazı davaların Avrupa Konseyi, mahkemenin yetki alanına girdiğini bazı davaların ise devletlerin yetki alanına girdiğini belirterek kararlarını vermiştir¹⁸⁴.

Taraf devletler, Avrupa Konseyi'ni dava dosyalarına yaptığı katkılardan ve her anlamda yapmış oldukları katkılardan dolayı kutlamış ve AGİK'e tecrübelerini aktarması gerektiğini ve taraf devletlerin ise Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na ve Avrupa Konseyi'ne katılmasının memnuniyetle karşılandığını belirtmiştir¹⁸⁵.

1990 yılında ise kolektif olarak azınlık haklarının kullanılmasına ilişkin ilk kabul ve belge olarak kabul edilen ve azınlıklara bölgesel olarak özerklik tanınmasını öngören Kopenhag Belgesi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı olan AGİK tarafından yapılmıştır. Yerel ya da özerk idarelerin kurulmasının ise çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşayan ulusal azınlıkların ve katılımcı olarak bulunan devletlerin, özellikleri ve

¹⁸³Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 139.

¹⁸⁴Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 20-21.

¹⁸⁵Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 93.

kimlikleri ne olursa olsun korunması ve geliştirilmesi Kopenhag Belgesi ile de özerk yapılarını tarihsel veya bölgesel olarak kurmaları gerektiği belirtilmiştir ¹⁸⁶.

Ayrımcılığın azınlıklara karşı yapılmasının önlenmesi ve azınlıkların tanınması ve korunması konusunda, uluslararası boyutuyla öncelikle BM yani Birleşmiş Milletler antlaşması yapılmış ve bu antlaşma 1945 yılında yürürlüğe girmiştir ve bu antlaşma sadece negatif hakları kapsamaktadır. BM Antlaşması'yla ise herkesin ayırım gözetilmeksizin üye devletler tarafından hak ve özgürlüklerine karşı saygı duyulması gerektiği belirtilmiştir. AGİK yani Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı ve AGİT yani Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ise BM'ler Antlaşması'ndan sonra ele alınmış ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra düzenlenmiş ve kabul görmüş çalışmalardır ¹⁸⁷.

AGİT'in önceki adı AGİK'tir. Avrupa Konseyi'ne ise savaşta doğu bloğu ülkelerinde yer alan ülkeler katılmıştır. Kopenhag Belgesi ise AGİT kapsamında ele alınan ve Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen bir belgedir. Bu belgede ile ise doğrudan azınlıklar kavramı ele alınmıştır ve çoğunluklar içinde yaşayan ulusal azınlıkların korunmasını benimsenerek, belgelerle güvenceler sağlanmıştır. 1991 yılında ise azınlıkların korunmasıyla ilgili Avrupa sözleşmesinin tasarısını, AK Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu olarak da bilinen Venedik Komisyonu hazırlamıştır. Bölgesel olarak azınlık dilleriyle ilgili Avrupa Şartı ve çoğunluklar içinde yaşayan ulusal azınlıkların korunmasıyla ilgili Çerçeve Sözleşme ise Demokrasi Komisyonu olarak da bilinen Venedik Komisyonu'nda oluşturulan ve kabul edilen iki önemli belgedir ¹⁸⁸.

2.4.1. Avrupa Şartı: Bölgesel veya Azınlık Dilleri

Doğu Avrupa ve Güney Avrupa devletlerinde 1980'li yılların son dönemlerinde, çıkan ayaklanma ve çatışmaları önlemek adına ise Avrupa Konseyi tarafından bu anlamda bir ilk olarak azınlıkların, azınlık haklarının ve azınlıkların kendine özgü olarak

¹⁸⁶Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 648.

¹⁸⁷Bingöl, "Azınlık Hakları (Avusturya Örneği)," 694.

¹⁸⁸Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 21.

konuşmuş oldukları dillerin korunması için Avrupa’da Şart yapılmıştır. Bu Şart’ın korunmasına ve teşvikine dair ise üye devletlerden istekte bulunulmuştur ¹⁸⁹.

1992 yılında AK tarafından kabul edilen ve 1998 yılında yürürlüğe giren ve azınlık haklarıyla ilgili ele alınan sözleşme, bölgesel veya azınlık dilleri için oluşturulan ve azınlık dilleri konusu ile ilgili taraf devletleri sorumluluklarını yapıp yapmadıkları ile ilgili rapor sunmak zorunda bırakan ve kolektif veya bireysel olarak bu dilleri konuşan kişileri bağlayan fakat önemli bir hak getirmeyen Avrupa Şartı’dır ¹⁹⁰.

Bölgesel ve azınlık dillerinin kullanılmasını ve teşvikini sağlamak amacıyla taraf devletler tarafından alınacak önlemler Avrupa Şartı’nın üçüncü parçasında ele alınmıştır. Avrupa Şartı’nın bu bölümünde ise azınlıkların günlük yaşamlarında kullanmış oldukları dillerine ve bu anlamlardaki eğitimlerine dair öneriler bulunmaktadır. Fakat Şart’ta sadece ama sadece bölgesel azınlıklarının kullanım konusu ve teşviki ele alındığı için azınlıklara hak tanınması konusu ele alınmamıştır. Bu nedenle de eğitim hakkı gibi hiçbir hak düzenlenememiştir sadece konu ile ilgili yapılabilecek önlemler devletler açısından belirtilmiştir ¹⁹¹.

Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren bölgesel azınlıkların kendilerine ait olarak konuşmuş oldukları bir dilleri bulunmaktadır. Devletler ise şartta yer alan madde 7’ye göre, azınlıkların bu dillerini korumakla, kullandırmakla mükellefdirler. Bu yüzden de bu yükümlülükleri doğrultusunda politikalarını ve yasalarını bu amaç ve ilkeye yönelik olarak düzenlemelidirler. Madde 13’e göre ise devletler yapmış veya yapacak oldukları düzenlemeler ile ilgili Avrupa Konseyi bünyesinde görev yapmakta olan Genel Sekreterliğe bilgi vermek ve rapor sunmak zorundadırlar. Sekreterliğe sunulan raporlar ise uzmanlar tarafından bir komite de değerlendirildikten sonra bakanlardan oluşan komiteye gönderilmelidir ¹⁹².

Üye devletlerin dış ilişkilerini ele alan ve düzenleyen ve üye devletlere bu anlamda birtakım sorumluluklar yükleyen ise Şart’ın en detaylı ve açık bir şekilde hükümlerinin yazılı olduğu ve sadece azınlıkları, azınlık haklarını ve özellikle de

¹⁸⁹Bingöl, “Azınlık Hakları (Avusturya Örneği),” 695.

¹⁹⁰Yılmaz, “Avrupa’da Azınlıklar ve Azınlık Hakları,” 117.

¹⁹¹Akbulut, “Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar,” 282.

¹⁹²Dalar, “Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz,” 141.

azınlıkların konuşmuş oldukları dilleri ele alan ve Şart'ı Türkiye, Fransa ve Yunanistan gibi devletlerin ise henüz imzalamamış olduğu 14. maddesidir ¹⁹³.

Azınlık olma şartlarını taşıyan ve azınlık olarak kabul edilen ve ele alınan azınlıklara bireysel ve kolektif olarak birtakım azınlık hakları tanınmaktadır. Azınlıklara ise madde 21'e göre, ayrımcılık yapılmaması gerekmektedir. Ayrımcılık yapılmasının önüne geçilmesi hakkı ise Avrupa Birliği hukukunda ele alınan ve azınlıklara tanınan bireysel bir haktır. Azınlıkların kendilerine özgü olan özelliklerinin kabul edilip kullanma serbestisinin verilmesi ise madde 22'ye göre, azınlıklar tarafından amaç dışı kullanıldıklarında sınırlandırılabilirler ¹⁹⁴.

1992 yılının kasım ayında düzenlenen azınlıkları, azınlık haklarını ve azınlıkların konuşmuş oldukları dilleri esas alan ve yürürlüğe 1998 yılında giren, 2004 yılından itibaren de 17 ülke tarafından onaylanan, 13 ülke tarafından ise imzalanan fakat onaylanamayan ve taraf devletler tarafından nasıl yorumlanacaklarının bilinmediği Avrupa Şartı'dır ¹⁹⁵.

Taraf olma hakkı ise sadece taraf devletlere Avrupa Şartı'nda tanınmıştır. Şart'ta ayrıca taraf devletlerin azınlık dilinin öğretilmesini, azınlıkların kendi dillerinde eğitim ve öğretim görebilmelerini ve eğitime dair nasıl ve ne derece teşviklerde bulduklarına dair raporlar oluşturarak bildirimde bulunma yükümlülükleri bulunmaktadır ¹⁹⁶.

2.4.2. Çerçeve Sözleşme: Ulusal Azınlıkların Korunması

Ad hoc adında bir komite, azınlık ve azınlık haklarıyla ilgili 1993 yılında yaptığı çalışmalarını sürdürmek ve çalışmasını inceleyebilmek adına ve çalışmalarını Avrupa Konseyi ekseninde genişletebilmek adına oluştururken buna ek olarak da bir de çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren ulusal azınlıkları ve ulusal azınlıklar kavramını ele almış ve onların da toplumda korunması gerektiğini düşünerek bir Çerçeve Sözleşme hazırlamıştır. Bu sözleşme ise 1995 yılında hazırlanmış olan en kapsamlı bir metin

¹⁹³Uysal, "Sınır-Ötesi Soydaş Azınlıkların Korunmasında Uluslararası Örgütlerin Rolü," 2.

¹⁹⁴Cin, "Yunanistan'daki Azınlıklar ve Bunların Hukuki Durumları," 4100.

¹⁹⁵Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 21.

¹⁹⁶Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 283.

olarak 32 madde ile karşımıza çıkmaktadır. 47 üye ülke ise bilindiği üzere Avrupa Konseyi üyeleri arasında yer almaktadır. Bu sözleşme ise 2015 yılından günümüze kadar Konsey'e üye ülkeler tarafından, hem imzalanmış hem de onaylanmıştır, bu sözleşmeyi imzalamayan ve onaylamayan ise sadece Monaco, Fransa, Andorra ve Türkiye gibi 4 üye ülke bulunmaktadır¹⁹⁷.

Konsey'e üye olan devletler 1995 yılında hazırlanan ve devletler için 1998 yılından günümüze kadar ulusal azınlıkların korunmasını esas alan ve bunun için de düzenlenen Çerçeve Sözleşme'yi, 35 devlet tanımış ve kabul ederek onaylamıştır. Sözleşmeyi hem imzalamayan hem de onaylamayan ise bilindiği üzere 4 üye ülke bulunmaktadır. Sözleşmeyi kabul ederek imzalamış fakat onaylamamış olarak ise Yunanistan, Gürcistan, Letonya ve Hollanda'nın da arasında bulunduğu 8 üye devlet bulunmaktadır. Sözleşme bağlayıcı bir nitelikte sözleşme olduğu için, ulusal azınlıkların korunmasına dair devletleri yasal düzenlemeler getirerek bağlayacağından ve üye devletlerin iç hukuklarında düzenleme yapılmasına izin vermediklerinde geçerliliği olmamaktadır¹⁹⁸.

1995 yılında hazırlanan, Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen, 1998 yılında ise yürürlüğe giren ve çoğunluklar içinde yaşayan ulusal azınlıkları ele alan ve bu azınlık gruplarının korunmalarını sağlayan ilk çok taraflı sözleşme Çerçeve Sözleşme'dir¹⁹⁹.

Bu zamana kadar birçok antlaşma, şart ve belge düzenlenmiştir. Fakat konu olarak hiçbiri ana dilde eğitimin yapılmasından ve bunun da bir hak olarak ele alınması gerektiğinden Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiş olan ve azınlıkları esas alan Bölgesel Diller Şart'ı ve Çerçeve Sözleşme dışında, hiçbir belge ve metinlerde bu konu ele alınmamıştır. Eğitim hakkı ile herkese kendine ait ana dilinde eğitim yapma ve yaptırabilme hakkının insan hakları sözleşmesinde tanındığının düşünülmesini ise buna sebep olarak gösterebiliriz²⁰⁰.

1990'lı yıllardan önce insan hakları kavramı ve konusu ele alınırken 90'lı yıllardan itibaren insan hakları kavramı ve konusu bir kenara bırakılarak azınlık hakları

¹⁹⁷Akgönül, "Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye'de Azınlık Meselesi," 224.

¹⁹⁸Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 23.

¹⁹⁹Bingöl, "Azınlık Hakları (Avusturya Örneği)," 695.

²⁰⁰Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 283.

kavramı ve konusu Avrupa Konsey'i tarafından ele alınmış ve Konsey tarafından çoğunluklar içinde azınlıklar olarak var olan ve bu şekilde de yaşamlarını sürdüren ulusal azınlıklar için ulusal azınlıklar kavramı ve konusu ele alınmış ve bu azınlıkların korunması adına da 1993 yılında ulusal azınlıklarla ilgili bir koruma komitesi kurulmuştur. Azınlıkların korunmasını konusunu ulusal azınlıkların korunması konusunda düzenleyen Çerçeve Sözleşme ise komite tarafından 1994'lü 1995'li yıllarda kabul edilmiş ve 1998'li ise yıllarda yürürlüğe girmiştir ²⁰¹.

Bakanlar Komitesi, 1994 yılının kasım ayında Avrupa Konseyi tarafından 1994 yılında ekim ayında hazırlanan ve üye devletler açısından bağlayıcı niteliği bulunan azınlıkları konu edinen ve azınlıkları ulusal azınlıklar olarak tanımlayarak ulusal azınlıkların tanınması ve korunması için beş bölüme sahip olan ve 32 maddeden oluşan Çerçeve Sözleşme'yi düzenlemiş, sözleşmenin yürürlüğe girebilmesi için de 28. madde gereği en az 12 devletin imzalaması gerektiğini belirterek Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin okuyup, onaylayıp, imzalaması için 1995 yılının şubat ayında sunmuştur. Yürürlüğe ise 1998 yılının şubat ayında imzalamayan devletler olsa da, yeterli sayıya ulaştığı için girmiştir ²⁰².

Bakanlar Komitesi, ulusal azınlıkların korunması adına getirilen Çerçeve Sözleşme de siyasi bir organ olarak denetimlerin yapılması, denetlenmesi ve sözleşmenin nasıl uygulandığının incelenebilmesi adına görevlendirilmiştir. Denetim ise bu sözleşmede de diğer sözleşmelerde de olduğu gibi sözleşmeye taraf devletlerin rapor sunması yoluyla sağlanmaktadır. Başvuru hakkı ise bireylere sorunlarının çözümü ile ilgili tanınmamıştır. Doğrudan uygulanabilirlik özelliği ise bu sözleşmede görüldüğü üzere yapılabilen bir şey değildir ²⁰³.

Çoğunluklar içinde bilindiği üzere azınlıklar yaşamaktadır. Bu azınlıklar ise bireysel azınlıklar ve grupsal azınlıklar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çoğunluklar içinde bireysel azınlıklar olarak yaşayan kişiler bu sözleşmede özellikle ele alınmış ve grup azınlıkları hakları değil de bireysel azınlık hakları kavramı azınlıkların ve

²⁰¹Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları," 116.

²⁰²Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 142.

²⁰³Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 26.

haklarının korunması sağlanmıştır²⁰⁴. Ayrıca Avrupa Konseyi tarafından imzaya açılan ve belli başlı devletler tarafından imzalanan ve imza atan devletleri de hukuki olarak bağlayan Çerçeve Sözleşme de, alınan raporlar sayesinde oluşturulan bir denetleme mekanizması uygulamada ulusal yapılara bırakılsa da, ulustan üstün bir güce sahip olan bir icra mekanizması maalesef ki bu raporlarda bulunmamaktadır²⁰⁵.

Çoğunluklar içinde yaşamlarını ikame ettiren ulusal azınlıkların tanınması, korunması ve ulusal azınlık grupları için tanınmış olan hak ve yetkilerden yararlanabilmeleri, madde 1'e göre sağlanmalıdır. Azınlıkları tanıyan ve kabul eden devletler ise hem sözleşmeye uymakla mükelleftirler hem de sözleşme üzerinde de kime uygulanacağına kime uygulanmayacağına karar verme yetkisine sahiptirler. Görüldüğü üzere sözleşme herkes için doğrudan uygulanabilen bir nitelik taşımamaktadır ve uygulanabilirlik bu konuda devletlerin iradesine bağlıdır. Ayrıca bu devletler olumsuzluk durumu oluşmasa bile istedikleri zaman sözleşmeyi feshedebilirler²⁰⁶.

Sözleşmede yer alan 3. maddeye göre ise taraf devletler, bu esnekliği hukuka uygun bir şekilde ve iyi bir niyetle yapmak ve uygulamakla mükelleftirler. Azınlıkların azınlık olarak tanınmaları, korunmaları ve azınlık haklarından yararlanabilmeleri için ise bu sözleşmede devletler için herhangi bir tanıma şartı konulmamıştır²⁰⁷.

Madde 4'e göre ise çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlıklara, azınlıkları tanıyan ve ele alan devletler, azınlıklar ve çoğunluklar arasında ayrımcılığın olmaması ve bu ayrımcılığın önüne geçilebilmesi için ortam yaratmakla ve azınlıkların çoğunluklar içinde kendine ait özelliklerini korumakla mükelleftirler. Madde 9 ve 11'e göre ise devletler, çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlıkların kendi dillerini birtakım alanlarda kullanabilmelerini sağlamakla yükümlüdürler²⁰⁸.

Azınlıkları tanıyan ve azınlık haklarını kabul eden devletler, azınlıkların kendi dillerini kullanabilmesini, kendi dillerini öğrenebilmesini, kendi dillerinde talebe göre

²⁰⁴Cin, "Yunanistan'daki Azınlıklar ve Bunların Hukuki Durumları," 4100.

²⁰⁵Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları," 117.

²⁰⁶Aksoy Özcan, "Uluslararası Antlaşmalarda Azınlık Hakları ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Yaklaşımları," 8.

²⁰⁷Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 650.

²⁰⁸Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 143.

eğitim ve öğretim görebilmesini, bunu yaparken de bu dillerin azınlıkların yaşamış oldukları ÷lkelerin resmi diline zarar vermeyecek şekilde kullanılmasını ve uygulanmasını, azınlıkların da yaşamış oldukları ÷lkelerde resmi dilin konuşulmasına ve öğrenilmesine ve resmi dilde yapılan eğitime zarar vermemeleri şartıyla azınlıkların eğitimi konusunu bu sözleşmenin 14. maddesi düzenlemiştir ²⁰⁹.

Azınlıklara bu sözleşmenin 15. maddesine göre ise ekonomik ve sosyal yaşam gibi alanlarda ve kamusal alanlarda pozitif bir edim yükleyerek, azınlıkları tanıyan ve azınlık haklarını kabul eden devletler tarafından alan yaratılmak zorundadır. Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlıklarda çoğunluklar gibi kamuya katılma özellikle de azınlıkları ele alan ve ilgilendiren konularda taleplerini devletin kurumlarında ifade etme özgürlüğüne sahiptirler ²¹⁰.

Diğer hak ve hak gruplarından ziyade kültürel haklar ise ağırlıklı olarak bu sözleşmede düzenlenmiştir. ÷lkelerinde azınlık olmadığını ve bulunmadığını bildiren Lüksemburg, Malta gibi ÷lkelerde bulunmaktadır. Ulusal azınlık kavramından, özelliklerinden haklarından ne anladıklarını ise Danimarka, İsviçre, Almanya, Estonya, Polonya gibi belli başlı ÷lkeler ise yaptıkları beyanlar ile açıklamışlardır ²¹¹.

Çoğunluklar içinde ÷lkelerde yaşamlarını sürdüren kişilerin sürekli olarak nüfus hareketlerinde bulunması madde 16'ya göre, azınlıkları tanıyan ve azınlık haklarının olduğunu kabul eden devletlerinde bu azınlık gruplarının yaşadıkları ÷lkeye ihanet olmaması kaydıyla başka devletlerde yaşayan kişilerle iletişim kurmasına ve görüşmesine madde 17'ye göre müdahale etmesi yasaktır. Azınlıkların tanınmaları ve korunmaları gerekmektedir. Bu nedenle de madde 18'e göre, antlaşmalar azınlıkları tanıyan devletlerarasında yapılmalı ve azınlıkların bu anlamda korunmaları sağlanmalıdır ²¹².

Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren ve bu kişileri sözleşmeler yoluyla tanıyan devletlerin gerek egemenliklerini ve bağımsızlıklarını gerekse de toprak

²⁰⁹Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 280.

²¹⁰Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 651.

²¹¹Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 23.

²¹²Uysal, "Sınır-Ötesi Soydaş Azınlıkların Korunmasında Uluslararası Örgütlerin Rolü," 2.

bütünlüklerini yani milli sınırlarını bozacak veya etkileyecek herhangi bir eylemin yapılması ve bu eylemlerin ise madde 21'e göre azınlıkları tanıyan devletler tarafından haklı olarak yorumlanması ve haklı olarak gösterilmesi yasaktır²¹³.

Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlıklarla ilgili olarak net bir azınlık tanımının olmaması, azınlıkları tanıyan ve ele alan devletlerin hak ve hürriyetler konusunda yorum yapmasına ve yapmış oldukları bu yoruma göre de yetkilerini kullanmasına neden olmaktadır. Bu yüzden de 25. maddede azınlıklara tanınan hak ve yetkiler düzenlenmiştir ve devletlerin bu hak ve yetkileri azınlıklara tanırken yapmış oldukları düzenlemelerin AKGS'ye bildirilmesi gerekmektedir. Devletler tarafından yapılan bu düzenlemelerin denetlenmesi ise bakanlardan oluşan bir komite tarafından sağlanmaktadır. Bu komiteye başvuru yapmak ne yazık ki mümkün değildir. Bu yüzden de bu komite, yapmış olduğu denetlemeler de tutarsızlık olduğunu görse bile devletlere maddi veya manevi bir yaptırım uygulayamaz²¹⁴.

Danışma görevi olan ve uzmanlardan oluşan bir komite kurulmasına ve bu komitenin vermiş olduğu danışma görevlerinin sözleşmeye taraf devletler tarafından yapılan uygulamaların, kontrol edilebilmesi için Avrupa Konseyi bünyesinde sözleşmenin 26. maddesine göre, bakanlardan oluşan bir komite oluşturulmasına karar verilmiştir. Avrupa Konseyi bünyesinde oluşturulan bu komite, sözleşmeye üye devletlerin vermiş oldukları raporları ele alarak inceleme yaptığı ve değerlendirdiği için sözleşmenin eksik ve yetersiz kaldığı durumlar da sözleşmeye uygulanabilecek herhangi bir düzenlemenin olmaması ve sözleşmenin uygulanmasında yeterli bir denetim yerine amaçlanan sözleşmenin devletler tarafından onaylanmasını sağlamak olduğundan yetersiz kalmaktadır²¹⁵.

Çerçeve Sözleşme'ye, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerarasından uyumu ile en başarılı olarak seçilebilecek olan ülke Macaristan'dır. 13 azınlık grubunun ise resmi azınlık grubu olarak tanınması ve kabul edilebilmesi ve kendi dilini kullanabilmesi ve kendi dilinde eğitim alabilmesi yanında kendini yönetebilme hakkına da sahip olması

²¹³Soner, "Azınlık Hakları: Ayrılıkçı mı, Çoğulcu mu," 89.

²¹⁴Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 143.

²¹⁵Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 197.

çıkarılan 1993 yılı yasasıyla tanınmış ve Romanlar da bu hak tanınan gruba dahil edilmişlerdir ²¹⁶.

2.5. AGİT'in Yapmış Olduğu Organizasyonlar

AGİT için gerekli olduğu düşünülen düzenin, 1990'lı yılların başlarında azınlık sorunlarıyla ilgili kavgaların tekrar başlamasından duyulan korku nedeniyle ve Avrupa'nın Doğu kısmında rejimler yapılması ve yapılan bu rejimlerin başarısız olması nedeniyle ²¹⁷ ve azınlıklar yüzünden çıkan istikrarsızlıklar nedeniyle dağılmaya başlayan Doğu Bloğu sorunu 1995 yılı öncesindeki adı AGİK, 1995 yılı sonrasındaki adı ise AGİT olan AGİT'in gündemine girmiştir ²¹⁸. AGİK yani yeni adıyla AGİT ise iki blok arasında yaşanan sorunların çözümü için yumuşama ortamında oluşturulmuştur ²¹⁹.

1990'lı yıllardan önce insan haklarını 1990'lı yıllar sonra ise azınlık haklarını ele alan ve bu anlamda Avrupa Konseyi gibi yol izleyen ve çoğunluklar içinde varlıklarını sürdüren azınlık gruplarının baskı görmesini engelleyen, birbirleriyle çatışma halinde olan çoğunluk ve azınlık sorunlarını minimale indirmeyi hedefleyen ve devlet politikalarını azınlıklar ve azınlık hakları için ele almak ve düzenlemek için uğraşan örgütün eski adı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'dır. Yeni adı ise Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı olan AGİT'tir ²²⁰.

Üç senede bir yapılan, üç sene süren, bütün devletlerin katılımıyla oluşturan ve AGİK'te verilen vaatlerin yapılıp yapılmadığını denetleyen ve 1990 yılına kadar sadece üç kere Belgrad'da, Viyana'da ve Madrid'te yapılma fırsatı bulabilen toplantılara İzleme Toplantıları adı verilmektedir ²²¹.

²¹⁶Hatice Yazgan, "Avrupa Birliği Genişlemesinde Azınlık Koşulu: Doğu Genişlemesi ve Türkiye," *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 12, sy. 47 (2015): 105.

²¹⁷Oran, *Türkiye'de Azınlıklar (Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama)*, 22.

²¹⁸Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 26.

²¹⁹Ersin Embel, "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)," *Güvenlik Yazıları Serisi*, no. 4 (Eylül 2019): 2.

²²⁰Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları," 117.

²²¹Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 206.

1973 yılında ise Helsinki’de ilk defa çalışmalarına başlayan ve adı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı olan AGİK’tir. AGİT tarafından oluşturulan Helsinki Senedi’ni ise sırasıyla 1990 yılında Paris’te yapılan Paris Şartı ve 1999 yılında İstanbul’da yapılan Avrupa Güvenlik Şartı takip etmiştir. Görüldüğü üzere ise AGİT tarafından oluşturup sürdürülen üç belge bulunmaktadır. Birbirinden farklı nitelikleri ve özellikleri olan 35 devletin içinde Kanada ve ABD’nin de bulunduğu ve 1975 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı’nda yapılmış olan Helsinki Konferansı, okunarak imzalanmış ve onaylanmıştır ²²².

AB, Avrupa Konseyi ve AGİT azınlıklara ilişkin düzenlemelerini, Avrupa azınlık hakları rejimi olarak adlandırmışlardır ve bu düzenlemelerini Avrupa düzeyinde gerçekleştirmişlerdir. BM ve AB düzenlemeleri sayesinde ise azınlıkların korunması kavramı Birinci Dünya Savaşı ile Milletler Cemiyeti döneminde ve İkinci Dünya Savaşından sonra ise Soğuk Savaşın sonlarına doğru insan hakları kavramı olarak ele alınmıştır ²²³.

2.5.1. Helsinki Nihai Senedi

1970’li yıllarda 55 devletin AGİT bünyesinde bir araya gelmesi sonucunda bu devletlerin kendi aralarında diyaloglarda bulunmaları için forumlar yapılmıştır. 1973 yılında ise Helsinki Zirveleri için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır ve 1975 yılında düzenlenen Helsinki Zirvesi’nde AGİT kurulmuştur ²²⁴.

Temel hak ve özgürlüklerin ele alınması, korunması ve güvence altına alınması konusu Helsinki Nihai Senedi’nin üçüncü bölümünde ele alınmış ve bu zirve sonucunda 1975 yılında Nihai Sened imzalanmıştır. Avrupa’nın insan haklarını tanınması, korunması ve uygulaması konusunda ve demokratikleşme konusunda ise AGİK’te bu anlamda birçok çalışma yapılmıştır ve bu çalışmalar sonucunda ise tüm dünyada geçerliliği bulunan Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir. 1995 yılından sonra ise AGİK yani Avrupa

²²²Cin, “Yunanistan’daki Azınlıklar ve Bunların Hukuki Durumları,” 4075.

²²³Yazgan, “Avrupa Birliği Genişlemesinde Azınlık Koşulu: Doğu Genişlemesi ve Türkiye,” 101.

²²⁴Görüm, “Avrupa Konseyi, AGİT ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu,” 205.

Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda isim değişikliğine gidilmiş ve AGİK, AGİT yani Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı olarak kullanılmaya başlanmıştır ²²⁵.

1973-1975 yılları arasında yapılan konferanslar sonucunda 1975 yılında 35 devlet tarafından Helsinki'de yapılan Nihai Senedi'nin hukuki bir bağlayıcılığının olmadığı ve bir anlaşma niteliği taşımadığı sadece bir doküman olduğu göz önüne alınarak kabul edilmiş ve imzalanmıştır ²²⁶.

Bu 35 devletin ülkelerinde çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşayan ve ulusal azınlıklar olarak kabul edilen azınlıklar bulunmaktadır. Bu azınlık grupları için ise 1975 yılında Helsinki'de kabul edilip onaylanan ve AGİT bünyesinde ele alınan ve bu azınlık gruplarının tanımlanması konusunda bir açıklaması olmayan Nihai Sened için yasa önünde azınlıkların eşit haklardan yararlanabilmeleri konusunda saygı gösterilmesi Sened'i kabul ederek onaylayan devletlerden istenmektedir ²²⁷.

35 katılımcı devlet tarafından Helsinki de düzenlenerek onaylanan Nihai Sened; devletlerarasındaki ilişkileri düzenlemek adına siyasal ve askeri konuları birinci sepette, ekonomik kalkınma, çevre konusunu ikinci sepette ve insani boyut konusunu ve kavramını ise aile ve eğitim kavramını da içine alacak şekilde üçünü sepette ele almıştır. Görüldüğü üzere Nihai Sened'te 3 sepet oluşturulmuş ve bu anlamda birçok farklı alanda konu AGİK ilke ve çalışma alanlarını da içine alacak şekilde düzenlenmiştir ²²⁸.

Azınlıkları tanıyan ve azınlık haklarını korumakla mükellef olan ve ülkelerinde çoğunluklar içinde azınlıklarında yaşadığı Sened'e taraf devletler, ülkelerinde yaşayan vatandaşlara yasa önünde eşitlik hakkını tanıdıkları gibi azınlıklara veya azınlık gruplarına da yasa önünde eşitlik hakkını, madde 7'ye göre tanımakla mükelleftirler. Bu maddeye göre azınlıklar da insan haklarından çoğunluklar gibi yasal olarak yararlanmalıdır ve bu azınlık gruplarının da meşru çıkarları korunmalıdır ²²⁹.

²²⁵Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 144.

²²⁶Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 90.

²²⁷Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı," 70.

²²⁸Embel, "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)," 2-3.

²²⁹Bingöl, "Azınlık Hakları (Avusturya Örneği)," 696.

7. maddede, çoğunluklar içinde azınlıklar olarak var olan ve ulusal azınlıklar olarak kabul edilen kişilerle ilgili, bu kişilerin ayrımcılığa uğramamaları için negatif haklarının olduğu ve pozitif haklarının bulunmadığını belirtilmiş ve bu anlamda son karar ise devlete bırakılmıştır ²³⁰.

Helsinki’de yapılan ve ele alınan Nihai Senedi’nin 7. maddesine ve bu maddenin 1. sepetine göre, çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlıkların hangi azınlık grubu olurlarsa olsunlar, bu azınlık gruplarına tanınmış olan haklara ve yetkilere saygı duyulmalıdır. Azınlıkların çoğunluklar içinde kendilerine özgü olarak çizmiş oldukları sınırlarına dokunulmamalıdır. Azınlıklar ise bu hak ve yetkilerini kullanırken iyi niyetle kullanılmalı ve devlet içindeki bütünlüğü bozmamalı, devletin işlerine karışmamalıdır. Çoğunluklar ve azınlıklar arasında çıkan ya da çıkabilecek olan sorunlar ise barışçıl yollar izlenerek çözümlenmelidir. Azınlıklara tanınan haklar konusunda ise devletler eşit davranmalı ve ayrımcılık yapmamalıdır ²³¹.

Türkiye aday ülke olarak, Avrupa Birliği’ne 1999 yılında Helsinki’de yapılan ve Avrupa Birliği tarafından düzenlenen ve devlet ve hükümet başkanlarının bir araya gelerek oluşturduğu zirve de oybirliği ile kabul edilerek ilan edilmiştir. Bunun sonucunda ise Türkiye, Helsinki’de yapılan Nihai Sened ile birlikte içerisinde dokuz mevzuatında bulunduğu uyum paketini, anayasa ve yasalarında bir takım değişiklikler yaparak kabul etmiş ve böylelikle de bir reform sürecine girmiştir ²³².

Ayrıca bu Sened’de çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşayan halklarda, sömürge halklarda, ırkçı rejimden gelen halklarda, yabancıların hâkimiyetinde yaşayan halklarda herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın değerlendirilmiş ve insanların egemen bir devlette mi yaşayıp yaşamadığı ayrımına bakılmaksızın herkesin self-determinasyon hakkına sahip olduğundan ve bu hakkın sadece bağımsızlık zamanlarında bir defaya mahsus kullanılan bir hak olmadığından aksine sürekliliği bulunan bir hak olduğundan

²³⁰Akgönül, “Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye’de Azınlık Meselesi,” 220-221.

²³¹Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 90-91.

²³²Taşdemir ve Saraçlı, “Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu,” 33.

bahsedilmiştir. İlk kez de self-determinasyon hakkının yanında içsel self-determinasyon hakkına, Helsinki’de yapılan Nihai Sened’de değinilmiştir ²³³.

Ülke yönetimleri tarafından, insanların kendi kaderlerini kendilerinin belirleyebilmelerine izin verilmesi; ülkelerde yaşayan kişilerin istedikleri yönetim biçimini herhangi bir dış baskı olmadan seçebilmesi ve özerklik talep edebilmesi gibi haklarının olması onlara birtakım faydalar sağladığı gibi kişilerin özgür iradeleri ile yaşadıkları toprakları terk ettiklerinde ise AGİT’e göre bu durum ülkelerin toprak bütünlüğüne saygısızlık olarak algılanmakta ve zarar vermektedir. Bu yüzden de self-determinasyon hakkına sadece ülkelerde sömürge olarak yaşayan ve anayasal olarak bulunduğu federasyondan ayrılma talep eden kişiler yararlanabilirler. Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak varlığını sürdüren kişilerin ise böyle bir hakları bulunmamaktadır ²³⁴.

2.5.2. 1983 Madrid İzleme Toplantısı

Belgrad’da 1977-1978 yılları arasında Helsinki’de yapılan ve 35 katılımcı devleti bağlayan Nihai Sened’le ilgili, devletlerin bu Sened’e ne kadar uyduklarını kontrol etmek amacıyla bir toplantı yapılmıştır fakat bu toplantıda bir uzlaşma sağlanamamıştır. 1980-1983 yılları arasında ise Madrid’de izleme toplantısı, Afganistan’ı Sovyetlerin işgal etmesinden sonra yapılmıştır ²³⁵.

Madrid’te yapılan izleme toplantısında, Helsinki’de yapılan Nihai Sened’de 35 katılımcı devlet için geçerli olan hak ve özgürlerin, barışın, adaletin ve refahın ülkelerin kendi ve birbirleri arasındaki ilişkilerinin geliştirilmesinde temel unsur olarak görülmüştür ve bu izleme toplantısında dine ve azınlıklara tanınan haklara da, eğitim ve kültür alanında ki haklara da insani sorunların çözülebilmeleri için, AGİK bünyesinde yapılan ve ilk toplantı olarak görülen ve kabul edilen bu toplantıda yer verilmiştir ²³⁶.

²³³Kılıç, “Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi,” 971-972.

²³⁴Okutan, “Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı,” 70.

²³⁵Embel, “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT),” 3.

²³⁶Görüm, “Avrupa Konseyi, AGİT ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu,” 209.

2.5.3. 1989 Viyana Dokümanı

1815 yılında çoğunluklar içinde azınlıklar olarak bulunan ve ulusal azınlıklar olarak da tanımlanan azınlıkları Avrupa ülkeleri, 19. yüzyıldan beri gündemine alsada ilk defa Viyana Kongresi'nde konu olarak bu azınlık grupları ele alınmışlardır²³⁷.

1989 yılında Viyana'da yapılan Sonuç Bildirgesi'nin dışında devletlere hukuki açıdan tedbir almaları ile ilgili, sorumlu tutuldukları belgeleri kendi içinde ve uluslararası boyutta uygulamaları ve tanınmaları ile ilgili ve azınlıkların korunması amacı ile ilgili ve içerisinde 1998 yılında Oslo da yapılan ulusal azınlıkları dil hakları konusunda korumayı amaçlayan ve 1999 yılında Lund'da yapılan ulusal azınlıkların kamuya katılımlarını düzenlemeyi amaçlayan ve tavsiyeler sunan 6 tane AGİT belgesi bulunmaktadır²³⁸. Ülke de yaşayan bütün halklar ise self-determinasyon hakkına, 1993 yılında düzenlenen Viyana Bildirisi'ne göre sahiptirler²³⁹.

35 AGİK devleti tarafından Helsinki'de yapılan ve anlaşma sağlanan nihai dokümanda ise süper güçlerin anlaşması veya anlaşmaması AGİK tarafından yeterli görülmemektedir. Çünkü AGİK tarafından istenilen her devletin anlaşmasıdır. Bu yüzden de AGİT'in bu isteğine devletlerin karşı koymamaları sonucunda 1989 yılında Viyana'da Viyana Dokümanı, demokrasinin kötüye kullanılmasını engellemek adına sadece bir devlet tarafından sistemin bloke edilmesini sağlayacak şekilde ortaya konulmuştur²⁴⁰.

Silahlı denetim mekanizmaları sayesinde AGİK bünyesinde gerçekleştirilen ve güvenlik mimarisinin sembolü olarak Avrupa'da Viyana'da yapılan, askeri anlamda karşılıklı güven ve şeffaflığın sağlanmasını sağlayan, mekanizma ve önlemleriyle gözlemleyerek, denetleyerek ve bildirerek ele alan Viyana Belgesi'dir²⁴¹.

²³⁷Aksoy Özcan, "Uluslararası Antlaşmalarda Azınlık Hakları ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Yaklaşımları," 9.

²³⁸Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları," 117.

²³⁹Cin, "Yunanistan'daki Azınlıklar ve Bunların Hukuki Durumları," 4080.

²⁴⁰Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 92.

²⁴¹Embel, "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)," 4.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak bulunan azınlıkları ulusal azınlıklar olarak kabul eden ve azınlık gruplarının haklarını, insan haklarını ve Doğu ile Batı'nın ilişkilerini, kendine konu edinen 1986 yılında ise yapımına başlanılan ve 1989 yılında tamamlanan, Viyana'da yapılan ve önemli bir belge olarak görülen ve kabul edilen Sonuç Bildirgesi'dir. Azınlık gruplarının korunması adına ilk kez üye devletlere tanınan yükümlülükler arttırılmış ve İnsani Boyut Mekanizması devletlerin vermiş oldukları vaatleri ne derece uygulayıp uygulamadıklarının kontrolü amacıyla Viyana Kongresi'nde kurulmuştur ²⁴².

Ulusal azınlık grupları için Viyana da yapılan bu kongre de 1975 yılında Helsinki'de yapılan Nihai Sened'in aksine bu azınlık gruplarının sadece kimliklerinin korunması yeterli görülmemiş aynı zamanda haklarının tanınmasına ve korunmasına yönelik katılımcı devletlere pozitif hukuk boyutuyla azınlıkların lehine aktif bir müdahalede bulunmaları için gerekli şartları hazırlamak koşuluyla yükümlülükler getirilmiştir ²⁴³.

Varlıklarını, toplumların ve kültürlerin koruyabilmeleri ve buna yönelik olarak da geliştirebilmeleri adına insanların ülkede gerek birbirleriyle olan ilişkilerinde olsun gerek düşüncelerinde olsun gerekse de ülkesinde veya ülkeler arasında serbest dolaşımında olsun serbest dolaşım ilkesi ve bunun sonucunda ise insanların yaşadıkları yeri özgürce seçebilmesi ve buna gerek devletler gerekse de kişiler açısından saygı gösterilmesi Viyana'da yapılan İzleme Toplantısı'nın Sonuç Bildirgesi'nde ilk kez taraf devletler tarafından kabul edilmiştir ²⁴⁴.

2.5.4. 1990 Kopenhag İnsani Boyut Konferansı

Kopenhag'da 1990 yılında insani boyutla ilgili ilk konferans AGİT bünyesinde yapılmıştır. Demokrasi ve hukuk devleti tarafından ise insan haklarının bir parçası

²⁴²Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 209-210.

²⁴³Bingöl, "Azınlık Hakları (Avusturya Örneği)," 696.

²⁴⁴Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 92-93.

olarak ulusal azınlıkların ve bu azınlık gruplarının haklarının korunacağı Kopenhag'da yapılan bu konferans sonrasında imzalanmış olan belge ile kabul edilmiştir ²⁴⁵.

Kopenhag'da yapılan Avrupa Konseyi'ne ise Batı Bloğu ülkelerinin yanında Doğu Bloğu ülkeleri de katılmıştır. Konsey de, Kopenhag'da AGİT kapsamında kabul edilen taahhütleri ele alarak ulusal azınlıkların korunması için hukuk yoluyla demokrasiyi esas alması üzerine, Venedik Komisyonu kurulmuş ve bu komisyon 1991 yılında Avrupa sözleşme tasarısını azınlıkların korunması için belgeler oluşturarak ve bu gruplara güvenceler tanıyarak sağlamıştır ²⁴⁶.

Çoğunluklar içinde azınlıklar, bireysel veya grup şeklinde yaşamaktadırlar. Azınlıklar ise ulusal azınlıklar olarak tanımlanmakta ve ele alınmaktadırlar. Kopenhag Belgesi'nde AGİK'e göre, ulusal bir azınlık üyesi olmak veya bu azınlık grubu içinde yer almak ise kişilerin kişisel seçimleri ile ilgilidir ve herhangi bir dezavantajı da kendilerini seçimleri ile belirleyen azınlık grupları için bulunmamaktadır. Kişiler ise hangi kimliğe sahip olurlarsa olsunlar özgür bir şekilde kimliklerini asimile olmadan yaşamak, korumak ve geliştirmek isteyebilirler ²⁴⁷.

11 maddeden oluşan ve 11 madde de azınlıkları ele alan Kopenhag Belgesi'dir. Bu belge de çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlıklar ele alınmaktadır. Azınlıklar ise bireysel tercihleri ile çoğunluklar içinde var olmaktadır ve azınlıkların yapmış oldukları bireysel tercihler onların iradelerine bağlıdır. Azınlıklar isterlerse çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşamlarını sürdürebilirler isterlerse de çoğunluklar içinde asimile olarak yaşamlarını çoğunluklar gibi davranarak sürdürebilirler ²⁴⁸.

Çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren azınlıkların ele alınması, tanınması ve korunması, azınlıklara tanınmış olan insan haklarına karşı saygı duyulması, demokrasinin ele alınması, devletin bir hukuk devleti olarak görülmesi ve hukukun

²⁴⁵Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 144.

²⁴⁶Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 21.

²⁴⁷Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 116-117.

²⁴⁸Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı," 71.

üstünde bir gücün olmadığı kabul edilmesi Kopenhag'da oluşturulan belgenin siyasi özellikleridir ²⁴⁹.

Herhangi bir engeli olmayan sınır-ötesi ilişkileri ise uluslararası örgütler birtakım farklılıklar ile ele alsalar da bu ilişkileri kurma hakkına kimlerin sahip olduğu, kimler tarafından kurulabileceği ve sınır-ötesi ilişkilerin hangi özelliklerinin olduğu Kopenhag Belgesi'nde ele alınmıştır ²⁵⁰.

Kopenhag'da, temel hak ve özgürlüklere saygı konusu, demokrasi ve hukuk devleti konusu katılımcı AGİK devletleri ve temsilcileri tarafından ele alınırken bu konferansta ön koşul olarak ise Avrupa'da kurulması istenen barış, adalet ve güvenlik gibi konular öne sürülmüştür ²⁵¹.

İnsani Boyut Konferansı 1990 yılında Kopenhag'da yapılmıştır. Bu konferans sonrasında ise evrensel olarak kabul edilebilecek, insan haklarına dair 45 maddeden oluşan ve Avrupa Konseyi çalışmalarını ve Çerçeve Sözleşme'yi etkileyen ortak noktalar bulunmaktadır ²⁵².

AGİT'e üye olan ve olmayan devletler bulunmaktadır. AGİT üyeliği bulunan devletler ise insan haklarına ve azınlık haklarına saygı duyduklarında Kopenhag Belgesi'nde yer alan madde 30'a göre ülkelerinde istikrarlı bir barışın, demokrasinin ve adaletin olmasını sağlarlar ²⁵³.

Kopenhag'da düzenlenen belgenin 32. maddesinde, AGİK tarafından çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren sadece ulusal azınlıklara, kendilerine ait öz kimliklerini tanıma ve kullanabilme hakkı tanınmıştır. Diğer azınlık gruplarına ise AGİK, ülkelerde kargaşaların çıkabileceği düşüncesiyle bu hak ve yetkiyi tanımamıştır ²⁵⁴.

²⁴⁹Akgönül, "Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye'de Azınlık Meselesi," 222.

²⁵⁰Uysal, "Sınır-Ötesi Soydaş Azınlıkların Korunmasında Uluslararası Örgütlerin Rolü," 2.

²⁵¹Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 95.

²⁵²Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 211.

²⁵³Aksoy Özcan, "Uluslararası Antlaşmalarda Azınlık Hakları ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Yaklaşımları," 7.

²⁵⁴Cin, "Yunanistan'daki Azınlıklar ve Bunların Hukuki Durumları," 4080.

Çoğunluklar içine ulusal azınlıklar olarak yaşamlarını sürdüren kişilere ise azınlıkların tanınmaları, korunmaları ve birtakım haklardan yararlanabilmeleri için Kopenhag'da ele alınarak düzenlenen belgenin 35. maddesinde yer verilmiştir. Bu maddeye göre ise ulusal azınlıklar devlet içerisinde kamusal alanlarda işlemlerini yapabilecektir, kendilerine tanınmış olan haklarını kullanabilecektir, bu haklarını kullanırken de kendi öz kimliklerini koruyabilecektir, azınlıkları tanıyan devletler de ülkesinde yaşamlarını sürdüren azınlıkların bu hak ve yetkililerini kullanmalarına saygı duyacak ve izin verecektir ve bu gruplar için de azınlıklara özgü özerk yönetimler kuracaklardır²⁵⁵.

Kopenhag Belgesi, AGİT bünyesinde ele alınan ve düzenlenen bir belgedir. Avrupa Birliği de bu belgeye önem vermiş, belgenin geçerliliğini kabul etmiş ve Kopenhag Belgesi'nde ele alınan konuları, tarafların ikili sözleşmeler yaparak kabul etmesi nedeniyle bu ülkelerde uygulanıp uygulanmadığını inceleyeceğini bildirmiştir²⁵⁶.

Azınlıkların tanınması, korunması ve hakları Kopenhag'da 1993 yılında yapılan Zirve'de Sovyetler'in çöküşü sonrası ortaya çıkan birtakım sorunlar sonucunda ve AB'ne giriş konusunda eskiden Sovyet ülkeleri arasında yaşayan ülkelerin dönüşüm süreçleri ele alındığında bir genişleme nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır²⁵⁷.

Bilindiği üzere Lozan Antlaşması, gayrimüslimleri de azınlık olarak kabul etmektedir. Geleneksel azınlık anlayışına ve Lozan Antlaşması'na bağlı olan Türkiye ise hem Kopenhag kriterlerini yerine getirmeye çalışmakta hem de bu anlamda herhangi bir değişiklik kabul etmemekte hem de uyumlaştırma yoluna AB mevzuatına göre gitmeye çalışmaktadır²⁵⁸.

²⁵⁵Bingöl, "Azınlık Hakları (Avusturya Örneği)," 696.

²⁵⁶Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 648-649.

²⁵⁷Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları," 119.

²⁵⁸Yazgan, "Avrupa Birliği Genişlemesinde Azınlık Koşulu: Doğu Genişlemesi ve Türkiye," 108.

2.5.5. 1990 Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı

1990 yılında AGİK yapılanması, Doğu Bloku'nun askeri ve ekonomi gibi birçok alanda kötüye giderek çökmesi üzerine Paris Zirvesi, oluşan boşluğu kapatmak ve Doğu Bloku ülkelerinin yeniden demokratikleşmesini sağlamak adına yapılmış ve bu zirve sonucunda ise ikinci kez AGİK yapılandırılmasına gidilmiştir. Soğuk savaş döneminin doğu ve batı arasında sona ermesi üzerine ise yeni bir Avrupa düzeni için Paris Şartı düzenlenmiş, Bakanlar Konseyi, yüksek memurlar komitesi ve AGİK sekretaryası gibi bölümler AGİK tarafından kurumsallaştırılarak açılmıştır. Bu şartla birlikte ise yeni bir süreç; hukuk devleti, insan hakları ve demokrasi gibi konular üzerine başlatılmıştır²⁵⁹.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşayan gruplar, ulusal azınlıklar olarak tanımlanmış ve Paris Şartı'nda da bu şekliyle ele alınmıştır. İngiltere, Fransa ve ABD gibi ülkeler ulusal azınlıklar kavramına ve ulusal azınlıklara sıcak bakmazken Almanya, ulusal azınlıklar kavramını bu ülkelerden farklı olarak ele almakta, ulusal azınlık gruplarını kimlikleri ne olursa olsun koruyacağını, bu azınlık gruplarına ayırım yapılmadan eşit bir şekilde eşitlik ilkesini esas alacak şekilde uygun davranacağını, durumlarının iyileştirilmeleri için ise uluslararası işbirliğini Paris Şartı'nda olduğu gibi ele alacağını söyleyerek savunmaktadır²⁶⁰.

Ulusal azınlıklar kavramının tanımlanmasında ve bu grupların ele alınmasında çıkabilecek sorunlar ise demokratik yollarla çözülmelidir. Bu azınlık grupları ülkeler için her ne kadar sorun olarak görülseler de aksine ulusal azınlıklar toplumların hayatlarına katkıları olan gruplardır. Bu yüzden de Paris Şartı'nda da belirtildiği gibi bu azınlık gruplarının durumlarının iyileştirilmesi adına bir çaba gösterilmelidir²⁶¹.

İster ulusal olsun ister uluslararası hukuk yolları olsun bireylere yapılan hak ihlallerinde taraf devletler; ulusal azınlıklara başvuru imkânı sağlayabileceklerini, kimlikleri ne olursa olsun ulusal azınlıkları koruyabileceklerini, azınlıkların kendi kimliklerini kanun önünde herkesle eşit ve serbest bir şekilde savunabileceklerini ve

²⁵⁹Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİK ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 206.

²⁶⁰Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 28.

²⁶¹Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı," 71.

azınlıkların kimliklerini özgürce koruyarak geliştirebileceklerini Paris Şartı'nda kabul etmişlerdir ²⁶².

Serbest ve özgür bir irade kullanılarak ve halkın iradesine dayanılarak belirli aralıklar da adil seçimlerin yapılması demokratik yönetimin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her bireye ise ifadesini ifade ederken özgürlük tanınması ve bu özgürlük sonucunda belirtilmiş olan iradeye toplumdaki herkesin saygı duyması demokrasi ile elde edilen güvence sayesinde. Görüldüğü üzere içsel self-determinasyon hakkının yanında demokrasi ve insan hakları konuları Paris Şartı'nda da ele alınmıştır. AGİT'e taraf olan ve bu şartı imzalayan ülkeler arasında ise Türkiye'de bulunmaktadır ²⁶³.

Böylelikle de Avrupa'da kendi içlerinde bölünmelerin ve çatışmaların olduğu bir dönem kapanırken, yeni bir Avrupa düzeninin belli başlı ilkelere dayanarak kurulması için Paris'te yapılan yeni bir Avrupa düzeni Şartı'na 34 devlet imza atmıştır ²⁶⁴.

2.5.6. Cenevre Dokümanı

Azınlıkların tanınması ve korunması ile ilgili birtakım tedbirlerin alınması için yerel ve özerk idarelerin kurulması ve bu idareler kurulurken de yasama ve yürütme organlarının oluşturulmasının gerektiğinden 1991 yılında Cenevre'de çıkartılan ve AGİK bünyesinde yer alan bu belge bahsetmiştir ²⁶⁵.

Demokrasinin yanında azınlık grupları içinde birbirinden farklı grupların kimliklerinin var olduğu ve bu grupların doğrudan ulusal bir azınlık yaratmadığı sadece bir statü geçişi olduğu, ulusal azınlıkların tanınması ve sorunlarının çözülmesi noktasında ise bağımsız bir yargının gerekli olduğu ve yönetimlerin hukukun üstünlüğünü esas alacak şekilde düzenlenmesinin gerektiği Cenevre'de 1991 yılında çıkartılan raporda belirtilmektedir ²⁶⁶.

²⁶²Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 99-100.

²⁶³Kılıç, "Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi," 972.

²⁶⁴Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 213.

²⁶⁵Mızrak, "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması," 649.

²⁶⁶Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı," 71-72.

Yerel ve özerk yönetimle birlikte azınlıkların korunması için bölgesel özerklik kavramını ve çoğunluklar içinde azınlıklar olarak varlığını sürdüren ulusal azınlıkların bölgesel özerklik uygulanmadığı zamanlarda kendi özyönetimlerini kurabileceklerini ve kimlik farklılıklarının ise kendi başına bir bütün olduğunu ve ulusal azınlıkları doğrudan da olsa dolaylı da olsa zorunlu olarak ortaya çıkartmadıklarını Cenevre’de çıkartılan doküman belirtmektedir ²⁶⁷.

2.5.7. 1991 Moskova İnsani Boyut Konferansı

Sorunların insan haklarını, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü ve temel özgürlükleri esas aldığını ve sadece devletlerin çıkan bu sorunların çözümünde yeterli görülmediği, sorunların çözümünün uluslararası bir boyutunun da olduğu ve bu sorunların çözümü noktasında ise saygı gösterilmesi gerektiği 1991 yılında Moskova’da yapılan bu konferansta ilk defa belirtilmiş ve uzmanlar tarafından tarafsız bir şekilde yapılan ihlallerin incelenmesi için düzenlemeler yapılmıştır ²⁶⁸.

Ülkede çıkan tüm sorunların karşılıklı bir saygı-sevgi çerçevesi oluşturularak sağlanması ve barışçıl yöntemlerle de bu sorunların çözülmesi, tüm sorumlulukların ise insani boyut esas alınarak yerine getirilmesi katılımcı devletlerden talep edilmektedir. Ortak bir noktada buluşan ve demokrasinin gelişmesi ve insan haklarının ve özgürlüklerin korunması konusunda AGİK’e katılımcı devletler, bu anlamda büyük bir etkinlik alanı tanımışlardır ²⁶⁹.

Taraf devletler insani boyut mekanizmalarında birbirleriyle bilgi alışverişi yapabilirler. Yapılan bilgi alışverişi sonucunda ise istekte bulunan devlete yazılı cevap on gün içinde ilgili devlet tarafından verilir. İkinci toplantılar ise ilgili devlet tarafından verilmiş olan bilgileri, istekte bulunan devlet tatmin edici bulmazsa bir hafta içinde yapılmaktadır. Sorun çözülmezse yapılan ikinci toplantılar sonucunda AGİT toplantılarına kadar konu getirilir ve diğer devletlerin bilgisine konu sunulur. İnsani boyut konferanslarında ise çoğunlukla insan hakları ihlalleri konusu ele alınmış azınlık

²⁶⁷Tunç, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye,” 28.

²⁶⁸Görüm, “Avrupa Konseyi, AGİT ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu,” 214.

²⁶⁹Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 104.

sorunları konusuna çok fazla girilmemiştir. Görüldüğü üzere de insani boyut konferansları sorunlarını dört aşamada çözmektedir ²⁷⁰.

2.5.8. 1992 Prag Belgesi

ODIHR yani demokratik kurumlar ve insan hakları bürosu, yapılan veya yapılacak olan önerileri takip etmekle, bilgi alışverişi sağlamakla, demokratik yapılar oluşturmakla ve birçok alandaki görevinin dışında AGİK'le bilgi paylaşmakla görevlendirilmiş ve 1992 yılında Prag Belgesi ile Bakanlar Konseyi'nin yapmış olduğu toplantıda oluşturularak kurulmuştur ²⁷¹.

2.5.9. 1992 Yılında Gerçekleşen Helsinki-II Zirve Bildirisi ve Sonucunda Oluşturulan Azınlıklara Ait Yüksek Komiserlik

52 ülke AGİK'in gelişmesi adına 1992 yılında Helsinki'de bir zirve yapmıştır. Bu zirve sonucunda ise AGİK bünyesinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yugoslavya dağıldıktan sonra ise birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu çıkan sorunlar ise AGİK bünyesinde yeni yapıların kurulmasına ve AGİK'in kendini geliştirme alanı bulmasına neden olmuştur. Yüksek komiserlik ve güvenlik işbirliği ise bu yeni yapılar arasında yer almakta ve ulusal azınlıkları ele almaktadır. 1994 yılında Budapeşte'de ise bu anlamda bir zirve yapılmıştır ve yapılan bu zirve olumlu sonuç vermiştir. Bu zirve sonucunda ise 1995 yılından itibaren AGİK uluslararası bir boyut kazarak AGİT olarak anılmaya başlamıştır ²⁷².

Zirve 1992 yılında yapılmıştır ve bu zirve sonucunda AGİK bünyesinde Helsinki'de yapılan İzleme Toplantısı sona ermiştir. Zirve sonucunda ise iki bölümden oluşan bir belge düzenlenmiştir. Bu belge ise bildiri ve kararlardan oluşmaktadır ve yeni bir süreç olarak AGİK bünyesinde ele alınmaktadır. Ayrıca 1992 yılında Helsinki'de

²⁷⁰Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 29.

²⁷¹Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 215.

²⁷²Embel, "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)," 4-5.

yapılan zirve sonucunda AGİK tarafından değişim kavramı ele alınmıştır ve yeni düzenle birlikte kurulan yeni düzenin oluşturduğu sorunlar ele alınmaktadır ²⁷³.

Görüldüğü üzere çoğunluklar içinde yaşayan azınlıkları ulusal azınlıklar olarak ele alan Yüksek komiserlik, Helsinki’de 1992 yılında oluşturulan ve kurulan bir yapıdır. Yüksek komiserliklerin erken uyarı görevi bulunmaktadır. Yüksek komiserlikler bu görevleri sayesinde ise emrinde çalışan birimleri, ulusal azınlıkların yaşadıkları ülkelerde karışıklıklar çıkarmamaları adına gizli ve sessiz sakin bir şekilde bilgilendirerek gereken adımların yapılmasını sağlamakta ve böylelikle de diplomatik bir sorun çıkmamasını sağlayarak diplomatik sorunları çözmektedir ²⁷⁴.

Kullanılacak tüm kaynak ve bilgileri toplamakla, azınlıklar için geçerliliği bulunan erken uyarı metodunda Yüksek komiserler yetkilidir. Azınlıklarla ilgili ise taraf devletleri ziyaret ederek tek tek veya toplu bir şekilde azınlık temsilcileri, hükümet yetkilileri, kişi, grup veya makamlarla toplantı yapmak ve yapılan bu toplantı görüşmelerinde sorunların tartışılarak karşılıklı diyalog ve güven ortamında sağlıklı bir şekilde yapılmasını sağlamak Yüksek komiserlerin görevidir. İçerisinde kıdemli memurların bulunduğu komiteye ise Yüksek komiserler, karşılıklı yapılan tartışma görüşmelerinin sorun çıkarabilecek ya da çatışma yaratabilecek olduğunu düşündüklerinde erken uyarı metoduna başvurarak uyarı da bulunmaktadır ²⁷⁵.

Azınlıklar ve çoğunluklar arasında Batı Avrupa’nın aksine Doğu Avrupa’da her zaman bir sorun çıkmaktadır. Bu yüzden de bu sorunların çözümü görevi öncelikle Yüksek komiserliklere, sessiz ve gizli bir şekilde görevlerini erken uyarı metoduyla yapabilmelerini sağlamak adına verilmiştir. Yüksek komiserlikler ise bu görevlerini kullanma fırsatını sadece 1999 yılında Eski Yugoslavya’da ve 2010 yılında Kırgızistan’da bulabilmişlerdir ²⁷⁶.

AGİT bünyesinde Yüksek komiser tarafından ele alınan diğer belgelerde ise çoğunluklar içinde yaşamlarını sürdüren ulusal azınlıkları ele alınmış ve bu azınlık

²⁷³Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 105.

²⁷⁴Tunç, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye,” 29.

²⁷⁵Görüm, “Avrupa Konseyi, AGİT ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu,” 216.

²⁷⁶Akgönül, “Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye’de Azınlık Meselesi,” 222.

gruplarının eğitimleri ile ilgili 1996 yılında Lahey’de tavsiyeler verilmiştir. 1998 yılında ise bu azınlık gruplarının dilsel hakları ile ilgili Oslo’da tavsiyeler verilmiştir. 1999 yılında ise bu azınlık gruplarının kamudaki hak ve özgürlüklerini kullanabilmeleri adına Lund’da tavsiyeler verilmiştir. Son olarak ise 2003 yılında bu azınlık gruplarının kendilerine özgü dillerini radyolarda ve televizyonlarda kullanabilmeleri adına kılavuz düzenlenmiştir ²⁷⁷.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak tanımlanan ulusal azınlıklar için bilinen ve en geçerli olarak kabul edilen belge, AGİT bünyesinde ulusal azınlıklar için Yüksek komiser tarafından hazırlanmış olan ve kamusal hayata ulusal azınlıkları, etkin bir katılım sağlayarak katmayı hedefleyen Lund Tavsiyeleri’dir. Bu tavsiye kararlarında merkezi hükümet anlayışının yerine adem-i merkezîyet anlayışı değil de sadece bazı devlet fonksiyonlarının merkezi hükümetten yerel birimlere devredilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Azınlıklar yüzünden çıkabilecek sorunların çözümü için nihai tedbirler alınması ise bu kararların alınmasındaki asıl amacı oluşturmaktadır ²⁷⁸.

Önce uzlaştırmak uzlaştırma yetmediği zaman ise azınlık sorunlarını, azınlıklar tarafından çıkabilecek çatışma durumlarının yarattığı riskleri, bir ülkede çoğunluk bir ülkede azınlık olarak bulunan azınlıkları ve bu grupların sorunlarını Yüksek komiserlik uluslararası boyuta taşıyarak sorunları çözmeye çalışmaktadır. Yüksek komiserlik tarafından verilen kararlar ise tavsiye niteliği taşımaktadır herhangi bir yaptırıma tabi değildir fakat erken uyarı sistemi devreye girdiği zamanlar da Yüksek komiserler, AGİK’e taraf devletlerin ülkelerde çıkabilecek azınlık sorunlarına dahil edilmesi görevini de üstlenmektedirler ²⁷⁹.

2.5.10. ODIHR / AGİT İnsani Boyut Konferansları

Her devlet, AGİK bünyesinde azınlıklarla olan ilişkileri ile ilgili Cenevre’de yapılan ve kabul edilen doküman sonucunda bir dizi tavsiyeler de bulunmuştur. Bu

²⁷⁷Tunç, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye,” 29.

²⁷⁸Mızrak, “Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması,” 649-650.

²⁷⁹Görüm, “Avrupa Konseyi, AGİT ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu,” 217.

devletler ise insani boyut konusunu Kopenhag'da ele almış ve birtakım sorumluluklarını Cenevre'de düzenlenen doküman sonucunda sınırlı da olsa aşmışlardır ²⁸⁰.

Paris'te düzenlenen ve insan haklarını ele alınan şart ise Avrupa'da kurulacak olan yeni bir düzen için oluşturulmuştur ve bu şart, insani boyut konusunu 1975 yılında Helsinki'de yapılan sened sonucunda ele almıştır. AGİK bünyesinde ise bu anlamda yeni bir birim kurarak sistem değiştiren ülkeler ise demokratik seçimleri nedeniyle desteklenmiştir ²⁸¹.

AGİK bünyesinde Viyana'da 1989 yılında Viyana Konferansı yapılmıştır. Bu konferans sonucunda ise insani boyut niteliğinde bir konferansın yapılmasına ve bu konferans için ülkelerin sırasıyla 1989 yılında Paris'te, 1990 yılında Kopenhag'da ve son olarak 1992 yılında Moskova'da toplanmasına karar verilmiştir. İnsani boyut niteliğinde düzenlenen yeni ilkeler ise 1990 yılında ve 1992 yılında Kopenhag ve Moskova'da yapılan toplantı konferansları sonucunda benimsenmiştir. AGİK ise Yugoslavya'nın ve SSCB'nin yıkılması sonucu bu yapıları insan hakları konusunda benimsemiş ve güçlendirmek adına da 1990 yılında kurulmuş olan özgür seçimler bürosunun adını demokratik kuruluşlar ve insan hakları ofisi olarak değiştirerek teşvik çalışmalarında bulunmuştur ²⁸².

İki taraflı ve çok taraflı işbirlikleri ile çoğunluklar içinde yaşayan azınlıklar ve azınlık haklarıyla ilgili korunma metotları izlenmiş ve uluslararası boyutuyla azınlık hakları ele alınmış ve katılımcı devletlere 2002 yılında insani boyut konusunda yapılan konferansta bu anlamda birtakım yükümlükler getirilmiş ve bu tavsiyelerden de konferans sonucunda sonuç bildirgesinde bahsedilmiştir ²⁸³.

Toplumların sivil boyutuyla güçlendirilmesi ve seçimlerin ise demokratik olarak yapılması amacıyla 1990 yılında Varşova'da özgür seçimler ofisi Paris Şartı'yla

²⁸⁰Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 101.

²⁸¹Embel, "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)," 4.

²⁸²Jale Civelek, "Helsinki Son Senedi, Paris Şartı ve AGİT," *Avrupa Araştırmaları Dergisi* 14, sy. 2 (2006): 19.

²⁸³Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 221.

kurulmuş ve kuruluşun adı 1992 yılında Helsinki’de yapılan toplantıyla ODIHR yani insani hakları ofisi ve demokratik kuruluşu olarak değiştirilmiştir ²⁸⁴.

2.6. Azınlık Haklarının Antlaşmalar Çerçevesinde Gelişimi

2.6.1. Avrupa Tek Senedi

Yapılan siyasi düzenlemeler sayesinde kurucu antlaşmaları, Avrupa bazında özellikle dış politikada değiştiren ve düzenlemeler yaparak tamamlayan ve bir antlaşma niteliğine değil de antlaşma taslağı niteliğine sahip olarak ele alan Tek Sened’dir. Bu sened ise Avrupa Birliği için Lüksemburg Zirvesi’nde 1986 yılında ele alınmış ve kabul edilmiştir. Ayrıca bu sened ile anayasa ve yasalar, üye devletler nezdinde ele alınmıştır ²⁸⁵.

1987 yılında yapılan ve yürürlüğe giren ve temel hakların tanınması ve korunması konusundan başlangıç bölümünde bahseden Avrupa Tek Senedi’dir. İnsan haklarına saygı ilkesi Avrupa Birliği’nin en önemli ilkelerinden biridir ve bu ilke Avrupa Birliği boyutuyla Maastricht Antlaşması ve Amsterdam Antlaşmaları ile güçlendirilmiştir ²⁸⁶.

Üçüncü ülkelerle olan ilişkiler ise insan haklarının tanınması ve korunması konusunda katılımcı devletlerin kendi ülkelerindeki anayasa ve yasalarını Avrupa Konseyi tarafından yapılan sözleşme sonucunda Avrupa Tek Senedi’nde ele almasına neden olmuştur. Bu Sened’le ise katılımcı devletler tarafından özgürlük, adalet ve eşitlik kavramları tanımlanmış ve ele alınmış ve Avrupa sosyal şartına ve insan hakları sözleşmesine bu ülkeler tarafından göndermeler yapılmıştır ²⁸⁷.

²⁸⁴Civelek, “Helsinki Son Senedi, Paris Şartı ve AGİT,” 13.

²⁸⁵Ayşe Özkan Duvan, “Avrupa Birliği Hukukunda Azınlık Hakları” (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2013), 106–107.

²⁸⁶Yüksel Metin, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 54, sy. 4 (2002): 37.

²⁸⁷Hilal Sanioğlu, “Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları,” *TBB Dergisi* 0, sy. 74 (2008): 82.

2.6.2. Maastricht Antlaşması

Maastricht Antlaşması'nda Avrupa birliği ülkeleri, antlaşmaya taraf olan devletlere ve Roma'da 1950 yılında imzalanarak AİHS ile ele alınan insan haklarına saygı göstermek zorundadırlar. Görüldüğü üzere Maastricht Antlaşması, Avrupa birliği bünyesinde ele alınan ve düzenlenen ve birlik ülkelerine de politikalarını sürdürebilmeleri için donanım sağlayan bir antlaşmadır²⁸⁸.

1993 yılında ele alınan ve yürürlüğe giren yaşama hakkı, işkence yasağı, basın ve düşünce özgürlüğü hakkı, yargılanma hakkı gibi belli başlı hak ve özgürlükler ve Avrupa vatandaşlığı kavramı, Maastricht Antlaşması'nda ele alınmıştır. Bu antlaşmanın giriş kısmında ise özgürlük, insan hakları ve hukuk devleti gibi ilkeler ele alınmıştır. Katılımcı devletlerin anayasal gelenekleri ve Avrupa boyutuyla ele alınan insan hakları sözleşmesi ise hukuksal olarak bu antlaşma da ele alınan iki önemli kaynaktır²⁸⁹.

AB için önemli olan Avrupa'da süregelen kültürlerdir ve bu kültürlerin birbirlerinden farklı olan özellikleridir. Bu özellikler ise Maastricht Antlaşması ile ele alınmaktadır. Böylelikle de azınlıkların tanınması ve korunması bu antlaşma ile sağlanmış olmaktadır. 1950 yılında Roma'da Avrupa boyutu olan bir Avrupa sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme de ise asıl amaçlanan insan haklarının ve özgürlüklerin korunmasıdır. AB ise bu sözleşme ile güvence altına alınan haklara saygı duyulmasını ve bu hakların kullanılarak uygulanmasını Maastricht Antlaşması'na göre kabul etmektedir²⁹⁰.

2.6.3. Kopenhag Antlaşması / Kriterleri

Temel hak ve hürriyetlerin Sovyetler'in yıkılmasından sonra birlik içinde gelişmesinin yanında azınlık hakları da AB'ne, Doğu Bloku'nda bulunan ülkelerin yönlerini çevirmeleri sonucu gelişmiş ve güçlenmiştir. Bu anlamda birtakım yenilikler yapılmasını ise bu ülkelerin hem demokratik olmadıklarını hem de bu ülkelerde insan

²⁸⁸Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 239.

²⁸⁹Sanioğlu, "Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları," 82.

²⁹⁰Fulya Köksoy, "Avrupa Birliği'nin Azınlık Politikaları Çerçevesinde Fransa'da Romanlar: Nicholas Sarkozy Dönemi," *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 34 (2009): 101.

hakları ve azınlıklar konusunda sorunlar olduğunu belirterek AB, talep etmiştir. AB'nin talebi sonucunda ise ülkelerin 1993 yılında Kopenhag'da konsey tarafından yapılmış olan toplantıya ve birliğe katılmaları istenmiştir. Bu birliğe nasıl ve ne şekilde katılacak oldukları ise birtakım şartlar ile saptanmıştır ²⁹¹.

Aday ülke olduğu halde üye olamayan devletler ise üyeliklerinin kabulü için; kurum ve kurumlarında azınlıkları, azınlıkların tanınmasını ve korunmasını ve buna karşılık olarak da azınlıklara saygı duyulmasını insan hakları boyutuyla ele almalıdırlar ve bu görevlerini de sürdürürken istikrar gözetmelidirler. Bu devletlerin ise ayrıca pazar alanında işleyen ve aktif olarak varlığını sürdüren bir ekonomisi olmalıdır ve bu ekonomi kendi kendini korumalı ve muhafaza etmelidir. Ayrıca bu devletler siyasi boyutu da olan yükümlülüklerini yerine getirmek için de çaba göstermelidirler ²⁹².

1995 yılında aday ülkelerden, idari yapılarındaki kademelerini uyumlu bir şekilde yaratmaları istenmiştir ve bu ülkelerin düzenlerini bu şekilde kurduklarında bu şartlara uyum sağlayabilecekleri Madrid'de yapılan Avrupa Konseyi toplantısında belirtilmiştir ve onaylanmıştır ²⁹³.

Lozan Antlaşması ile bilindiği üzere geleneksel olarak belirlenmiş azınlıklarla ilgili herhangi bir değişiklik yapılamamaktadır. Çünkü sadece Ermenilerin, Musevilerin ve Rumların gayrimüslimleri azınlık olarak kabul edilmektedir. Kopenhag Şartları'nı ise Türkiye yerine getirmeye çalışmaktadır fakat Lozan Antlaşması'ndan dolayı azınlık politikasında değişikliğe gidememektedir. Bu yüzden de Türkiye, bu anlamda uyumlaştırma yoluna giderek AB ile görüşmeler sağlamaya çalışmaktadır ²⁹⁴.

2.6.4. Amsterdam Antlaşması

Amsterdam'da 1997 yılında yapılan ve imzalanan ve insan haklarının korunması konusunda AB kapsamında kurucu bir antlaşma olarak ele alınan antlaşma, Maastricht'te yapılan antlaşmanın geliştirilmiş halidir. AB Antlaşması olarak kabul

²⁹¹Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 240.

²⁹²Nesrin Demir, "Avrupa Konseyi Sözleşme ve Şartlarının Avrupa Birliği Kopenhag Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi," *Ege Akademik Bakış Dergisi* 6, sy. 2 (2006): 159.

²⁹³Özkan Duvan, "Avrupa Birliği Hukukunda Azınlık Hakları," 188.

²⁹⁴Yazgan, "Avrupa Birliği Genişlemesinde Azınlık Koşulu: Doğu Genişlemesi ve Türkiye," 108.

edilen Amsterdam Antlaşması'nda ise diğer antlaşmalarda da olduğu gibi temel olarak azınlıklarla ilgili haklar ve ilkeler ele alınmış ve benimsenmiştir. İlkelerin benimsenmesi ve uygulanması konusunda ise AB'ne üye devletlere talepte bulunulmuştur. Devletlere ise bu ilkelerin benimsenmesinde ve uygulanmasında yaptırımlar, yapmış oldukları ihlalleri sürekli yapıyorlarsa ve bu ihlallerden insanlar ağır bir şekilde etkileniyorlarsa uygulanmıştır ²⁹⁵.

AB hukukunda azınlık hakları konusu ve azınlık hakları kavramı ülke bütünlüğünü üye devletlerin öne çıkarmaları nedeniyle özel bir niteliğe sahip değildir ve ulusal bir birlik anlayışı azınlıklardan daha çok vurgulanmaktadır. Üye devletler ise insan haklarının tanınması ve korunması ile ilgili uluslararası antlaşmaları ele alarak işbirliği yapmakta ve Amsterdam Antlaşması'nda da olduğu gibi kültürel çeşitliliği desteklemekte ve azınlıklar için geçerliliği bulunan bazı hakları ırksal ve etnik ayrımcılığa dayanarak istememekte ve reddetmektedir ²⁹⁶.

AB'ne üye devletler, yükümlülükleri altında bulunan azınlıklar için antlaşmanın 6. maddesine göre, yükümlüklerini azınlıkların hak ve özgürlükleri konusunda yerine getirmekle mükelleftirler. Antlaşma; azınlıkları ve azınlıkların haklarını ele almış, azınlıkların hak ve özgürlüklerine karşı saygı gösterilmesi gerektiğini belirtmiş fakat antlaşmada azınlıklara ve azınlık haklarına dair özel bir alan tanınamıştır. Bu yüzden de 1991 yılına kadar ATAD da dahil olmak üzere azınlıklara ve azınlık haklarına yönelik özel bir alan oluşturulamamıştır ²⁹⁷.

Görüldüğü üzere insan hakları, hukukun üstünlüğü ve özgürlüklerle ilgili birçok ilke 1999 yılında yürürlüğe girmekte ve AİHS'ni bir kenara koyarak koruma mekanizmalarını topluma özgü oluşturmakta ve bu anlamda da ATAD birliklerini, kurumların faaliyetlerini denetmesi için yetkilendirmekte ve Amsterdam'da yapılan sözleşmesi ile korumaktadır ²⁹⁸.

²⁹⁵Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 242.

²⁹⁶Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı," 72.

²⁹⁷Özkan Duvar, "Avrupa Birliği Hukukunda Azınlık Hakları," 126.

²⁹⁸Sanioğlu, "Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları," 83.

3. OSMANLI ve TÜRK HUKUKUNDA AZINLIKLARIN HUKUKİ DURUMU

3.1. Osmanlı ve Türkiye’de Azınlık Hakları

Ülke içerisinde birbirinden farklı dinler, milletler ve kavimler olsa da sadece aynı dine inanan insanlardan Osmanlı İmparatorluğu’nun yönetim sistemi oluşmaktadır. Ülkede yönetim ise dinsel inanç ayrımının Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında yapılması ve Müslümanların çoğunluk, gayrimüslimlerin ise ülke de azınlık olarak görülmesi ve zimmet ehli akdine sadece azınlıkların tabi olmasıyla birlikte ümmet sistemi ile sağlanmaktadır ²⁹⁹.

Tebaa anlayışı devlet yönetiminde geçerli olan ve barış ve adalet içinde Osmanlı İmparatorluğu’nda Hristiyanlar, Ermeniler, Müslümanlar ve Yahudiler gibi dini, dili, inancı ve milleti ne olursa olsun tüm kavimlerin ortak yaşam alanı içerisinde herhangi bir olumsuz muamele görmeden yaşamalarını sağlayan anlayıştır. Bu anlayış ise Osmanlı’dan Türkiye’ye kalmış bir mirastır ³⁰⁰.

Azınlıkların himaye edilme şekilleri de Osmanlı Devleti’nde birbirinden farklılık gösteren bir konudur. Fransa’da yapılan ihtilallerden sonra çeşitli olayların yaşanması ve demokrasi prensibi ve milletler prensibi kavramlarının ortaya atılması ve vatandaşların özgürlüğünün prenslerin özgürlüğünün yerine ele alınması ilk kez ulusal azınlık himayesinin ve kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır ³⁰¹.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak görülen ve gayrimüslim olarak değerlendirilen tebaa için özerk bir yaşam sürebilmeleri adına liderlerini kendilerinin seçebilmeleri ve kurumlarını ve kurallarını dini, adli, idari gibi birçok alanda liderlerinin başkanlığında kendilerinin düzenleyebilme haklarının verilmesi Osmanlı Devleti’nde gayrimüslim tebaa için tanınmış olan haklar arasında yer almaktadır. Her gayrimüslim milletin Osmanlı Devleti’nde bir lideri bulunmaktadır ve her millet bir gayrimüslim cemaatten oluşmaktadır. Bu liderler ise Osmanlı Devleti’nde hem bir yönetici konumunda hem de padişah ile cemaati arasındaki aracı konumundadır. Gayrimüslimler

²⁹⁹Dalar, “Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz,” 145.

³⁰⁰Tunç, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye,” 35.

³⁰¹Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 5.

devletle olan ilişkilerini liderleri arayıcılığıyla sağlamaktadır. Devlete karşı ise liderler cemaatlerinin davranışlarından ve vergi gibi yükümlülüklerinden sorumludur ³⁰².

1606 yılında azınlıkların tanınması ve korunması ile ilgili Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında uluslararası boyutu olan ilk antlaşma olarak yapılan ve dinsel özgürlükleri ve kilise açabilmeleri konusunda Katoliklere belli başlı haklar tanıyan Zittvatoruk Antlaşması'dır. Polonya elçileri ise 1699 yılında yapılan ve çıkarılan Karlofça Antlaşması ile ise padişahın huzurunda Katolikler sorun çıkardıkları zaman müdahale edebileceklerdir ³⁰³.

Katolikler ve Ortodokslar bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde yaşamaktadır. Katoliklerin Osmanlı Devleti'nde koruyucusu Fransa ve Avusturya'dır. Ortodoksların ise bir koruyucusu bulunmamaktadır. Bu nedenle de Ortodoksların koruyucusu olmayı Rusya talep etmektedir. 1768 yılından itibaren ise bu anlamda Osmanlı Devleti ve Rusya arasında savaşlar yapılmış ve yapılan bu savaşlar sonucunda Rusya'ya 1774 yılında yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Ortodoks kilisesini Beyoğlu'nda kurma hakkı ve bu kiliseyi Hristiyanlar nezdinde koruma hakkı verilmiştir ³⁰⁴.

Yunanistan, 1829 yılında Edirne'de yapılan antlaşma ile bağımsızlığını kazanmıştır. Katoliklere ise Katoliklerin mülkiyet haklarına saygıyla birlikte serbest bir şekilde dinlerini yaşama ve icra etme hakkı Londra'da yapılan protokol ile verilmiştir. Ayrıca yapılan antlaşma ile hem medeni haklar konusunda hem de dini ve siyasi haklar konusunda Yunanistan'da yaşayan tüm vatandaşlara ayırım yapılmaksızın eşitlik tanınmıştır. Paris Antlaşması ile ise Hattı Hümayun da tüm dinlerin eşit olduğu bu nedenle de tüm dinlerin ülke içerisinde özgür bir şekilde yapılabileceği padişah tarafından halka bildirilmiştir. Bu antlaşma ise İngiltere, Osmanlı Devleti, Fransa, Rusya ve Sardinya arasında yapılmıştır ve bu devletleri bağlamaktadır ³⁰⁵.

Hristiyanlar, halk ve yönetim arasındaki ilişkilerde Osmanlı Devleti'nde hep geride kalmışlardır. Bu sistemi ise batılı devletler vatandaşlığın temelini eşitlik

³⁰²Veysel K. Bilgiç, "Osmanlı Devleti'nde Azınlıklar," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11, sy. 21 (Nisan 2013): 349.

³⁰³Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 146.

³⁰⁴Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 16.

³⁰⁵Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 3.

olduğunu fakat Osmanlı Devleti'nde din ayrımı yapıldığını belirterek eleştirmişlerdir. II. Mahmut ise Osmanlı Devleti'nde yaşayan tebaası için Müslüman'ı camide, Musevi'yi havrada, Hristiyan'ı kilise de tanımın benim için araların da mezhebi ve dini ne olursa olsun tebaam arasında bir fark yoktur diyerek eşitlik yanlısı bir padişah olduğunu göstermiştir. Batılı devletler ise II. Mahmut'un bu düşüncesini yeterli görmemiş ve kabul etmemişlerdir. Bu anlamda ise sultanların sözlerinin hukukileştirilmesi adına Gülhane'de 1839 yılında Hattı Hümayun yapılmıştır³⁰⁶.

Modernleşme ise devlet yapı ve işleyişinin değişmesi ile mümkün olmaktadır. Millet anlayışı ise özerk alanların her cemaate tanınmasını sağlamaktadır. Bu ise yeni sistemde varlığını koruyabilecek bir anlayış değildir. Bu nedenle de reform hareketleri, Osmanlı Devleti yöneticileri tarafından yapılmıştır ve Tanzimat ve Islahat Fermanı'nın yapılmasına, Meclisi Mebusan'ın kurulmasına neden olmuştur. Gayrimüslimler de Osmanlı Devleti'nde yaşayan Müslümanlar gibi askerlik yapmak zorunda yeni sistemde millet anlayışının kalkmasıyla kalmıştır ve bu sistem de herkese eşit haklar tanınmıştır³⁰⁷.

Osmanlı Devletinde gayrimüslimler millet sistemi olarak adlandırılan bir sisteme tabidirler³⁰⁸. Müslümanların emanetine zimmet ehli ile gayrimüslimler girmişlerdir. Padişahlar tarafından fethedilen topraklar da yaşayan insanlar bulunmaktadır. Bu insan gruplarından bazıları ise Müslümanlığı kabul etmekte bazıları ise Müslümanlığı kabul etmeyerek sadece ülkede Müslümanlığın egemen bir güç olduğunu kabul etmektedirler. Müslümanlığı kabul etmeyen insan grupları ise cizye adında canlarının ve mallarının korunması ve dinlerinin ise özgür fakat İslam'a ve hukukuna uygun şekilde yaşanabilmesi ve hukukun getirdiği hak ve özgürlüklerden yararlanabilmeleri adına iktidara vergi vermekte ve bunun karşılığında da zimmet ehli akdine göre akit almaktadırlar. Güvenlik gerekçesiyle ise kamusal haklardan yararlandırılmayan sadece özel haklardan yararlandırılan ve askerliğin Müslümanlığı kabul etmeyen ve gayrimüslim olarak ele alınan ve kabul edilen kişilere yaptırılmaması ele alınmıştır³⁰⁹.

³⁰⁶Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 16-17.

³⁰⁷Karaosmanoğlu, "Türkiye'de Azınlıklar ve Komplö Zihniyeti," 141-142.

³⁰⁸Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 35.

³⁰⁹Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 145.

Hiçbir zaman azınlık kavramı, azınlıkların himayesi düzenlemelerinde ele alınmamış ve kullanılmamıştır. Bu düzenlemeler de korunan sadece dinler ve o dinlere inanan kişiler olmuştur. Nota ise Ege adaları için düzenlenmiştir. Bu nota arayıcılığıyla ise Yunanistan'a büyük devletler tarafından Ege adaları bırakılmıştır. Yunanistan'a bırakılan Ege adası toprakların da yaşayan Müslümanlar ise azınlık olarak görülmüş ve bu azınlıkların himayesi, azınlık kavramının ilk kez tanınmasına ve ele alınmasına neden olmuştur³¹⁰.

Osmanlı Devleti'ni, Batı Avrupa'da geçerliliği bulunan fikri akımlar, Fransızların yapmış olduğu devrimden sonra etkisi altına almıştır. Ulus devlet anlayışı modern bir form olma eğiliminde yeni bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlayış karşısında ise birden fazla dini, dili ve ulusu bulunan imparatorluklar duramamışlardır. Milliyetçilik ilkesiyle ise modern bir ulus devletinin yaratılması amaçlanmıştır ve Yunanistan ve Sırbistan'ın Osmanlı Devleti içerisinde bağımsızlıklarını kazanması, 19. yüzyılda milliyetçilik ilkesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur³¹¹.

Millet anlayışı ve sisteminden ise Tanzimat Ferman'ı ile vazgeçilmiş ve Osmanlıcılık ilkesi bu ferman arayıcılığıyla ele alınmıştır. Tanzimat Fermanı ile ise Müslümanlara tanınan hakların üzerinde gayrimüslimlere birtakım haklar tanınmıştır. Gayrimüslimlere tanınan imtiyazlar da azaltma yerine ise 1856 yılında yapılan Islahat Fermanı'nda arttırma yapılmıştır³¹².

Müslümanlara tanınan askeri yükümlülüklerden muaf olmaları adına gayrimüslimlerden cizye alınmaktadır. Bedel-i askeriye kavramı ise cizye kavramının yerine Tanzimat Fermanı'ndan sonra kullanılan bir kavramdır. Bedel-i askeriye bedelini ise Tanzimat Fermanı'ndan sonra gayrimüslimler gibi Müslümanlar da ödeyebilmiş ve askerlikten ve orduda görev almaktan muaf olmuşlardır. Ayrıca Tanzimat Fermanı ile birlikte, gayrimüslimlerin kılık kıyafetleri ile ilgili ve gayrimüslimlerin sadece belirli mahallelerde yaşayabilmeleri ile ilgili birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemeler sayesinde ise Müslüman topluluklar ile gayrimüslim topluluklar

³¹⁰Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 4.

³¹¹Karaosmanoğlu, "Türkiye'de Azınlıklar ve Komplö Zihniyeti," 141.

³¹²Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 36.

birbirleriyle karışmamakta ve herkes kendi din ve geleneklerini sınırını aşmadan yaşayabilmektedir ³¹³.

1878 yılında İngiltere, Rusya, Avusturya-Macaristan ve Türkiye'nin içinde bulunduğu birkaç ülkeyle birlikte Berlin Antlaşması yapılmıştır. Karadağ, Romanya ve Sırbistan için, yapılan bu antlaşma ile birlikte bağımsızlık öngörülmüştür. Dini inanç himayesi ile ise aralarında Osmanlı, Bulgaristan ve Romanya'nın da olduğu ülkeler yükümlü kılınmıştır ve bu ülkeler de dini inançların muamele edilmesinde farklılıkların olması yani diskriminasyon, dini inançlar nedeniyle yasaklanmıştır ³¹⁴.

1879 yılında ise İstanbul Antlaşması, Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan Devleti arasında yapılmıştır. Yapılan bu antlaşma sonucunda Avusturya-Macaristan Devleti, Bosna-Hersek'te yaşamakta olan Müslümanlar için dini özgürlüğü, gelenekleri, mülkleri ve kişisel güvenliğini garanti altına almak zorunda kalmıştır. Düşmanca karşılığı bulunan her türlü eylem ve eylemler ise ağır bir şekilde, bu bölgelerde yaşayan Müslümanlara ve bu Müslüman gruplarının mülklerine ve eserlerine karşı yapıldığında cezalandırılacaktır. Bosna-Hersek'te ise Osmanlı parasının kullanılmasına, padişahlarının isimlerinin hutbeler de anılmasına ve minareler de Osmanlı bayrağının asılı kalmasına ise Avusturya-Macaristan devleti tarafından devam edilecektir ³¹⁵.

Lozan'da yapılan barış antlaşması; ayrımcılık olmaksızın azınlıkların çoğunluk olarak kabul edilen vatandaşlar ile eşit haklarının olmasını azınlıkların negatif bir hakkı olarak, azınlıkların kendi kültürlerini, din ve dillerini sürdürebilmelerini ise azınlıkların pozitif hakkı olarak ele almaktadır. Türkler ve Bulgarlar arasında yapılan dostluk antlaşması ise, Neuilly Antlaşması'yla çoğunluklar içinde yaşamlarını Bulgaristan'da sürdüren Türk azınlıkları ve azınlık gruplarını, Lozan'da yapılan antlaşma ise çoğunluklar içinde yaşamlarını Türkiye'de sürdüren Bulgar azınlıkları ve azınlık gruplarını korumayı ve bu azınlık gruplarını birtakım haklardan yararlandırmayı

³¹³Bilgiç, "Osmanlı Devleti'nde Azınlıklar," 342.

³¹⁴Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 3-4.

³¹⁵Akbulut, "Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar," 17-18.

amaçlamaktadır. Görüldüğü üzere gayrimüslimleri tanıyan ve haklarını konu olarak ele alan Türkiye’de iki hukuksal metin bulunmaktadır³¹⁶.

Çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşayan ve kabul edilen gruplar arasında sadece Ermeni, Yahudi ve Rum gayrimüslimlerin bulunduğu kişiler ve gruplar için azınlık haklarıyla ilgili Türkiye’de yürürlükte bulunan hükümler geçerlidir. Türkiye’de ikamet etmekte olan Ermeni, Yahudi ve Rum gayrimüslim topluluklarına azınlık olarak kendilerini tanıyabilmeleri, koruyabilmeleri ve geliştirebilmeleri adına 1923 yılında Lozan Antlaşması’nın imzalanmasıyla birtakım haklar tanınmıştır. Azınlıklar ise sadece farklılık olarak din ve mezhep konusunda ayrılmakta ve tanınmaktayken etnik ve dilsel azınlık olarak ele alınmamaktadır. Mezhepsel farklılıklarına göre ise millet sistemi ve anlayışı içerisinde gayrimüslimler bölünmüşlerdir ve bu farklılıklarından ve azınlık olmalarından kaynaklı kendi yasalarına göre kapalı ve özerk bir şekilde yönetilmektedirler³¹⁷.

Hristiyan azınlıklar Lozan Antlaşması’yla azınlık olarak kabul edilirken, Müslümanlar hangi mezhepten hangi etnik kökenden olurlarsa olsunlar Hristiyanlar gibi azınlık olarak ele alınmamış ve değerlendirilmemişlerdir. İki taraf ya da çok taraf arasında yapılan antlaşmalarla ve çok taraf arasında yapılan konferanslarla azınlıkların ve azınlıkların statülerinin ele alınması ve bu grupların azınlık olarak değerlendirilmesi sağlanmaktadır. Bu yüzden de böyle bir değerlendirilme yapılamadığı sürece kimse azınlık olarak değerlendirilemez³¹⁸.

Kürt meselesi ise hem ulusal hem de uluslararası boyutuyla Lozan Antlaşması’nda ele alınan ve tartışılan bir konudur. Kürtler, Türkiye’ye göre uluslararası boyutuyla ele alındığında azınlık şartlarına uygun bulunmamaktadır. Bu yüzden de Türkiye, Kürtleri azınlık olarak ele almamakta ve azınlık olarak tanımlamamaktadır. Kürtlerin azınlık olarak tanımlanmasını ve azınlıklar için geçerli olan birtakım hakların Kürtlere de tanınmasını ve Kürtlerin de bu haklarını kullanabilmeleri adına uluslararası örgütler referans yoluyla azınlık hakları konusunu ele almaktadırlar³¹⁹.

³¹⁶Taşdemir ve Saraçlı, “Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu,” 32.

³¹⁷Bingöl, “Azınlık Hakları (Avusturya Örneği),” 696-697.

³¹⁸Duman, “Azınlık Hakları ve Lozan Antlaşması,” 314.

³¹⁹Yılmaz, “Avrupa’da Azınlıklar ve Azınlık Hakları,” 115.

Din ve vicdan konusunda özgürlük ve özgür bir şekilde dini vazifelerin yerine getirilmesi azınlıkların bireysel insan haklarındandır. Kilise kurmak ve azınlıkların kendi dillerinde derslerinin öğretilmesi ise azınlıklara tanınan kolektif haklarındandır³²⁰.

Dinsel hakların tanınması ve korunması konusu Batı devletleri ile Osmanlı Devleti arasında yapılan sözleşmeler de gayrimüslimler için ele alınmıştır. Tek taraflı olarak Osmanlı Devleti, güçlü devletlerin üzerinde kurmuş olduğu baskıya dayanamayarak sınırları içerisinde yaşamakta olan ve Müslüman olmayan yani gayrimüslim olarak değerlendirilen gruplara dinsel hakları konusunda birtakım haklar tanımıştır. Azınlıklar ise kültürel ve siyasi boyutu olan hakları da Balkanlar'da çıkan ayaklanma ve savaşları fırsat bilerek dinsel haklarının yanında talep etmişlerdir. Çıkan bu ayaklanmalar ve savaşlar sonucunda ise Osmanlı Devleti zayıf düşmüştür ve azınlıkların bu hak taleplerini de yerine getirmek zorunda kalmıştır³²¹.

Osmanlı Devleti'nin zayıf düşmesi üzerine azınlıklara verdiği bu haklar ise doğu problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Doğu problemleri ise hem azınlıkların korunmasını hem Avrupa'nın denetimi altına Osmanlı Devleti'nin girmesini hem de devletlerin dengede kalmaları sonucu Osmanlı Devleti'nin ömrünün yapay da olsa uzatılmasını sağlamıştır³²².

Osmanlı Devleti ise diğer ülkelere nazaran misafirperver olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden de iyi şartlar altında, Osmanlı Devleti içerisinde her zaman azınlıklar yaşamışlardır. Fakat bu azınlık grupları nankörlük yaparak, Batılı devletlerin maşası olmuş ve Osmanlı Devleti'ne bunca iyiliği karşısında ihanet ederek onu bölmeye çalışmışlardır. Azınlıklar, Cumhuriyet döneminde ise millet tanımını ulus devlet anlayışı içerisinde bozan düşman parçası olarak görülmüşlerdir³²³.

³²⁰Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 8.

³²¹Erdoğan, "Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları," 79-80.

³²²Oran, *Türkiye'de Azınlıklar (Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama)*, 20.

³²³Karaosmanoğlu, "Türkiye'de Azınlıklar ve Komplo Zihniyeti," 143.

3.2. Milliyetçilik

Bilindiği üzere çoğunluklar içinde azınlıklar yaşamakta ve bu azınlık grupları ulusal azınlıklar olarak değerlendirilmektedir. Bu azınlık gruplarının çıkarmış olduğu sorunlar ise 1789 yılında Fransız Devrimi'nin Avrupa'da yapılması üzerine gündeme gelmiştir. Avrupa'da ise bu devrimin yaratmış olduğu etkiyle birlikte kendi kaderini her milletin kendisinin belirleyebileceği ilkesi yayılmıştır. Aynı zamanda aynı ülkede yaşayan ve dinleri birbirinden farklı olduğu halde sıfat olarak birbirine yakın sıfatlara sahip olan topluluklar ve anlayışlar da milliyetçilik ilkesi ile bu dönemde önem kazanmıştır. Milliyetçilik ilkesi ile birlikte ise Avusturya-Macaristan Devleti de Osmanlı Devleti gibi çok uluslu bir yapıya sahip olduğu için çöküş sürecine girmiştir³²⁴.

Ulus-devlet anlayışı ve oluşumu ve milliyetçilik ilkesi azınlık kavramının, azınlık haklarının ve azınlık sorunlarının uluslararası bir boyut kazanmasına neden olmuş ve bu kavramda uluslararası hukukta yerini almıştır³²⁵. Milliyetçilik ilkesi, tarih boyunca şartlar değiştiği halde değişmeyen, anlamını yitirmeyen, kendini muhafaza edebilen ve Smith için bu anlamları nedeniyle bukalemun olarak görülen bir ilkedir³²⁶.

Milliyetçilik ilkesi; milletin ve ülkesinin çıkarlarını gerek maddi gerek manevi olarak her şeyin üzerinde konumlandırmak, ulusalcılık ve ulusçuluk olarak TDK tarafından tanımlanmaktadır. Temelde milleti ele alan ve milletin iyiliği için çabalayan ve onu çoğaltan ise milliyetçilik ilkesidir. Ortak dil, tarih ve gelenek anlayışı ise milliyetçilik ilkesinin ve millet kavramının kültürel temellerini oluşturmaktadır. Milliyetçilik anlayışında duygusal bir vatanseverlik anlayışı hakimdir. Siyasi bir ideolojiden ziyade ise siyasi dine milliyetçilik ilkesi daha yakındır³²⁷.

Azınlık hakkının Anadolu'da yaşayan herkese tanınması, Türkiye'de toplum yapısının bozulmasına, milliyetçilik ilkesinin anayasal bir boyutunun kalmamasına, savaş, terör ve belgeler yoluyla elde edilemeyen hakların talep edilebilmesine neden

³²⁴Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 133.

³²⁵Görüm, "Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu," 86.

³²⁶Senem Sönmez Selçuk, "Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler," *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12, sy. 3 (2012): 118.

³²⁷Selahattin Özberk, "Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi: Milliyetçilik Kuramları Açısından Bir İnceleme" (Doktora tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, 2019), 25.

olmaktadır. Bu yüzden de azınlık hakları sadece belli başlı özelliklere sahip olan kişilere ve gruplara uygun görüldüğü takdirde tanınmaktadır ³²⁸.

Birbirinden farklı milletlerden ve bu milletlerin tarihinden dünya oluşmuştur. Her toplumsal gücün özüne dönüldüğünde ise kaynağını millet oluşturmaktadır. Millet demek güç demektir ve ona duyulan saygı ve bağlılık her şeyden üstündür. Bir ülkede özgür olmak ve özgür bir şekilde yaşam sürdürülmek isteniyorsa öncelikle milletin içinden biri olarak kabul görmek gerekmektedir. Bu dört önemli yargı ve düşünce ise milletin ve millet ideolojisinin oluşmasını sağlamaktadır ³²⁹.

3.3. Türk Anayasalarında Azınlık Hakları ve Milliyetçilik

Lozan Antlaşması, azınlıklarla ilgili anayasalara kaynak olarak kullanılan bir belgedir. 1921 Anayasası'nda ise milliyetçilik konusuyla ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. 1924 Anayasası'nda ise milliyetçilik ilkesi düzenlenmeye başlamıştır. Milliyetçilik ilkesi ile ilgili olarak ise 1961 yılında yapılan anayasada milliyetçilik ilkesi için milli devlet kavramı kullanılmıştır. 1982 yılında düzenlenen anayasada ise milliyetçilik ilkesi kavramının yerini Atatürk milliyetçiliği kavramı almıştır ³³⁰.

3.3.1. 1921 Anayasası'nda

Milletini koruma görevi ve hakkı, kendine ait ulusal özelliklerini ve dilini kullanma ve geliştirme hakkı 1921 Anayasa'sı ile her vatandaşa tanınmıştır. Milletler Cemiyeti tarafından da bu bireysel haklar ele alınmıştır ve MC dönemimde bu hakların daha da güçlendirilmesi sağlanmıştır ³³¹.

³²⁸Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye," 49.

³²⁹Temuçin F. Ertan ve Orhan Örs, "Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu* Dergisi, sy. 62 (2018): 42.

³³⁰Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 154.

³³¹Arsava, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, 11.

Yumuşak bir niteliği bulunan 1921 Anayasa'sı, Milli Mücadele yıllarında ele alınarak oluşturulan ilk anayasa olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu anayasada milli egemenlik ve ruh kavramları ön plana çıkmakta ve bu kavramlar 1921 yılında düzenlenmiş olan anayasada ele alınmakta ve bu kavramlar anayasayı dinç tutmak için kullanılmaktadır. 1921 Anayasası'nda ayrıca milli hâkimiyet kavramı ele alınmıştır, Milliyetçilik ilkesi ise zaten milli mücadele dönemi ve kavramının temelinde olduğu için ve kurulan devletin felsefesini oluşturduğu için ele alınan bir kavram olmamıştır³³².

Milliyetçilik ilkesi, görüldüğü üzere bu anayasa da bulunan ve kullanılan bir kavram değildir. Bu kavram yerine ise millete ait bir egemenliğin bulunduğu anayasada belirtilmiştir. Ulusal bağımsızlığımıza kavuşmamızı sağlayan ise Kurtuluş Savaşı döneminde ele alınan milliyetçilik ilkesidir ve bu ilke misakı, milli sınırlar içerisinde tutarak barışçıl ve ırkçı olmayan bir ilkenin bu dönemde Türk milliyetçiliği olarak gelişmesini sağlamıştır³³³.

1921 Anayasası yani Teşkilatı Esasiye Kanunu, yeni kurulan cumhuriyetin özelliklerini eksik bir metin olarak, olağanüstü dönem zamanı oluşturulduğu için karşılama konusunda yetersiz kalmıştır. Bu yüzden de 1924 yılında bir anayasa hazırlanarak 1921 yılında düzenlenen anayasanın eksiklerini kapatmak hedeflenmiştir³³⁴.

3.3.2. 1924 Anayasası'nda

Milliyetçilik ilkesi, Atatürk tarafından kurularak oluşturulan Cumhuriyet Halk Partisi'nin temel ilkelerinden biridir. Bu ilke her ne kadar 1921 Anayasası'nda ele alınan bir ilke olmasa da 1924 yılında 1937 yılında yapılan değişikliklerle diğer ilkeler gibi bu ilke de anayasada ele alınmıştır. Atatürk Milliyetçiliği kavramından ise 1982 Anayasası'nda bahsedilmektedir. 1924 Anayasası'nda ele alınan kavramdan ise bu kavramın isminin Türk milliyetçiliği olarak aynı zamanda kullanılması dışında farklı

³³²Mehmet Saray, *Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2022) 146.

³³³Hasan Tunç ve Faruk Bilir, "Cumhuriyet Dönemi Anayasalarında Milliyetçilik Anlayışı," *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, sy. 2 (1998): 90.

³³⁴Bihterin Vural Dinçkol ve Alper Işık, "1924 Anayasası Döneminde Yurttaşlık Anlayışı," *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 21, sy. 1 (2015): 23.

çok da özelliği bulunmamaktadır. Bu ilke ile ise amaçlanan sınırlarımız içerisinde yaşayan ve dili ve kökeni ne olursa olsun herkesin toplumdaki görevlerini icra edebilmelerini ve ortak yaşama uygun olarak hareket edebilmelerini sağlamaktır ³³⁵.

1924 yılında yapılan anayasa ile yeni devletin milli mücadele sonrasında kurulmasıyla birlikte inkılaplar yeniden ele alınmış ve düzenlenmiştir. 1921 yılında düzenlenen anayasada ve 1924 yılında düzenlenen anayasada bulunan ve devamı sağlanan ilke ise Milliyetçilik olmuştur. 1930'lı yıllar ise Komünistler ve Faşistlerin eylemlerinin olduğu yıllardır. Bu eylemlerden dolayı da bu yıllarda demokratlık ve barışçılık gibi yönlerin ele alınması ve açık açık gösterilmesi için Türk milliyetçiliği kavramı 1937 yılında yapılan düzenleme ile 1924 Anayasası'nda ele alınmış ve kullanılmıştır ³³⁶.

Tüm vatandaşların ayırım gözetilmeksizin ele alınması ve korunması 1924 Anayasa'sı ile sağlanmıştır. Demokratiklik ve laiklik gibi ilkelerle birlikte aynı zaman da ulusal egemenlik kavramının da temeli bu anayasa ile atılmıştır. Bu anayasa, çoğunlukçu ve bütüncül bir anlayışa sahiptir. Çoğunlukçu ve bölüştürücü bir anlayışa ise demokratik bir niteliği bulunmasına rağmen ise sahip değildir ³³⁷.

Eşitlik ilkesi ise 1924 yılında yapılan anayasada gayrimüslim azınlıklar için Rumların ve Ermenilerin, Anadolu işgal edildiği zamanlar da işgal eden işgalcilere yardım etmesi ve destek sağlaması gibi nedenlerin Müslümanları üzmesi ve hayal kırıklığına uğratması nedeniyle tam olarak uygulanamamış ve sağlanamamıştır. Bu nedenlerden dolayı Müslümanlar içinde azınlıklar olarak görülen ve kabul edilen gayrimüslim azınlıklar ise kamu da hizmet görememiş ve az güvenilir ya da hiç güvenilirmez kişiler olarak iktidarlar tarafından sınıflandırılarak tanımlanmışlardır ³³⁸.

Geçici süreli olarak ise Türkçe dışında başka bir dilin kullanılması ve konuşulması 1924 Anayasası'yla birlikte yasaklanmıştır. Kaynaklar ise Türk Milliyetçiliğine ilişkin olarak boy ve kavim olarak Türklerden alınmıştır. Bu kaynaklar

³³⁵Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 154.

³³⁶Saray, Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı, 146.

³³⁷Ezgi Güzel Polat, "Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı," *Ankara Barosu Dergisi*, sy. 3 (2011): 144–145.

³³⁸Ezgi Güzel Polat, "Anayasal Vatandaşlık" (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2010), 311–312.

için ise Ziya Gökalp ve düşünceleri ele alınmış bu anlamda Türk Tarih Kurumu kurulmuş ve kurulan bu kurum sayesinde İslam öncesinden, Orta Asya'dan ve Osmanlı'dan yardım alınmıştır. Görüldüğü üzere Türk kimliği kavramı önemli bir kavramdır ve Atatürk'e göre de ulusal bütünlüğün sağlanmasındaki temel yapı taşıdır³³⁹.

1924 yılında yapılan anayasada ise vatandaşlar istisnasız Türk olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden de bu anayasada Türkiye halkı ve milleti gibi kavramlar bulunmamaktadır. Türkler, hakların sahibi ve sorumlusu oldukları için milletvekili seçme hakkı gibi haklara da sadece onlar sahiptir. Görüldüğü üzere 1924 Anayasası'nda Türk ve Türklük kavramları ele alınmıştır. Türklerin Hukuku Ammesi olarak ise bu anayasa ele alınmıştır ve bu anayasada Türklerin birbirleriyle eşit olduğu ve Türklerin hür doğup hür yaşadığı belirtilmiştir³⁴⁰.

3.3.3. 1961 Anayasası'nda

Milliyetçilik ilkesi 1924 Anayasası'nda kullanılan bir kavram iken milli devlet kavramı 1961 Anayasası'nda ele alınan ve milliyetçilik ilkesi yerine kullanılan bir kavramdır. 1961 Anayasası'nda ise diğer anayasalar da olduğu gibi Türk milliyetçiliği kavramı ele alınmıştır. Bu ilkedен ise 1961 Anayasası'nın başlangıç kısmında bahsedilmiştir³⁴¹.

Milliyetçilik kavramı ile 1961 Anayasası'nda, herkesin şartlar ne olursa olsun bölünmez bir bütün olduğu, bu bütünün ise herkesle eşit haklara sahip olduğu ve bu bütünün Türk milliyetçiliği kavramından esinlenerek milli bir birlik ruhuna sahip olduğu ifade edilmektedir. Milliyetçilik kavramının yanında milli devlet kavramı da 1961 Anayasa'sında kullanılan ve yer verilen bir kavram olmuştur³⁴².

Milli devlet kavramı için kurucu meclis tarafından yapılan anayasa görüşmelerinde, kendilerini milliyetçi olarak gören Almanya'daki Nasyonal Sosyalistler

³³⁹Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 155.

³⁴⁰Vahap Coşkun, "Cumhuriyet Anayasalarında Vatandaşlık," *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12-13, sy. 16-17-18-19 (2009): 12.

³⁴¹Tunç ve Bilir, "Cumhuriyet Dönemi Anayasalarında Milliyetçilik Anlayışı," 90.

³⁴²Saray, Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı, 147.

ve İtalya'daki Faşist rejimler ele alınmıştır ve milliyetçiliğin net bir anlamı olmadığı belirtilmiş ve milliyetçilik kavramı bu konu üzerine tartışılan bir konu olmuştur. Milliyetçilik kavramının ise bu görüşmeler sonucunda ırkçılık ve saldırganlık gibi kavramları çağrıştırdığının düşünülmesi nedeniyle ve hiçbir anayasada milliyetçilik kavramının dünyada bulunmadığının öne sürülmesiyle tercih edilen bir kavram olmamıştır. Bu yüzden de milliyetçilik kavramı yerine milli devlet kavramı 1961 Anayasası'nda kullanılan ve ele alınan bir kavram olmuştur ³⁴³.

İrkı, dini ve dili ne olursa olsun Türkiye'de vatandaş olarak yaşayan ve ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlanan kişilere ve gruplara Türk denilmektedir. Türklük kavramı için ırk, din ve dil ne olursa olsun hukuken kişilerin devlete vatandaşlık bağı ile bağlanması yeterlidir ³⁴⁴.

İnsan haklarına dayalı bir düzenin olması gerektiği 1961 yılında yapılan anayasa da belirtilmiştir. Bu anayasada milli devlet kavramı kullanılmış ve milliyetçilik kavramı reddedilmiştir. Hak ve özgürlükler, 1924 yılında yapılan anayasada Türklere verilirken bu anayasada özne olarak 'herkes' kavramı Türk kavramının yerine kullanılmış ve ırk bazında bir ayırım yapılmamıştır ³⁴⁵.

Türklük ve Türk kavram ve kimliğinin ülkede yaşayan diğer insan topluluklarını da içine alarak tek bir kimlik altında birleştirilmesi ise 1961 yılında yapılan anayasa ile mümkün olmuştur. Ülkede yaşayan herkes, birbirinden farklı kökenlere sahip olsalar bile birbirinden farklı milletler olarak ele alınmamış ve vatandaşlık bağı nedeniyle üniter bir yapı içerisinde Türk olarak Türk kimliğiyle tanımlanmışlardır ³⁴⁶.

Kişi ve toplum karşısında ise devlet otoritesinin gelişmesi 1961 yılında yapılan anayasanın 1971 yılında restorasyon geçirmesi ve temel hak ve özgürlükler ile ilgili rejimlerin durdurulması nedeniyle olmuştur. Bunun sonucunda ise bu anayasada hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasını sağlamak amacıyla sınırlamalar istisna, özgürlükler ise

³⁴³Güzel Polat, "Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı," 151–152.

³⁴⁴Naz Çavuşoğlu, "Yeni Bir Anayasa İçin Somut Öneriler: Yurttaşlık/Vatandaşlık," *Anayasa Hukuku Dergisi* 1, sy. 1 (2012): 409.

³⁴⁵Vural Dinçkol ve Işık, "1924 Anayasası Döneminde Yurttaşlık Anlayışı," 37.

³⁴⁶Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 155.

kural olarak ele alınmıştır. 1924 yılında yapılan anayasa da ise çoğunlukçuluk anlayışı hâkimken 1961 yılında yapılan anayasada çoğulculuk anlayışı hâkim olmuştur ³⁴⁷.

3.3.4. 1982 Anayasası'nda

Yapıcı ve birleştirici gibi vasıfları bulunan Atatürk milliyetçiliği kavramı milliyetçilik akımlarından ayrılan ve 1982 yılında yapılan anayasada Türk milliyetçiliği kavramı yerine kullanılan bir kavramdır. Milli devlet kavramı için ise 1982 yılında yapılan anayasada milli bir devletin ve bu devletin sınırları içerisinde yaşayan milletin bölünmez bir bütün olduğu ve bu bütününde Türk Devleti'ne ait olduğu belirtilmektedir ³⁴⁸.

1961 yılında yapılan anayasa gibi 1982 yılında yapılan anayasada toplum içinde yaşayan bireylerin haklarını, haklara tabi olacak kişinin öncelikle devlet olduğunu belirterek devlet karşısında kısıtlamaktadır. 1982 yılında yapılan anayasada 1961 yılında yapılan anayasa gibi bir darbe anayasasıdır. Bu yüzden de vatandaşlık anlayışı ödev ve sorumluluklara dayalı iken yurttaşlık anlayışı bu dönemde hak eksenli değildir. Milli bir birlik ve dayanışmanın sağlanması için ise tehdit ve tehlikelere karşı vatandaşların uyanık olması gerekmektedir ³⁴⁹.

Darbe sonrası ise hem 1961 yılında yapılan anayasa hem de 1982 yılında yapılan anayasa oluşturulmuştur. Yurttaşlık kavramını tanımlamaları açısından ise bu iki anayasa arasında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Yurttaşlık kavramı 1961 yılında yapılan anayasada ele alındığı gibi 1982 yılında yapılan anayasada da ele alınmıştır. Millileşme kavramı ise 1982 yılında yapılan anayasada Atatürk milliyetçiliği kavramının da kullanılmasını sağlamıştır. Ön plana devleti alan, gruplardan gelen taleplere kapalı olan ve yurttaşların haklarını kısıtlayarak ele alan ise 1982 Anayasası'dır ³⁵⁰.

³⁴⁷Güzel Polat, "Anayasal Vatandaşlık," 314.

³⁴⁸Saray, Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı, 148.

³⁴⁹Güzel Polat, "Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı," 154.

³⁵⁰Vural Dinçkol ve Işık, "1924 Anayasası Döneminde Yurttaşlık Anlayışı," 28-37.

Türk vatandaşlığı kavramını, Anayasa Mahkemesi'ne benzer şekilde 1982 Anayasası'da tanımlamıştır. Bu ilke Türkiye ile ilgili Anayasa Mahkemesi tarafından, insan hakları yönündeki bireysel eşitliği sağlamak ve ayrımcılığın önlenmesi için oluşturulmuştur³⁵¹.

1982 yılında yapılan anayasa ile 1961 yılında yapılan anayasadaki insan haklarına dayanan tabiri değiştirilerek insan haklarını saygılı tabiri kullanılmıştır. Türkiye Devleti'nin dilinin Türkçe olduğu, bölünmez bir bütün olarak ülkesi ve milletiyle bir bütün olduğu, ülke de yaşayan herkesin vatandaşlık bağı olmasından kaynaklı ise Türk olduğu 1982 yılında yapılan anayasada belirtilmektedir. Ayrıca bu anayasada subjektif temellere ise milliyetçilik ilkesi dayandırılırken objektif temellere dayandırılmamıştır³⁵².

Eroğlu, milli devletlerdeki her amacın milli menfaatlere ve milletin yararına göre olması gerektiğini Tuana ise milli devletlerin Atatürk tarafından ele alınan milliyetçilik ilkesi ile eşleştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Görüldüğü üzere Eroğlu'da Tuana'da milli devlet kavramını kullanarak ortak bir noktada buluşmuş ve milleti ve milliyetçilik ilkesini ele almışlardır³⁵³.

Herkesi, Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu için Türk olarak tanımlayan bir milliyetçilik anlayışı 1982 yılında düzenlenen anayasada belirtilmektedir. Bu milliyetçilik anlayışı ise birleştirici ve bütünleyici bir anlayışa sahiptir. Fertler arasında herhangi bir ayırım yapılmaz ve bu fertler ise birleşerek milletleri oluştururlar. İmtiyaz tanınmayan herkesin eşit olduğu sınıfsız bir millet anlayışı ise Atatürk milliyetçiliğinin amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ise refah eşitliği tüm fertler için amaçlanmaktadır³⁵⁴.

³⁵¹Çavuşoğlu, "Yeni Bir Anayasa İçin Somut Öneriler: Yurttaşlık/Vatandaşlık," 409.

³⁵²Dalar, "Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz," 155-156.

³⁵³Saray, Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı, 148.

³⁵⁴Güzel Polat, "Anayasal Vatandaşlık," 317.

3.4. Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Azınlık Hakları Örneklerinin İncelenmesi

"Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Genel Kurul Kararı İbrahim Özden Kaboğlu Başvurusu – (Başvuru Numarası: 2015/18503) – Karar Tarihi: 30/5/2019 – R.G. Tarih ve Sayı: 19/7/2019 – 30836

Başvurunun Konusu: Başvurucu, iki adet kitap ve makalelerin istinaden kişilik haklarını, şeref, haysiyetini zedeleyici ve incitici olduğunu, bu nedenle genel mahkemelerde tazminat davası ikame ettirdiğini, ancak işbu davanın reddedildiğini, ancak makul sürede yargılamanın yapılmaması nedeniyle makul sürede yargılanma hakkının ihlaline haizdir.

İnceleme: Her ne kadar işbu bireysel başvuru makul sürede yargılanma hakkının ihlaline ilişkin olsa da gerek karar içeriğinde gerekse kararın gerekçesinde azınlık hakları ile ilgili olarak önemli nitelendirmeler yapılmıştır. Başvurucu 2004 yılında yayımlanan “Cahillere Avrupa Anayasalarında Anadil Kavramı” adlı makalede tamamen kendisinin hedef olduğunu, bunun makul bir eleştiri olmadığını, şeref ve haysiyetine karşı bir suç işlendiğini ileri sürmüştür. Yüksek Mahkeme ise kararında işbu makalenin içeriğinde “Türkiyelilik” üst kimliği çerçevesinde vatandaşlık kelimesinin ve olgusunun nitelendirildiğini, ancak bu tanımın Anayasa’dan farklı olduğunu, makalenin resmi dil ve azınlık ifadesi ile ilgili önerilerde bulunduğunu, ancak makalenin burada yaptığının sadece bir görüş bildirme olduğunu açıklamıştır”³⁵⁵.

"Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Genel Kurul Kararı Baskın Oran Başvurusu – (Başvuru Numarası: 2014/4645) – Karar Tarihi: 18/4/2018 – R.G Tarih ve sayı: 28/9/2018-30549

Başvurunun Konusu: Azınlık hakları konularında yapılan araştırmalar sonucu alınan bir takım ölüm tehditleri sonucu yapılan cezai soruşturmanın makul sürede tamamlanmaması ve delillerin tam olarak toplanmaması sebebiyle sanığın olması gerektiği gibi cezalandırılmadığı ve bu nedenle yaşam hakkı ve ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine ilişkindir.

³⁵⁵5 Ocak 2024’de erişildi,

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>.

İnceleme: Başvurucu, Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu ve Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Alt Komisyonu başkanlığı yaptığı sırada hazırlanan "*Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Raporu*" nedeniyle birçok tehdit almıştır. Başvurucunun esas olarak azınlık hakları konusunda çoğunluktan farklı bir görüşte olduğu kamuoyunca takdir edilmiştir. Başvurucu ise azınlık hakları ile ilgili görüşleri ve çalışmalarını nedeniyle yürütülen yargılamaların etkisiz olmasının etkin bir çalışma ortamının varlığını da sona erdirdiğini iddia etmiştir. Yüksek Mahkeme ise bu durumun başvurunun düşünce ve yazım ortamını etkilediği, hatta onun açısından caydırıcı nitelikte olduğunu belirtmiştir"³⁵⁶.

³⁵⁶5 Ocak 2024'de erişildi,

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>.

SONUÇ

Uluslararası hukuk nezdinde azınlıkları ve azınlık kavramını ele alan ve değerlendiren tanımlayan ve sonucunda da evrensel olarak kabul eden bir tanım bulunmamaktadır. Büyük ve küçük devletler ise bu belgeler de birbirinden farklı azınlık tanımlarında bulunmuşlardır. Büyük devletler azınlıkları kendilerine tehdit olarak gördüğü için de azınlıkların haklarını korumak konusunda isteksiz davranmışlardır. Azınlık rejimi ise Avrupa da gelişen ve gelişimi sürdüren bir rejimdir.

Dinsel, dilsel, ulusal, etnik ve ırksal gibi azınlık türleri çalışmada ele alınan ve incelenen azınlık türleridir. İlk dönem belgelerindeki temel konuyu ise azınlık hakları ile ilgili dinsel boyutu olan azınlık grupları oluşturmaktadır.

Bir grubun olması ve bu grubun ırk, dil ve din gibi boyutlarda ayrılan bir grubunun olması ve azınlıkların bu gruplar içindeki sayılarının olması azınlık olarak tanınmak ve kabul edilebilmek için gerekli bir şarttır. Ülkede çoğunluklar içinde yaşayan azınlıkların başat bir güç olmaması gerekmektedir. Ayrıca ülke vatandaşı olmak ve ülkede zararlı eylemlerde bulunmamak gerekmektedir. Kültürel özelliklerini korumak ve sürdürmek için istekli olmak gerekmektedir. Son olarak ise azınlık olarak tanınmak ve kabul edilebilmek için çoğunluğun azınlığı azınlık olarak kabul etmesi ve ona uygun olarak da davranması gerekmektedir.

Azınlık hakları ile ilgili denetim mekanizmaları ise siyasi etkilere açıktır. Bu nedenle de büyük devletler tarafından siyaset aracı olarak kabul görmektedirler. Azınlık hakları ise kolektif haklar olarak değil de bireysel haklar olarak kabul edilmektedir. Azınlıkların ülkedeki vatandaşlarla eşit haklara sahip olmak ve kendi kültürünü korumak ve sürdürmek, kendilerini geliştirebilmek gibi hakları da bulunmaktadır. Bir ülkede azınlık olarak yaşayan bir grubun ise ülkede başkaldırması, eylemde bulunması ise yasaktır ve azınlıklara tanınan haklar bu şekilde kötü amaçlarda kullanılamaz. Azınlıklara bir de self-determinasyon hakkı tanınmıştır. Bu hak ise sadece belli başlı kişilere yaşadıkları ülkenin yönetim biçimini seçebilmeleri için tanınmıştır.

Uluslararası boyutu olan kurumsal bir yapının bulunmaması nedeniyle MC öncesi dönemde azınlıkların talepleri ise karşılanmamakta ve karşılıksız kalmaktadır. Sözleşmeler ve tek taraflı olarak yapılan bildirimler sayesinde ise azınlık tanınması ve hakları MC döneminde ele alınmaya başlamıştır. Azınlıkların tanınması ve hakları ise

BM döneminde ele alınmış fakat bu dönemde azınlıklara gerek yapılan antlaşmalar ile gerek de bildirimler ile özel hiçbir hak verilmemiştir.

Bölgesel bazda azınlıkların dilleri için Avrupa Şartı ve çoğunluklar içinde yaşayan ulusal azınlık gruplarının korunmaları adına da Çerçeve Sözleşme, Avrupa Konseyi'nin bünyesinde yapılan ve azınlıkları ele alan iki önemli çalışmadır.

Azınlık haklarının korunması adına sıra belirtilmeksizin Helsinki'de nihai senedi, Viyana'da ve Cenevre'de doküman, Kopenhag'da, Moskova'da ve ODIHR/AGİT bünyesinde insani boyutu esas alan konferanslar, Madrid'de izleme toplantısı, Prag'da oluşturan belge, yeni bir Avrupa düzeni için Paris'te oluşturulan şart, Helsinki'de II. kez yapılan zirve bildirisi, azınlıkların tanınması ve korunması adına oluşturulan Yüksek komiserlik AGİT bünyesinde oluşturulan ve azınlıkların tanınmasını ve haklarının korunmasını AK gibi sağlayan ve bu anlamda da faaliyette bulunan bir örgüttür.

Azınlıkların tanınmasını ve birtakım haklar elde etmesini sağlayan ve çalışmalarını bu anlamda ise sıra olmaksızın Maastricht'te, Amsterdam'da bir antlaşma olarak yapan ve Kopenhag'da bir antlaşma yapıp şartlar belirleyen ve Avrupa da ise tek senedi düzenleyen AB'dir.

Osmanlı İmparatorluğu ise birbirinden farklı kavimlerden ve milletlerden oluşmaktadır. Liderlerini ve liderlerinin önderliğinde kurum ve kurallarını seçme ve bu seçimleri sonucunda düzenleme hakkı ise çoğunluklar içinde yaşayan ve millet anlayışına göre yönetilen gayrimüslimlere verilmiştir.

Azınlık kavramı ulus-devletin oluşum süreci ile ortaya çıkmıştır. Gayrimüslimlere ise birtakım haklar Lozan'da yapılan ve anayasalarımıza, azınlıklarla ilgili kaynak olan antlaşmayla ve Bulgar-Türk dostluğu için yapılan antlaşma ile tanınmıştır. Azınlıklar ve azınlıkların hakları ile ilgili 1921 yılında yapılan anayasada herhangi bir düzenleme bulunmazken 1924 yılında, 1961 yılında ve son olarak ise 1982 yılında yapılan anayasalarda azınlık kavramı ve milliyetçilik kavramı detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Görüldüğü üzere çoğunluklar içinde azınlıklar olarak yaşamları sürdüren azınlıklarla ilgili tarih boyunca birtakım antlaşmalar yapılmıştır. Yapılan bu antlaşmalar sayesinde ise azınlıklara birtakım haklar tanınmıştır. Fakat azınlıklara tanınan bu haklar

sözleşmelerde var olduğu gibi azınlıkları tanıyan devletler tarafından tam olarak ya uygulanmamış ya da uygulanamamıştır. Bu durum da azınlık gruplarının kendilerine özgü olarak tanınan haklardan tam olarak yararlanamamasına neden olmuştur. Bu yüzden de kanımca sözleşmeler yoluyla azınlıklara tanınan bu hakların kontrolü için sağlam bir devlet mekanizması kurulmalıdır ve devletler bu hakların uygulanması ve korunması konusunda denetlenmelidir. Azınlıklar ve azınlıklar konusu ise detaylı bir şekilde ele alınmalı, bu anlamda güçlendirme çalışmaları yapılmalı ve azınlıklarla ilgili olarak yapılan sözleşmeler arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akbulut, Olgun. “Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar.” Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006.

Akgönül, Samim. “Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye’de Azınlık Meselesi.” *Alternatif Politika* 7, sy. 2 (Haziran 2015): 227.

Aksoy Özcan, Berna. “Uluslararası Antlaşmalarda Azınlık Hakları ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Yaklaşımları.” *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, sy. 11 (2008): 9.

Arsava, Ayşe Füsün. *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*. Ankara: Anadolu Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, 1993.

Atıcı Köktaş, Nilgün ve Hakkı Büyükbaş. “BM Kapsamında Yapılan Azınlık Hakları Düzenlemeleri.” *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sy. 2 (Ekim 2015): 9–10.

Bayır, Derya. *Türk Hukukunda Azınlıklar ve Milliyetçilik*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart 2017.

Bilgiç, Veysel K. “Osmanlı Devleti’nde Azınlıklar.” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11, sy. 21 (Nisan 2013): 349.

Bingöl, Oğuzhan. “Azınlık Hakları (Avusturya Örneği).” *Route Education and Social Science Journal* 2, no. 2 (Nisan 2015): 693.

Bozkurt, G. “Türk Hukuk Tarihinde Azınlıklar.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 43, sy. 1 (1993): 58.

Cin, Turgay. “Yunanistan’daki Azınlıklar ve Bunların Hukuki Durumları.” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, (2014): 4079.

Civelek, Jale. “Helsinki Son Senedi, Paris Şartı ve AGİT.” *Avrupa Araştırmaları Dergisi* 14, sy. 2 (2006): 19.

Coşkun, Vahap. “Cumhuriyet Anayasalarında Vatandaşlık.” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12–13, sy. 16–17–18–19 (2009): 12.

Çavuşoğlu, Naz. “Yeni Bir Anayasa İçin Somut Öneriler: Yurttaşlık/Vatandaşlık.” *Anayasa Hukuku Dergisi* 1, sy. 1 (2012): 409.

Dalar, Mehmet. “Azınlıklar Sorunu: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Bir Analiz.” *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* XXV, sy. 1 (2006): 129–130.

Demir, Nesrin. “Avrupa Konseyi Sözleşme ve Şartlarının Avrupa Birliği Kopenhag Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi.” *Ege Akademik Bakış Dergisi* 6, sy. 2 (2006): 159.

Duman, İlker Hasan. “Azınlık Hakları ve Lozan Antlaşması.” *TBB Dergisi*, sy. 57 (2005): 317.

Ehtibarlı, Yaşar. “Uluslararası Hukukta Self Determinasyon Hakkı ve Hakkın Ekonomik Boyutu.” Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2016.

Embel, Ersin. “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT).” *Güvenlik Yazıları Serisi*, no. 4 (Eylül 2019): 2.

Erdoğan, Birsen. “Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları.” *Avrasya Dosyası BM Özel* 8, sy. 1 (İlkbahar 2002): 79.

Erişim tarihi: 5 Ocak 2024.

F. Ertan, Temuçin ve Orhan Örs. “Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir.” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 62 (2018): 42.

Görüm, Yasemin. “Avrupa Konseyi, AGİT ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu.” Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006.

Gürsoy, Hazar Ege ve Yuliya Biletska. *Azınlık Haklarına Kurumsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan: Gürcistan’daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset*. AVİM: Terazi Yayıncılık, Haziran 2016.

Güzel Polat, Ezgi. “Anayasal Vatandaşlık.” Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2010.

Güzel Polat, Ezgi. “Osmanlı’dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı.” *Ankara Barosu Dergisi*, sy. 3 (2011): 144–145.

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>

Karaosmanoğlu, Kerem. “Türkiye’de Azınlıklar ve Komplö Zihniyeti.” *Liberal Düşünce Dergisi*, sy. 50 (2009): 140–141.

Keyvan, Özlem Zerrin. “Türk–Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Türkleri Sorunu.” *MBD* 1, sy. 4 (2012): 2.

Kılıç, Doğan. “Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi.” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, sy. 1-2 (2008): 949.

Koçak, Mustafa. "Self Determinasyon Hakkı ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri." *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 23, sy. 38 (2018): 110.

Köksoy, Fulya. "Avrupa Birliği'nin Azınlık Politikaları Çerçevesinde Fransa'da Romanlar: Nicholas Sarkozy Dönemi." *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 34 (2009): 101.

Kütükçü, M. Akif. "Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 12 (2004): 262.

Metin, Yüksel. "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 54, sy. 4 (2002): 37.

Mızrak, Dilan. "Azınlık Hakları ile Yerli Hakların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması." *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9, sy. 2 (2018): 634.

Okutan, M. Çağatay. "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 59, sy. 2 (2004): 62.

Oran, Baskın. *Türkiye'de Azınlıklar (Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İctihat, Uygulama)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 26 Haziran 2004.

Özberk, Selahattin. "Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi: Milliyetçilik Kuramları Açısından Bir İnceleme." Doktora tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, 2019.

Özkan Duvan, Ayşe. "Avrupa Birliği Hukukunda Azınlık Hakları." Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2013.

Sanioğlu, Hilal. "Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları." *TBB Dergisi* 0, sy. 74 (2008): 82.

Saray, Mehmet. *Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2022.

Soner, B. Ali. "Azınlık Hakları: Ayrılcı mı, Çoğulcu mu." *İnsan Hakları Yıllığı* 26, (2008): 85– 86.

Sönmez Selçuk, Senem. "Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12, sy. 3 (2012): 118.

Taşdemir, Hakan ve Saraçlı Murat. "Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu." *Uluslararası Hukuk ve Politika* 2, no. 8 (2007): 26.

Tunç, Hasan ve Faruk Bilir. “Cumhuriyet Dönemi Anayasalarında Milliyetçilik Anlayışı.” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, sy. 2 (1998): 90.

Tunç, Hasan. “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye.” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8, sy. 2 (2004): 5.

Uysal, Deniz Taylan. “Sınır-Ötesi Soydaş Azınlıkların Korunmasında Uluslararası Örgütlerin Rolü.” *Middle East Journal of Refugee Studies* 5, sy. 2 (2020): 8.

Vural Dinçkol, Bihterin ve Alper Işık. “1924 Anayasası Döneminde Yurttaşlık Anlayışı.” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 21, sy. 1 (2015): 23.

Yazgan, Hatice. “Avrupa Birliği Genişlemesinde Azınlık Koşulu: Doğu Genişlemesi ve Türkiye.” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 12, sy. 47 (2015): 105.

Yılmaz, Gözde. “Avrupa’da Azınlıklar ve Azınlık Hakları.” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 14, no. 2 (2015): 114.

ÖZGEÇMİŞ

2016 yılında Arnavutköy Anadolu Lisesini bitirdi ve aynı yıl Karabük Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümüne kaydoldu. 2017 yılında ise Anadolu Üniversitesi Sosyal Hizmetler bölümüne kaydoldu. 2020 yılında hem Karabük Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden hem de Anadolu Üniversitesi Sosyal Hizmetler bölümünden mezun oldu. 2021 yılı Ocak ayında ise Karabük Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde Tezli Yüksek Lisans yapmaya başladı.